

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIÁLNÍ PRÁCE

Miroslava Altmannová

FENOMÉN SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALIT V
CHOMUTOVĚ

Obor:

Sociální práce

Forma studia:

prezenční

Akademický rok:

2007

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Kazimír Večerka CSc.

Oponent diplomové práce:

Ing. Petr Víšek

Datum obhájení:

Výsledek obhajoby:

Poděkování

Ráda bych na tomto místě vyjádřila poděkování za pomoc a cenné připomínky při psaní mé bakalářské práce PhDr.Kazimíru Večerkovi CSc.

P R O H L A Š U J I ,

že tuto předloženou bakalářskou práci jsem vypracoval/a zcela samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použil/a.

V Chomutově, dne

Podpis:

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	6
1. Sociální vyloučení	9
1.1. Sociální vyloučení.....	9
1.2. Sociálně vyloučené lokality	12
1.3. Sociálně vyloučení.....	16
2. Bytová politika jako jeden z faktorů vzniku sociálně vyloučených lokalit.....	20
2.1. Nástin vývoje bytové politiky do roku 1989	20
2.2. Vývoj bytové politiky po roce 1989	22
2.3. Vývoj bydlení Romů.....	25
3. Subjekty bytové politiky a jejich možné podíly na vzniku sociálně vyloučených lokalit	27
3.1. Stát a bytová politika	27
3.1.1. Vláda	28
3.1.2. Státní fond rozvoje bydlení.....	29
3.1.3. Ministerstvo pro místní rozvoj.....	29
3.2. Obce	30
4. Další aspekty vzniku sociálně vyloučených lokalit.....	34
4.1. Vliv situace po roce 1989 a následném rozpadu ČSFR na vznik sociálně vyloučených lokalit.....	34
4.2. Nezaměstnanost a nízká kvalifikace	35
4.3. Migrace	36
4.4. Tzv. neplatiči a prostorová segregace.....	37
4.5. Diskriminace v bydlení	42
5. Potenciál sociální práce v práci se sociálně vyloučenými	45
5.1. Etnicita sociálního pracovníka aneb mají s romskými klienty pracovat pouze romští sociální pracovníci ?	45
5.2. Využití sociálních dávek a příspěvků.....	48

5.3. Sociální práce se sociálně vyloučenými a lidmi sociálním vyloučením ohroženými	50
5.4. Sociální práce s komunitou aneb komunitní práce ano či ne?	53
6. Praktická část	55
6.1. Chomutov	57
6. 2. Pohled respondentů na fenomén sociálně vyloučených lokalit v Chomutově... 59	59
6.2.1. Respondenti z řad města	59
6.2.2. Neziskové organizace	60
6.2.3. Obyvatelé sociálně vyloučené lokality Dukelská:	62
6.3. Sociálně vyloučené lokality v Chomutově	63
6.3.1. Sociálně vyloučená lokalita Dukelská	64
6.3.2. Kadaňská ulice	68
6.3.3. Kamenná	69
6.3.4. Dostojevského	69
6.3.5. Za Zborovskou	70
6.3.6. Správci lokalit	70
6.4. Lidé dlužící na nájemném v Chomutově	70
6.5. Vývoj bytové politiky města Chomutova	74
6.5.1. Před rokem 1989	74
6.5.2. Po roce 1989	74
6.5.3. Fond rozvoje města Chomutova	78
6.6. Systém přidělování bytů	79
6.7. Organizace poskytující sociální služby lidem ohroženým sociálním vyloučením	81
Závěr	87
Seznam použité literatury a pramenů:	91
Resumé	99
Příloha:	101

Úvod

V posledních letech se stále častěji veřejností, médií i odborníky skloňují pojmy jako je sociální vyloučení a sociálně vyloučené lokality. Sociální vyloučení znamená „komplexně podmíněnou nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti, resp. nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyt.“¹ Toto téma je velmi zajímavé a kontroverzní. Jsem si vědoma toho, že vstupuji na „zaminované pole, plné předsudků, fám a neupřímnosti.“² I přes tuto hrozbu si myslím, že je velmi užitečné a potřebné tato témata přinášet na světlo, jelikož pokud by zůstala skryta v podzemí, mohla by jednou nečekaně explodovat.

V bakalářské práci se chci věnovat fenoménu sociálně vyloučených lokalit. Z pohledu aspektů jejich vzniku a ve vztahu k bytové politice. Ta se stává jednou ze stěžejních oblastí sociální politiky. Význam bytové politiky spočívá rovněž v tom, že je provázána i s dalšími oblastmi, na které společnost v současné době klade zřetel. Mám tím na mysli rodinnou politiku, politiku zaměstnanosti, politiku sociálního zabezpečení atd. Domnívám se, že tyto poznatky pak mohou pomoci při sociální práci s lidmi sociálně vyloučenými, i lidmi ohroženými sociálním vyloučením.

Sociálně vyloučené lokality (dále jen lokality) začínají větší měrou vznikat v České republice po roce 1989. V souvislosti se změnou politické situace a celkovou transformací sociální, zvláště pak bytové politiky. Některé lokality se však tvořily již před sametovou revolucí. Se vzrůstající intenzitou se pak otázka sociálního vyloučení začala v odborných kruzích diskutovat okolo roku 2000. Zvláště aktivní na tomto poli je o.p.s. Člověk v tísni a Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu při Katedře antropologie FF ZČU v Plzni. Na situaci lokalit upozornil rozsáhlý výzkum, který realizovala agentura Ivan Gabal-Analysis & Consulting spol.s.r.o. (dále GAC) ve spolupráci s Novou školou o.p.s.³ Ombudsman České republiky na problematiku

¹ MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*, s. 217.

² VÍŠEK, P. Sociální práce s Romy. Kurz v rámci projektu Inovace na UK FF, Katedra sociální práce. Praha, 30.3.2007

³ Výzkum se uskutečnil od 1. 11. 2005 do 15. 8. 2006 a je to zatím nejrozsáhlejší výzkum, který mapuje romské sociálně vyloučené lokality na území České republiky.

bydlení upozorňuje již čtyři roky, tzn. od roku 2002.⁴ Dále se tomuto okruhu věnuje mnoho dalších subjektů. Začínají se také rozvíjet úspěšné projekty, které mohou sloužit jako příklady dobré praxe řešení sociálně vyloučených lokalit. Na základě těchto výzkumů a většího zájmu o danou oblast⁵, se na pultech knihkupectví rozšiřuje odborná literatura, která se tomuto jevu věnuje. Začátkem 90. let se psalo o Romech, kteří v České republice tvoří největší procento sociálně vyloučených, v souvislosti s jejich kulturou, tradicemi atd.⁶ Ke konci 90. let a počátkem 21. století se začíná mluvit o sporných momentech v bydlení, analyzuje se politika vůči Romům před sametovou revolucí.⁷ Vychází publikace, které polemizují s dosavadními používanými fakty.⁸

Cílem mé práce je pojednat o sociální vyloučenosti z pohledu historie a současnosti, lidí a oblastí, kterých se dotýká. Dalším záměrem je nastínit proměny bytové politiky v České republice před a po roce 1989 a její vliv na vznik či omezení sociálně vyloučených lokalit. Pro ucelený pohled se zabývám i dalšími aspekty vzniku sociálně vyloučených lokalit. Domnívám se, že znalost těchto informací může přispět k pochopení situace sociálně vyloučených lidí. V neposlední řadě se věnuji možnostem sociální práce v lokalitách a jejím specifikám.

V praktické části se zaměřuji na zmapování bytové politiky města Chomutova a jejího vztahu k případným sociálně vyloučeným lokalitám, které se v Chomutově nalézají. Z pohledu sociální práce se zajímám o nabízené sociální služby sociálně vyloučeným lidem a lidem v bytové tísní. Město Chomutov volím pro svůj průzkum jako příklad možné participace města na vzniku fenoménu sociálně vyloučených lokalit. Dalšími významnými důvody je má praxe v o.p.s. Člověku v tísní a mé bydliště v bývalém okrese Chomutov. Ve svém výzkumném šetření jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumného přístupu. K získávání empirických dat jsem použila

⁴ Přednáška ŠABATOVÁ, A. „Souhlasíte s tím, aby samospráva vystěhovala neplatící občany za hranice obce?“. Veřejná debata. Chomutov, 28. 3. 2007

⁵ O fenoménu sociálně vyloučených lokalit se výrazněji v médiích začalo mluvit v souvislosti se vsetínským starostou Jiřím Čunkem, který nechal v říjnu 2006 vystěhovat tzv. neplatíče, převážně Romy, do tří obcí na Jesenicku. Tyto a obdobné praktiky řešení však používají mnohé magistráty a radnice po celé České republice.

⁶ Např. HÜBSCHMANOVÁ, M., *Můžeme se domluvit= Šaj pes dovakeras.* či ŘÍČAN, P., *S Romy žít budeme-jde o to jak.*

⁷ Velmi obsáhlá kniha, která toto mapuje je *Romové v České republice.*

⁸ Zvláště pak Marek Jakoubek a Tomáš Hirt., např. v knize JAKOUBEK, M., *Romové-konec (ne)jednoho mýtu.*

pozorování, polostrukturované rozhovory a obsahovou analýzu dokumentů. Respondenty jsem si rozdělila do tří oblastí ve vztahu k fenoménu sociálně vyloučených lokalit v Chomutově. Jsou to respondenti z řad pracovníků města, neziskových organizací a obyvatelé sociálně vyloučených lokalit.

Ačkoliv na území města Chomutova již proběhly dva výzkumy, které se zaměřovaly na sociálně vyloučené romské lokality a na vztah Romů a majority⁹, na vliv bytové politiky města ve vztahu k sociálně vyloučeným lokalitám se žádný z nich nezaměřoval. Má práce by proto mohla být příspěvkem ke zmapování situace možných sociálně vyloučených lokalit v Chomutově, zvláště z pohledu bytové politiky města a jejího vztahu k vytváření či odstraňování lokalit.

Za ochotu a čas děkuji všem respondentům, zejména pak terénnímu sociálnímu pracovníkovi o.p.s.Člověka v tísní a předsedovi o.s.Rada Romů města Chomutova panu Janu Siposovi.

⁹ Viz kapitola 6. Praktická část.

1. Sociální vyloučení

O sociálním vyloučení pojednám se zvláštním zřetelem k vymezení sociálně vyloučených lokalit. Nejprve vysvětlím samotný pojem sociálního vyloučení, jeho historii a možné výklady. V druhé části se věnuji sociálně vyloučeným lokalitám a jejich různému pojetí. V poslední části se zaměřuji na sociálně vyloučené a jejich možná specifika.

1.1. Sociální vyloučení

Termín sociální vyloučení, neboli sociální exkluze, se poprvé objevuje ve francouzské literatuře v 70. letech. Za autora pojmu je považován Lenoir. Pojem byl použit „*pro specifickou situaci určitých skupin obyvatel žijících na okraji společnosti, kteří byli odříznuti od pracovních příležitostí a zároveň od záchranné sítě státní sociální pomoci.*“¹⁰

Koncept chudoby a sociálního vyloučení byl popsán v první polovině 90. let i Radou Evropy a Evropskou unií.¹¹ Definice sociálního vyloučení jsou však nejednotné. Podle Velkého sociologického slovníku lze sociální vyloučení vymežit jako „*mechanismus nebo strategie, pomocí nichž jedna skupina ochraňuje svá privilegia a výhody tím, že uzavře jiným skupinám přístup ke zdrojům, k pozicím, odměnám a možnostem, a to na základě mocensky sankcionovaného prohlášení těchto skupin za nežádoucí nebo nevhodné.*“¹² Nebo lze sociální vyloučení určit jako „*proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku.*“¹³

¹⁰ Podpora sociálně-integračních politik a služeb. Sociální exkluze (vyloučení). [online]. [cit.2007-02-02]. Dostupný z URL: < <http://www.epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=9>>

¹¹ KREBS, V., et al., *Sociální politika*.

¹² Velký sociologický slovník, 2. díl, s. 294-295.

¹³ Podpora sociálně-integračních politik a služeb. Sociální exkluze (vyloučení). [online]. [cit.2007-02-02]. Dostupné z URL: < <http://www.epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=9>>

Na sociální vyloučení existují podle Ruth Leviatasové tři druhy pohledů.¹⁴ První pohled je redistribuční, který se zajímá o skupiny lidí, kteří žijí v chudobě a o sociální vlivy, které tuto situaci způsobují, například existující nerovnost ve společnosti. Redistribuční z toho důvodu, že „*jedině prostřednictvím redistribuce statků ve společnosti jako celku, prostřednictvím zdanění, dávek a služeb, lze redukovat chudobu a nerovnost.*“¹⁵ Druhý pohled je etický, tzv. morální underclass diskurzu. Ten je založen na tvrzení, že sociální vyloučení vzniká v důsledku problematického chování, zdůrazňuje kriminální chování a morální úpadek obyvatel městských čtvrtí, kteří se ocitli v sociálním vyloučení. Tento úpadek si pak osvojují i nové generace. Posledním pohledem je sociálně-integrační přístup, kde je sociální vyloučení spojováno s vyloučením z trhu práce. Domnívám se, že redistribuční pohled příliš jednoznačně vylučuje z možných příčin sociálního vyloučení osobní postoje, například k práci, či morální a kulturní charakteristiky. Každý jednotlivý pohled na sociální exkluzi hraje svou roli v příčině sociálního vyloučení. Je však potřeba se na tyto pohledy dívat komplexně, jelikož bez práce lidé nebudou mít dost peněz k překonání sociálního vyloučení, a zároveň adaptace na sociální vyloučení může vést k nemotivovanosti nějakou práci vůbec hledat.

Sociální vyloučení bývá nazýváno fenoménem „nové chudoby“¹⁶. Pojetí „klasické“ chudoby se totiž liší od sociálního vyloučení. Chudobu můžeme chápat jako „*důsledek nerovnosti při distribuci bohatství společnosti a výsledek nerovnosti při distribuci bohatství vytvářeného tržní ekonomikou a je spojena s vyloučením jednotlivců, případně celých skupin obyvatelstva od materiálních zdrojů společnosti.*“¹⁷ Chudoba je často vnímána jako individuální záležitost, jako osobní selhání jednotlivce či skupiny. Od 80. a 90. let je však v Evropě materiální chudoba nahrazována konceptem sociální exkluze. Sociální vyloučení je totiž vnímáno více komplexněji.¹⁸ Bývá spojeno s vyloučením z účasti na životě společnosti, ztrátou sociálního místa ve

¹⁴ Podpora sociálně-integračních politik a služeb. Sociální exkluze (vyloučení). [online]. [cit.2007-02-02]. Dostupné z URL: < <http://www.epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=9> > a NAVRÁTIL, P., et al., *Romové v české společnosti*.

¹⁵ NAVRÁTIL, P., et al., *Romové v české společnosti*, s. 31

¹⁶ Např. Co jsou česká ghetta? [online]. [cit. 2007-02-02]. Dostupné z URL: < <http://www.ceskaghetta.cz/> > [cit. 5. února 2007].

¹⁷ KREBS, V., et al., *Sociální politika*, s. 99

¹⁸ Např. prostorové vyloučení, ekonomické vyloučení, kulturní vyloučení, symbolické vyloučení a politické vyloučení

společnosti. Jedná se tedy o nerovný přístup jednotlivců či skupin obyvatelstva k některému ze systémů společnosti. Mezi chudobou a sociálním vyloučením je však i přesto velmi úzký vztah. Proces sociálního vyloučení může, ale nemusí být důsledkem chudoby a nízkých příjmů. Podílejí se na něm i další faktory. Těmi mohou být například diskriminace, nízké vzdělání či špatné životní podmínky.

Sociální vyloučení bývá považováno za důsledek selhání jednoho nebo několika z následujících systémů:¹⁹

- demokratického a právního systému, který zajišťuje občanskou integraci
- přístupu k pracovnímu trhu, který podporuje ekonomickou integraci
- přístupu k sociálnímu státu, který podporuje sociální integraci
- systému rodinného a komunitního, který umožňuje interpersonální integraci

Tyto systémy se vzájemně doplňují, jsou komplementární. Pokud jednotlivec na jeden a více z těchto systémů nedosáhne, může se sociální vyloučení projevit chudobou a nízkým příjmem, dlouhodobou nezaměstnaností a omezeným přístupem na trh práce, špatným bydlením, omezenými sociálními kontakty a závislostí na sociálních dávkách. Dalšími projevy může být nízká kvalifikace a ztížená možnost tuto nevýhodu překonat, rizikový životní styl, špatné hygienické návyky a s tím související špatný zdravotní stav, zastavování majetku, půjčování si peněz na vysoký úrok či snížená sociokulturní kompetence. Tím je myšlena jazyková bariéra, nezkušenost či neznalost vlastních práv a povinností, vyloučením ze služeb. V neposlední řadě vede k výskytu sociálně patologických jevů jako je alkoholismus, narkomanie či gamblerství, což směřuje k výskytu kriminality. To vše je často vymezeno životem v prostorově vyloučených částech obcí a s tím spojenou stigmatizací.²⁰

Uvedla jsem objektivní důvody, které mohou vést k sociální vyloučenosti. Existuje však i subjektivní zavinění sociálně vyloučených. Některé vyjmenované oblasti života

¹⁹ NAVRÁTIL, P., et al., *Romové v české společnosti*. a ČERNÝ, J., et al., *Sociální diskriminace pod lupou: Metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání*.

²⁰ NAVRÁTIL, P., et al., *Romové v české společnosti*. a Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a komunit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. [online]. 2006, [cit. 2007-02-08]. Dostupné z URL: < <http://www.esfcr.cz/mapa/pojmy.html>

jako je rizikový životní styl (např. porušování dobrých mravů v domě, přestupování zákona, životní styl, hluchost, nepořádnost), neznalost práv a povinností (např. neplacení nájmu), sociálně patologické chování nemusí být jen důsledek sociálního vyloučení, ale může být i jeho příčinou.

Jako adaptace na podmínky sociálního vyloučení se často vytváří specifické hodnoty a normy, které souvisí s tzv. kulturou chudoby.²¹ Tento koncept, který zavedl americký antropolog Oscar Lewis, je založený na faktu, že chudí lidé a dlouhodobě nezaměstnaní si vytvářejí specifické vzorce. Způsoby chování a jednání, jimiž se adaptují na to, jak zvládat život v sociálním vyloučení. Jak se vyrovnat s marginalizovaným postavením ve společnosti. Tyto adaptační mechanismy jsou pak přejímány dalšími generacemi. Adaptační kroky jako například nezaměstnanost, nízké příjmy, nekvalifikovaná zaměstnání nebo závislost na sociálních dávkách jsou také typické pro obyvatele sociálně vyloučených lokalit. Koncept kultury chudoby nám umožňuje vidět, že jednání obyvatel v sociálně vyloučených lokalitách tedy není součástí jejich „přirozenosti“. Jedná o vzorce jednání a myšlení, které souvisí s jejich adaptačním mechanismem na život v chudobě. Je důležité poznamenat, že tento koncept je „bezbarvý“²² a jde napříč kulturami a zeměmi. Není tedy typický pro některou zemi, etnickou menšinu či kulturu.

Sociální vyloučení je, jak jsem již uvedla výše, multidimenzionální. Mezi tyto dimenze patří i dostupnost a kvalita bydlení, a právě na sociální vyloučení ve vztahu k bydlení a bytové politice se zaměřím dále v této práci.

1.2. Sociálně vyloučené lokality

Se sociálním vyloučením úzce souvisí fenomén sociálně vyloučených lokalit. Pro termín sociálně vyloučených lokalit se v současné době používá několik různých ekvivalentů. V literatuře můžeme nalézt pojmy jako chudinské ghetto, slumy, chudinské enklávy atd.

²¹ Více TOUŠEK, L., Kultura chudoby, underclass a sociální vyloučení, In *Romové: kulturologické etudy*.

²² Přednáška VÍŠEK, P., Sociální práce s Romy. Kurz v rámci projektu Inovace na UK FF, Katedra sociální práce. Praha, 30.3.2007

Sociálně vyloučená lokalita je prostorově vymezená oblast, kde se koncentrují osoby ohrožené sociálním vyloučením. V současné době není v České republice kraj, kterého by se tento fenomén netýkal.²³

Existují určité typické znaky, jak identifikovat sociálně vyloučenou lokalitu. Těmito indikátory jsou:

- prostorové vyloučení
 - většinou se jedná o oblast, která je prostorově izolovaná od města a uzavřená vůči okolí, někdy se dokonce nachází daleko za městem
- symbolické vyloučení
 - lokalita je okolím či majoritní společností vnímána jako tzv. „špatná adresa“, hovoří se o ní jako o „domu hrůzy“, „cikánské ulici“, „ghettu“, „Bronxu“
 - obyvatelé sociálně vyloučené lokality jsou svým okolím *paušálně* považováni za „nepřizpůsobivé“ lidi dělající hluk a nepořádek²⁴
- uzavřenost společenství
 - navazuje na symbolické vyloučení, jedná se o napětí mezi obyvateli ghetta a ostatními obyvateli
- nižší kvalita bydlení
 - domy ve špatném technickém stavu s malometrážními byty nižších kategorií, se sociálním zařízením a rozvody v nevyhovujícím stavu, zničenými společnými prostory, narušenou střechou – do domů zatéká, rozbitými okny a dveřmi, částečně narušenou statikou atd.
 - přítomnost unibuněk
- nevyhovující hygienické podmínky
 - vlhké zdivo, výskyt plísní, domy jsou špatně vytopitelné atd.
- nedostatečně vybavené byty
 - sociální zařízení mimo vlastní byt, společné pro několik domácností

²³ Co jsou česká ghetta? [online]. [cit. 2007-02-02]. Dostupné z URL: < <http://www.ceskaghetta.cz/> >

²⁴ Takové vnímání často podporují lokální média. Někteří obyvatelé se tak opravdu chovají, problémem je, že se takto společnosti dívá na všechny Romy. Z lokalit se však díky stigmatizaci stávají místa, jimž se lidé raději vyhnou.

- v některých lokalitách neteče teplá voda či teče jen v určité hodiny
- kvůli problémům placení za služby, bývá v celé lokalitě odpojena elektřina
- přeplněné byty
 - převážně ze dvou důvodů – v bytě rodičů zůstávají dospělé děti se svými rodinami či rodiny ubytovávají příbuzné, kteří sami přišli o byt
- zhoršený přístup k občanské vybavenosti a dopravní obslužnosti
 - v blízkosti se většinou nenacházejí ani základní obchody, služby a instituce
 - v okolí se nenachází zastávka veřejné dopravy
- etnická a sociální homogenita obyvatel
 - žijí zde především sociálně slabí Romové²⁵

Jak již jsem se zmínila, sociálně vyloučená lokalita je lokalita, která je nějak prostorově vymezená. Pokud se tedy jedná o místo, které leží mimo město či na jeho okraji a jsou zde přítomné indikátory sociální vyloučenosti, lze hovořit o prostorově vyloučeném ghettu. Polemiky se však vedou v místech, kde není lokalita tak snadno vymežitelná. Například můžeme starý dům u centra města, vchod panelového domu či dokonce jeden byt, který se nachází v běžné zástavbě považovat za sociálně vyloučenou lokalitu? Na tuto otázku odpovídá portál www.ceskaghetta.cz. Pokud v takových místech žijí obyvatelé, kteří „jsou například dlouhodobě nezaměstnaní, nejsou zapojeni do sousedských vztahů, pociťují nevraživost okolí či se dokonce dostávají do konfliktů se svým okolím. Jejich životní strategie se zjevně odlišují od strategií zaměstnaných, úspěšných sousedů. Jsou vnímáni jako jednolitá komunita obtížně přizpůsobivých lidí. Takové místo lze považovat za ghetto.“²⁶ Někdy stačí jen některá z těchto charakteristik, abychom mohli mluvit o ghettu. Avšak nejsem si jistá, zda lze za sociálně vyloučenou lokalitu považovat byt jedné rodiny, byť tato rodina naplňuje znaky sociálního vyloučení. Sociálně vyloučenou lokalitu chápu spíše jako jasněji prostorově vyloučenou oblast. I s vědomím toho, že je toto vyloučení několik set metrů od ostatních míst. Přesto však pro obyvatele stejného domu tato rodina může způsobovat nepříjemnosti.

²⁵ Otázka zní, zda tam, kde žijí Romové, je sociálně vyloučená lokalita. Napadá mě, že to tak samozřejmě není. Na druhou stranu jsou často Romové však ti, kteří často naplňují indikátory sociálního vyloučení.

²⁶ Co jsou česká ghetta? [online]. [cit. 2007-02-02]. Dostupné z URL: < <http://www.ceskaghetta.cz/> >

Je nutné podotknout, že v případě sociálně vyloučených lokalit se jedná převážně o prostorové vyloučení nechtěné, často znevýhodňující obyvatel proti jejich vůli. Lokality vznikají především řízeným sestěhováním (především nekoncepčním postupem samospráv obcí) neplatičů nájmu a obecně lidí považovaných za „nepřizpůsobivé“ i „problémové“, do ubytoven a holobytů. Jak upozorňuje Víšek²⁷, takovými řízeným sestěhováním se města snaží předejít fenoménu rizika tzv. „plovoucího ghetta“, které má tendenci snižovat cenu okolních nemovitostí a vytvářet tzv. špatnou adresu.²⁸ Sociologicky relevantním ukazatelem sociálně vyloučené lokality totiž je, jestliže lidé z lokalit či zvnějšku o lokalitě mluví jako o ghету, a jsou schopni určit jeho hranice.²⁹ Dalším způsobem vzniku sociálně vyloučené lokality je vytlačování romských rodin realitními kanceláři z lukrativních bytů a přidělováním náhradního bydlení v lokalitách, kde často bývá vysoký podíl romského obyvatelstva. Častá je spolupráce měst a realitních kanceláří při vytěsňování Romů, k čemuž se používají různé techniky a způsoby, které jsou legální i pololegální, a které zneužívají neznalosti práv nájemníků, především Romů.³⁰ Lokality také mohou vznikat „přirozeným“ sestěhováním se chudých romských rodin do lokalit s cenově dostupnějším bydlením. S tím se zároveň z těchto míst stěhovala tzv. střední vrstva, často ne-Romové. Někdy charakter sociálně vyloučené lokality mají ubytovny atd. Některé z dnešních sociálně vyloučených lokalit vznikly v místech, kde žilo větší množství Romů již před rokem 1989. V souvislosti s vytvářením sociálně vyloučených lokalit se mluví o tzv. prostorové segregaci.³¹

Některé subjekty takto v současné době řeší problém s lidmi neplátcími nájmu, tzv. nepřizpůsobivými občany a Romy. Toto však není efektivní, dlouhodobě udržitelný stav. Situace se takto konzervuje, odsouvá z očí veřejnosti, avšak tím se stává hůře

²⁷ VÍŠEK, P., Holobyty jako nástroj etnické segregace, In *Romové ve městě*.

²⁸ Zároveň také dochází k tzv. „gentrifikaci“, což je proces obnovy čtvrti, který může vést ke zvýšení ceny nemovitostí a k vytěsnění původních obyvatel, kteří si již nemohou dovolit platit zde daně nebo nájem. Z lukrativních míst v centrech měst jsou zvláště romské rodiny vytlačovány na okraj měst sestěhováním neplatičů do holobytů.

²⁹ KLÍČOVÁ, K., Podmínky bydlení příslušníků romské komunity jako marginalizované sociální skupiny a rezidenční segregace, In *Terénní výzkum integrace a segregace*.

³⁰ Například obec prodá dům se zadluženými nájemníky soukromému vlastníkovi a ten za město udělá „černou práci“, byty od Romů jsou odkupovány pod cenou atd. Více VÍŠEK, P., Holobyty jako nástroj etnické segregace, In *Romové ve městě*.

³¹ Podrobněji o prostorové segregaci v kapitole 4.4. Tzv. neplatiči a prostorová segregace.

řešitelnou, nebo spíše ještě méně ovlivnitelnou.³² V konečném důsledku její řešení stojí i více peněz.³³

Kdo tedy obývá sociálně vyloučené lokality?

1.3. Sociálně vyloučení

Lidem, kteří se ocitnou v sociálním vyloučení se často nahromadí najednou několik důvodů, které vedou k životní krizi. Většinou je příčinou ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, nemoc, invalidita či se člověk stane obětí trestného činu atd. Některé skupiny obyvatel jsou sociálním vyloučením ohroženy více než jiné. Sociální vyloučení může hrozit skupinám, které se svými charakteristickými rysy výrazným způsobem odlišují od majoritním obyvatelstvem sdílené představy o tom, co, a zejména kdo je „normální“. Tato odlišnost může být fyzického rázu (barva kůže, tělesné postižení), avšak poměrně důležitější úlohu sehrává odlišnost kulturní (systém hodnot, norem, idejí, životních strategií, jazyk, deklarovaná či přiřčená etnicita).³⁴ Například jsou to lidé s nízkou kvalifikací, dlouhodobě nebo opakovaně nezaměstnaní, lidé s mentálním či fyzickým handicapem, osoby trpící nějakým druhem závislosti, osaměle žijící důchodci, imigranti. Lidé, kteří se ocitli v těžké životní situaci, z níž si sami nedokáží pomoci a příslušníci různě definovaných menšin, jak etnicky, nábožensky, tak sexuální orientací.³⁵

Sociálně vyloučení lidé obvykle nestojí před jedním problémem, ale před komplexem problémů, přičemž tyto problémy se často prolínají a „nasedají“ na sebe. Tito lidé se mohou dostat do začarovaného kruhu problémů, kdy se špatně hledá cesta ven. Strategie řešení problémové situace bývá rozdílná. Některí lidé si pomohou sami, jiným pomůže rodina a jejich sociální síť. Některí nemají kapacitu pro zvládnutí těžké životní situace vlastními silami, a právě ti se často stávají sociálně vyloučenými.

³² MORAVEC, Š., Nástin problému sociálního vyloučení romských populací, In „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení.

³³ Podrobněji o aspektech vzniku sociálně vyloučených lokalit v kapitole 3. a 4. této práce.

³⁴ RADOSTNÝ, L. Faktory sociálního vyloučení. In *Prevence prostorové segregace*. [online]. [cit. 2007-03-15]. Dostupné na z URL: < <http://www.mmr.cz/index.php?show=001026049007>>

³⁵ Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a komunit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. [online]. [cit. 2007-02-08]. Dostupné < <http://www.esfer.cz/mapa/pojmy.html>>

Ohrožení sociální exkluzí stoupá s tím, jak dlouho lidé v krizové situaci setrvávají. Významnými faktory také je, zda se sejde najednou více krizových situací či pokud lidé nedokážou vyřešit jednu krizi, a k ní se postupně přidávají nové a nové související problémy. Někteří se v této situaci ocitnou vlastní vinou, jiní prostě nedokážou uspět v dané společnosti.

Co se týče fenoménu sociálně vyloučených lokalit, jejich obyvatelé jsou většinou vystěhovávání nájemníci, kteří měli problémy s placením nájemného nebo jiných souvisejících služeb, např. elektřiny, vody, plynu. Mluví se o nich jako o tzv. neplatičích. Nájem buď neplatili z důvodu dlouhodobého nedostatku peněz či jednorázového většího výdaje (za energie, pohřeb atd). Mezi obyvatele patří také ti, kteří nájem neplatili vědomě, i přesto, že měli peníze.³⁶

Ve vztahu k České republice je sociálním vyloučením nejvíce ohrožena etnická menšina Romů.³⁷ Jejich znevýhodnění ještě podtrhují viditelně odlišné fyzické znaky, které z nich ještě více činí možné oběti diskriminace. Někteří jedinci či rodiny však svým chováním k sociální vyloučenosti přispívají. Jsou hluchí, dělají nepořádek, jsou sproští. Někteří demolují své i ostatní byty a domy.³⁸ V takových případech se nelze divit, že takové sousedy ostatní obyvatelé nechtějí. Upřímně řečeno, kdo by chtěl bydlet s problémovým sousedem. Problémem však je, že společnost se pak dívá na Romy jedním pohledem a nevnímá je jako individuální bytosti. Do lokalit se pak dostávají i lidé, kteří jsou za „problémové“ jen považováni či jsou do těchto lokalit sestěhovávání lidé na základě své barvy kůže.³⁹ Pak často nastává jev, kdy nejen lidé sociálně vyloučení lidé tvoří lokality, ale sama lokalita vytváří lidi, kteří se mohou stát

³⁶ Blíže se fenoménu neplacení nájmu věnuji v kapitole 4.4. této práce.

³⁷ Zajímavé debaty se vedou ohledně otázek kdo je Rom, zda a jak lze definovat romskou kulturu, romskou národnost, zda jsou Romové antropologický typ atd. Jakoubek rozlišuje běžně používaný význam slova Rom do 4 možných výkladů a možností vnímání. A to Roma ve smyslu typického vzhledu, Romem může být ten, kdo je nositelem romské kultury, kdo se považuje za příslušníka romského národa a Rom může být také charakteristika připsaná zvnějšku. Více JAKOUBEK, M., Romové-konec (ne)jednoho mýtu. a MORAVEC, Š., Sociální služby v prostředí romských společenství: problém etnicity poskytovatele, In Romové: kulturologické etudy. Pro mou práci mi však zajímavější přijde polemika na téma, zda by s Romy měl pracovat romský sociální pracovník. Více v kapitole 5.1. této práce.

³⁸ Důvod jejich chování může být i tzv. internalizovaný rasismus. Chovají se jako občané druhého řádu, jelikož nemají sebevědomí, necítí svou hodnotu. Již si vžili, že majoritní společnost takové chování od nich i očekává. Zde můžeme vidět, že situace sociálně vyloučených, zvláště pak Romů může připomínat bludný kruh. MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*.

³⁹ Přednáška VÍŠEK, P., Sociální práce s Romy. Kurz v rámci projektu Inovace na UK FF, Katedra sociální práce. Praha, 30. 3. 2007

vyloučenými. Minimálně symbolickou vyloučeností, kdy jejich bydliště v dané lokalitě v myslích ostatních obyvatel automaticky vyvolává představu, že jde o problémové lidi. Jejich dlouhodobá přítomnost v sociálně vyloučené lokalitě může v konečném důsledku vést k přijetí nových, mnohdy patologických vzorců jednání. Adaptují se na tzv. kulturu chudoby.⁴⁰

Lze však předpokládat, že pomyslnou záchranou sociální sítí, pokud se situace nezmění a nebude řešena, však bude propadat čím dál více lidí, nejen z etnických skupin.

Moravec⁴¹ dále přináší zajímavé zamyšlení nad tím, že by se téma sociálně vyloučených mělo vnímat skrze romskou etnicitu. „*Etnicita funguje jako klapky na očích - nutí dívat se jen jedním směrem, zveličovat nepodstatné, přehlížet důležité a vynalézat to, co není.*“⁴² Etnicitu nelze plně vymazat, musíme však vědět, jaká specifika tu hrají roli, a proč je vnímáme jako romská specifika a ne jako specifika lidí, kteří žijí v krajní chudobě. Pokud není jasné, zda a jak konkrétně do věci vstupují kategorie etnicity či romství, může to vést k zamlžení tématu.⁴³

Společné znaky lze najít u sociálně vyloučených, jak si je definujeme v České republice či v evropském měřítku a u tzv. underclass.⁴⁴ Underclass je podtřída, znevýhodněná skupina uvnitř dělnické třídy. V našem kontextu je tvořena etnickými menšinami. Tato třída je charakteristická dlouhodobou chudobou, závislostí na sociálních dávkách a má výrazně nižší životní úroveň než většina společnosti. Podle politologa Charlese Murraye je za vznik underclassu v USA zodpovědný systém sociálních dávek, který měl zlepšit sociální situaci znevýhodněných občanů. Paradoxně

⁴⁰ Viz kapitola 1.1. této práce.

⁴¹ MORAVEC, Š., Nástin problému sociálního vyloučení romských populací, In „*Romové“ v osidlech sociálního vyloučení.*

⁴² Tamtéž. s. 23

⁴³ Lze pojmenovat 3 způsoby, jak romství vstupuje do problému sociálního vyloučení:

- a) okolí Romy vnímá po svém-většinou negativně a podle toho se k nim chová
- b) existuje specifická subkultura sociálně vyloučených Romů, která může z pohledu většinové společnosti nabývat rozměr negativních předsudků a omylů na ni
- c) Romové se jako Romové chápou, ve smyslu rozdělení světa na Romy a ty, kteří Romy nejsou.
Viz MORAVEC, Š., Nástin problému sociálního vyloučení romských populací, In „*Romové“ v osidlech sociálního vyloučení.*

⁴⁴ Pojem underclass se začal používat v 80. letech v americké sociologii v souvislosti s rozdělováním společnosti podle tříd.

vytvořil vrstvu závislých na této pomoci, kteří ztrácejí motivaci k hledání zaměstnání a dochází mezi nimi k rozpadu hodnot.⁴⁵ V České republice se mezi sociálně vyloučenými objevují lidé, kteří jsou na dávkách opravdu závislí, bez šance získat kvůli své nízké kvalifikace či romství práci. Je zde však také skupina lidí, tzv. černých pasažérů, kteří nelegálně pracují a jako určitý bonus každý měsíc pobírají sociální dávky. Při tvoření sociální politiky je pak velmi důležité mezi těmito dvěma skupinami rozlišovat, aby ta druhá, zranitelnější skupina, která opravdu nemůže najít práci, nebyla ze systému vyloučena.

⁴⁵ Podpora sociálně-integračních politik a služeb. Underclass. [online]. [cit.2007-03-16]. Dostupný z URL: < <http://www.epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=15>>

2. Bytová politika jako jeden z faktorů vzniku sociálně vyloučených lokalit

Na vzniku sociálně vyloučených lokalit se podílí několik aspektů. Mohou jimi být nízká vzdělanost, a v souvislosti s ní dlouhodobá nezaměstnanost. V této bakalářské práci se chci zaměřit speciálně na bytovou politiku z pohledu jejího vývoje ve vztahu k sociálně vyloučeným lokalitám a popsat subjekty, které se bytovou politikou zabývají. Bytová politika je totiž dle mého názoru zásadní při vytváření ghatt.

Bytová politika státu bývá charakterizována jako „*system poptávkově orientovaných podpor, nabídkově orientovaných iniciativ a přímých zásahů státu na bytovém trhu, které je nutné k optimální alokaci bytu jako statku, jenž je specifický svou komplexností, pevným umístěním v prostoru, relativně vysokými náklady na jeho pořízení, mimořádně dlouhou dobou životnosti a potřebou tohoto statku k realizaci osob a rodin v moderní společnosti.*“⁴⁶ Bydlení patří k nejzákladnějším lidským potřebám. Bydlení a bytová politika v sobě nese silný sociální náboj, jelikož je důležitá pro uspokojování dalších potřeb jako je zdraví, vzdělávání, práce. Proto je otázku bydlení potřeba vnímat ve vztahu k ostatním oblastem sociální politiky. Bytová politika státu a měst může výrazně ovlivňovat fenomén sociálně vyloučených lokalit.

2.1. Nástin vývoje bytové politiky do roku 1989⁴⁷

K prvním výrazným zásahům státu do oblasti bydlení došlo v období první světové války. Byly vytvořeny nástroje regulace, například hospodaření s byty, regulace nájemného, právní ochrana nájemníků. Podpora výstavby bytů pro nezáměšné, které se uplatňovaly po celé období první Československé republiky.

Po druhé světové válce byla bytová politika transformována do centrálního řízení paternalistickým státem, který přebral odpovědnost za bydlení občanů. Což může hrát svou roli v malé aktivitě obyvatel v bytové oblasti po roce 1989, a nejen v ní.

⁴⁶ KREBS, V., et al., *Sociální politika*, s. 285

⁴⁷ K studiu přístupu státu k Romům a asimilační politiky, později integrační, odkazuji na statě v knize *Romové v České republice*, jelikož toto není tématem mé bakalářské práce.

Někteří lidé ztratili schopnost postarat se sami o sebe a očekávali, že za ně problémy vyřeší někdo jiný, jak se to dělo v předchozím období.⁴⁸

Stát byl investorem výstavby nových bytů, podporoval jak státní bytovou výstavbu, tak družstevní bytovou výstavbu. Šlo hlavně o kvantitativní zvýšení počtu bytů. Od roku 1960 do konce roku 1989 bylo postaveno celkem 1.775.189 bytů.⁴⁹ Přestože přetrvávala nespokojenost občanů s úrovní uspokojování potřeb v oblasti bydlení. Je pravdou, že v této době byl relativní dostatek bytů, na dané období kvalitních. Lidé se často stěhovali z domů, kde byty byly vytápěny tuhými palivy⁵⁰ do domů, kde bylo vytápění zajištěno dálkově, tudíž bez jakékoli námahy a znečišťování bytů. Do opuštěných domů se následně stěhovali sociálně slabší nájemníci, jejichž příchod často přinášel problémy, které mnohde přetrvávají dodnes. Mohou to být právě ti nájemníci, o kterých se mluví jako o sociálně vyloučených. Další úlohu hrál fakt, jak jsem se již zmínila, že bytová politika státu se soustředila na výstavbu, a údržba stávajících bytů a domů byla značně zanedbávána, což mohlo být také důvodem pro stěhování majetnějších nájemníků a zároveň horší bytové situace stávajících či nových sociálně slabších nájemníků. Všeobecně se pak dává znehodnocování domů za vinu jim. Ačkoliv nepopírám, že svým chováním někdy domy opravdu ničí, místo aby svými aktivitami pomohli přispívat k zlepšování kvality bydlení, například drobnými opravami atd.

Před rokem 1989 existoval komplexní systém přidělování bytů. Tento přidělový systém řešil problémy bydlení různých skupin obyvatel, včetně domácností sociálně slabších či jinak znevýhodněných. Například zákon o hospodaření s byty, který platil do konce roku 1991, stanovil, že „*byty, s nimiž hospodaří národní výbory, jsou určeny „pro rodiny s nižšími příjmy a větším počtem dětí“*“.⁵¹ Administrativní přidělový systém

⁴⁸ UHLOVÁ, S., Dopady asimilační politiky vůči Romům z období reálného socialismu jako jeden z faktorů současného vytváření enkláv sociálně vyloučených obyvatel, In *Romové: kulturologické etudy*.

⁴⁹ SKALICKÁ, S., *Bytová politika*.

⁵⁰ Vliv na vysídlování domů s vytápěním na tuhá paliva měla také vyhláška č. 60/1964 Sb., o úhradě za užívání bytu a za služby spojené s užíváním bytu, jelikož dle ní byly byty zařazeny do čtyř základních „kvalitativních kategorií“, a tím byla i stanovena odlišná výše plateb za nájemní byty. Obyvatelé s vyššími příjmy se mohli dovolit byty s pohodlnějším způsobem užívání, i když dražší a naopak docházelo ke kumulaci osob s nižšími příjmy právě do lokalit s byty nižších kategorií.

⁵¹ BARŠOVÁ, A. *Etnická segregace v bydlení*. [online]. Open Society Institute – Budapest (OSI), 2001. [cit. 2007-3-14]. s.16. Dostupné z URL: < <http://www.tspweb.cz/vicetosp-fulltext.shtml?x=118807> >

tedy bytovou situaci Romů řešil, přesto však byla ve srovnání s většinovým obyvatelstvem horší.⁵²

Některé lokality vznikly již před rokem 1989 v „*důsledku řízené politiky státu sestěhováním Romů na jedno místo*“.⁵³ O těchto satelitních sídlištích, která se stavěla na okraji velkých měst mluví Víšek⁵⁴ jako o nejnebezpečnějších a nejvážnějších omylech, kterých se státní správa dopustila. Sestěhování romských rodin bez ohledu na jejich společenské „kasty“ s odlišnou sociální a kulturní úrovní vedlo k přetrhání společenských vazeb a tím skupinové kontroly, na které je morálka romských společenství založena. To vedlo k sociálnímu regresu, izolaci od ostatních obyvatel a často demolování přidělených bytů. Známy je například mostecký Chánov.⁵⁵

2.2. Vývoj bytové politiky po roce 1989

V souvislosti se sametovou revolucí a změnou politických poměrů se vytvořila také potřeba změny bytové politiky. Tato změna měla transformační charakter. Předem je potřeba poznamenat, že jednotlivé kroky transformace bydlení postupovaly pomalu a netvořily souvislý komplex opatření vedoucí k jednotnému cíli.⁵⁶ Byla realizována opatření snižující roli státu v oblasti bydlení a přesouvající zodpovědnost za ni na domácnosti a další subjekty, které na tuto roli nemohly být připraveny. Na následujících řádcích pojednám o transformaci bydlení pro roce 1989 a jejich dopadů na vznik sociálně vyloučených lokalit.

Prvními kroky transformace byl ústup státu z role investora bytové výstavby, dále zánik státního systému přidělování bytů a bezúplatné převedení státního bytového

⁵² Přednáška VÍŠEK, P., Sociální práce s Romy. Kurz v rámci projektu Inovace na UK FF, Katedra sociální práce. Praha, 30. 3. 2007

⁵³ UHLOVÁ, S., Dopady asimilační politiky vůči Romům z období reálného socialismu jako jeden z faktorů současného vytváření enkláv sociálně vyloučených obyvatel, In *Romové: kulturologické etudy*, s. 230

⁵⁴ VÍŠEK, P., Program integrace-řešení problémů romských obyvatel v období 1970 – 1989, In *Romové v České republice*.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Například u restitucí šlo o rehabilitaci soukromého vlastnictví a nápravu majetkových křivd, v případě převodu bytů do vlastnictví obcí byl tento krok dílčím prvkem procesu decentralizace státu a obnovení územní samosprávy atd. BARŠOVÁ, A. *Etnická segregace v bydlení*. [online]. Open Society Institute – Budapest (OSI), 2001. [cit. 2007-3-14]. Dostupné z URL: < <http://www.tspweb.cz/viceotsp-fulltext.shtml?x=118807> >

fondy do správy obcí. Převod však nebyl doprovázen přijetím pravidel pro hospodaření s těmito byty, ačkoli byl zrušen zákon o hospodaření s byty.⁵⁷ Obce tedy řešily otázku, jak se vypořádat s často velmi rozsáhlým bytovým fondem.

Zákon o **restitucích** v roce 1991 stanovil vrácení majetku zkonfiskovaného komunistickým režimem původním vlastníkům. Majetek byl vrácen i s nájemníky. Majitelé podle zákona o regulovaném nájemném nemohli zvýšit nájemné. Neměli tak na rekonstrukce či udržení bytového fondu, což může být jeden z faktorů špatného stavu domů, ve kterých někteří lidé, převážně Romové, nyní bydlí. Vlastníci chtěli své majetky zhodnotit. Jediným způsobem bylo vystěhování stávajících nájemníků do náhradního bydlení a tím uvolnění nemovitosti pro využití, které by přinášelo zisk.⁵⁸ Vlastník měl několik možností, jak toto provést. Mohlo se tak stát na základě dohody s nájemcem, za tzv. odstupné nebo vlastník mohl dát výpověď ze zákonem uvedených důvodů, např. z důvodu rekonstrukce nemovitosti. Ačkoliv náhradní bydlení má být poskytnuto ve stejné kvalitě, přestěhování často znamenalo zhoršení kvality bydlení z hlediska jeho lokalizace a zhoršení možnosti směny bytu.⁵⁹ Další možností bylo, že nový vlastník sepsal s nájemníkem novou nájemní smlouvu. Tato forma však byla pro nájemníka krajně nevýhodná, jelikož většinou z doby neurčité se nájemní vztah měnil na dobu určitou. Pro nájemníky to znamenalo, že neměli nárok na náhradní ubytování. Důvod, proč takto nevýhodné kroky podnájemníci činili byla jejich neinformovanost a neznalost, někdy také jednali pod silným tlakem pronajímatele. Častou obětí těchto procesů byli právě Romové, kteří se tak mohli dostat z regulovaného nájmu do dražšího pronájmu.

V souvislosti s restitucí došlo v určitých případech k řešení otázky tzv. **nabourávání bytů**. Tento způsob získávání bytů volili v 70.-80. letech Romové, kteří přicházeli ze Slovenska. Jednalo se o neoprávněné užívání bytů, zejména málo kvalitních bytů ve starší a špatně udržované zástavbě, které bylo často tolerováno obcí. Noví vlastníci domů však toto neoprávněné užívání bytů netrpěli a nájemníky

⁵⁷ Zrušení zákona č. 41/1964 Sb., o hospodaření s byty zákonem č. 509/1991 Sb. s účinností k 1. 1. 1992

⁵⁸ BARŠOVÁ, A. *Etnická segregace v bydlení*. [online]. Open Society Institute – Budapest (OSI), 2001. [cit. 2007-3-14]. Dostupné z URL: < <http://www.tspweb.cz/viceotsp-fulltext.shtml?x=118807> >

⁵⁹ Tamtéž.

vystěhovali.⁶⁰ Baršová vyjadřuje myšlenku, že to vyvolalo „první vlnu nuceného pohybu ve sféře bydlení s jistou etnickou dimenzí“.⁶¹

Podobný vliv jako restituce měla privatizace části bytového fondu. Financování údržby bytového fondu je velmi nákladné. Převodem státního bytového fondu do správy obcí se tak stát oprostil od řešení problému, pro který neexistovaly v důsledku regulace nájmu zdroje. Pro rozpočty obcí to však znamenalo výrazné zatížení a možné řešení byla právě privatizace. Privatizace bytového fondu obcí nebyla nikdy provedena podle jednotného plánu. Provedení privatizace bytů tedy plně spadalo do pravomoci obcí. Důležitým nástrojem privatizace se staly především obecní vyhlášky, umožňující prodávat celé domy do vlastnictví právnických osob, nejčastěji družstev, tvořených nájemníky. Znamená to, že pravidla prodávání obecních bytů si stanovuje každá obec individuálně. Nikde není stanoveno, jakou část bytového fondu by si měly obce ponechat, aby mohly poskytovat sociální bydlení.⁶²

Podmínky prodeje bytů jsou často nastaveny tak, že obce vyloučily z možností odkoupení bytu osoby s problematickými či neexistujícími nájemními vztahy a fakticky i sociálně slabé nájemníky. Konkrétně se tato opatření dotýkají tzv. „neplatičů“ a lidí, kteří nemohou doložit nájemní vztah písemnou smlouvou, či kteří si nebyli schopni opatřit požadovanou sumu peněz k zaplacení. „Docházelo tak ke strukturální diskriminaci romské komunity v oblasti bydlení.“⁶³ či minimálně k pochybení z hlediska principů spravedlnosti či rovných šancí. Privatizace pro sociálně slabé znamenala jejich vyloučení z privatizace samé. Sociálně slabší obyvatelé neměli

⁶⁰ Některým rodinám se podařilo získat nájemní smlouvu, jiné takto neoprávněně byt užívají do dneška.

⁶¹ BARŠOVÁ, A. *Etnická segregace v bydlení*. [online]. Open Society Institute – Budapest (OSI), 2001. [cit. 2007-03-13]. Dostupné z URL: < <http://www.tspweb.cz/viceotsp-fulltext.shtml?x=118807> >

⁶² To souvisí s tím, že dlouho nebyla politická shoda na vydefinování pojmu sociální bydlení. Definice sociálního bydlení byla zapracována do novely Zákona o dani z přidané hodnoty s účinnou platností od 1. ledna 2008. Návrh na vymezení pojmu "sociálního bydlení" pro účely aplikace zahrnuje tři okruhy bydlení: 1. *Stavby sloužící k ubytování osob ohrožených sociálním vyloučením* - což jsou např. dětské domovy, domovy důchodců, chráněné byty, azylové domy, týdenní stacionáře apod. 2. Nájemní byty pořízené z veřejných prostředků nebo s jejich přímou podporou - což jsou např. byty dotované Ministerstvem pro místní rozvoj nebo Státním fondem rozvoje bydlení, popř. i byty postavené obcí bez státní dotace. 3. Ostatní byty a rodinné domky, pokud celková podlahová plocha bytů nepřesáhne stanovený limit - což by mohly být např. rodinné domky do 150 m² a byty do 90 m². Do třetí skupiny by se údajně mělo "vejít" minimálně 70 % všech bytů a rodinných domů.

⁶³ KLÍČOVÁ, K., Podmínky bydlení příslušníků romské komunity jako marginalizované sociální skupiny a rezidenční segregace, In *Terenní výzkum integrace a segregace*, s. 102

z nedostatku peněz možnost odkoupení bytu. Byty tak byly prodány soukromým majitelům. Změna pronajímatele z obce na soukromý subjekt mohla mít následky podobné jako u restituce, myslím tím, ve zbavování se „nevhodných“ nájemníků. Neopomenutelný fakt je, že odprodejem svých bytů obec zmenšuje možné kapacity pro poskytování sociálního bydlení.

2.3. Vývoj bydlení Romů

Jsem si vědoma toho, že sociálně vyloučenými nejsou pouze Romové. Sociálně vyloučené lokality, na které je tato práce zaměřena však v převážné většině obývají právě Romové. O historii Romů již bylo napsáno mnohé, nechci proto podrobně mapovat historii, ale je zajímavé si připomenout, jak se vyvíjelo bydlení Romů a jaký to může mít vztah k sociálně vyloučeným lokalitám. Zvláštní kapitolu věnuji ze sociálně vyloučených lidí jen Romům, a to z toho důvodu, že právě jejich způsob bydlení a jeho vývoj může být také určující pro vznik sociálně vyloučených lokalit.

Odhaduje se, že po druhé světové válce žilo na území dnešní České republiky 600 – 1000 Romů.⁶⁴ Následovaly migrační vlny Romů převážně ze slovenských osad, kde Romové žili usedle v přístřešcích z větví, hlíny, zemnicích či polozemnicích⁶⁵. Tyto osady na Slovensku fungují do dnešních dní, obydlí si Romové staví sami z dostupných materiálů. Odhaduje se, že těchto „cikánských osad“ je na Slovensku na 300. Olašští Romové kočovali až do zákazu na základě zákona č.74/58 Sb., tzn. do roku 1959. V Čechách a na Moravě byli Romové usazeni již za vlády Marie Terezie a Josefa II.

Jak jsem se již zmínila, Romové přišli v migračních vlnách před cca 60 lety, převážně ze slovenských osad do úplně jiných podmínek, na které „*nebyli zvyklí a neuměli je správně a vhodně užívat.*“⁶⁶ Romisté často upozorňují na situaci, kdy Romové přišli z oblastí, kde neměli tekoucí vodu, plyn, elektřinu do panelových domů

⁶⁴ Byli to „čeští“ Romové, kteří přežili koncentrační tábory, a kteří původně žili usedle převážně na území Moravy. Přednáška VÍŠEK, P. Sociální práce s Romy. Kurz v rámci projektu Inovace na UK FF, Katedra sociální práce. Praha, 30. 3. 2007

⁶⁵ Pro popis a podrobnější informace odkazují na knihy ŠMAUS, M., *Děvčátka, rozdělej ohniček= Na cikňi na bari, čarav tro voďori.* či JAKOUBEK, M., *Romové-konec (ne)jediného mýtu.*

⁶⁶ DAVIDOVÁ, E., K bydlení Romů v uplynulém půlstoletí, In *Romové, bydlení, soužití*, s. 11

a zde docházelo k demolici a ničení domů. Že se tento fakt děl, je pravda, jak však upozorňuje Davidová⁶⁷, právě takové případy bývají velmi zveličovány a zobecňovány, takže se dostanou do všeobecného povědomí majoritní populace, ačkoliv těchto případů je v celkovém měřítku minimum. K tomuto často pomáhají média, která vytvářejí mediální obraz těchto míst a Romů obecně, a veřejnost pak o těchto místech zasvěceně mluví, aniž by je kdykoli navštívila.⁶⁸

Objevují se také názory, že sídlištní výstavby neodpovídají potřebám bydlení romské rodiny. Často zmiňované bývají potřeby jako velká kuchyně, ve které se děje společenský život. Oproti dětskému pokoji, který již není takovou prioritou. To však vyvrací Pelíšková⁶⁹, která tak soudí dle průzkumu⁷⁰, z něhož plyne, že Romové by chtěli žít s klasickou, užší rodinou, v bytě bez zvláštních úprav. Dále polemizuje, že buď Romové již dosáhli určitého stupně integrace a přejali model bydlení od většinové společnosti či nikdy tuto potřebu ani neměli.⁷¹

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Podobnou situaci v Kladně popisuje RADOSTNÝ, L., RŮŽIČKA, M., Terénní výzkum v hyperrealitě. Poznámky k mediální konstrukci sociálně vyloučené lokality, In *„Romové“ v osidlech sociálního vyloučení*.

⁶⁹ PELÍŠKOVÁ, V., Bydlení Romů v České republice, In *Romové, bydlení, soužití*.

⁷⁰ Tamtéž. Průzkum provedlo v roce 1999 Ministerstvo pro místní rozvoj. Jednalo se o orientační průzkum zaměřený na bydlení Romů.

⁷¹ Skalickou (bytový odbor Chomutov) bylo sděleno, že Chánov byl původně stavěn jako dvougenerační bydlení pro Romy a výsledek, ten dnes vidíme sami. Já musím dodat, že na to měli vliv i ještě jiné faktory.

3. Subjekty bytové politiky a jejich možné podíly na vzniku sociálně vyloučených lokalit

V následující kapitole přibližuji činnosti hlavních ekonomických subjektů veřejné správy, které výrazně ovlivňují bytovou politiku či pořízení bytu, domu, spravují údržbu, provoz a vše, co s užíváním bytu souvisí. Těmito subjekty myslím obce, kraje, Ministerstvo pro místní rozvoj, Státní fond rozvoje bydlení, vládu, parlament a soudy. Dále se určitou formou na bytové politice podílí specializované organizace, například bytová družstva, realitní kanceláře.⁷²

3.1. Stát a bytová politika

Jak jsem se zmínila výše, stát po roce 1989 dal velkou pravomoc v otázce bytového fondu obcím. Ústřední státní orgány tedy nemohou veřejnou bytovou politiku ovlivňovat přímými rozhodnutími, ale postupným vytvářením tlaku, který politiku bude směřovat nějakým směrem. Mezi hlavní úkoly státu v oblasti bydlení patří vytváření vhodného legislativního prostředí pro bydlení a pro subjekty, které na tomto poli působí, tzn. realitní kanceláře, bytová družstva, odbory atd. Dalším úkolem je vytváření koncepce bytové politiky.⁷³ Dále rozhoduje o velikosti výdajů ze státního rozpočtu na různé formy bydlení, iniciuje a vydává správní normy, monitoruje stav úrovně bydlení různých skupin podle jednotlivých regionů. Stát podporuje vlastnické bydlení, tzn.

⁷² Ty obchodují s byty na základě tržního principu, tj. především s cílem dosáhnout zisk. Často však spolupracují s obcí na vystěhování nepohodlných neplatičů. Zvláště je alarmující případ, který se stal v Mladé Boleslavi. Od roku 1998 odprodávala Mladá Boleslav cíleně domy, převážně realitním kancelářím, v nichž bydleli Romové. Romové pak byli pod různým nátlakem a pohrůzkami novým vlastníkem vystěhováni do okolních obcí, kde docházelo k sociálnímu vyloučení s kumulací negativních jevů, jako je ztráta zaměstnání, zanedbání docházky dětí do školy v důsledku nákladnosti dojíždění apod. Domy, takto zbavené romských nájemníků byly dokonce posléze prodány zpětně městu. Z centra města bylo do května 2001 vystěhováno 80-90% Romů. Viz BARŠOVÁ, A. *Etnická segregace v bydlení*. [online]. Open Society Institute – Budapest (OSI), 2001. [cit. 2007-04-15]. Dostupné z URL: < <http://www.tspweb.cz/vicetosp-fulltext.shtml?x=118807> >

⁷³ První ucelenější byla Koncepce bytové politiky z roku 1999, která byla v roce 2001 aktualizována. Zatím poslední byla Koncepce bytové politiky schválena vládou, usnesením ze dne 16. března 2005. Podrobnější informace Koncepce bytové politiky. Ministerstvo pro místní rozvoj. [online]. [cit. 2007-04-19]. Dostupné z URL: < <http://www.mmr.cz/index.php?show=001026046> > a BARŠOVÁ, A. *Etnická segregace v bydlení*. [online]. Open Society Institute – Budapest (OSI), 2001. [cit. 2007-04-15]. Dostupné z URL: < <http://www.tspweb.cz/vicetosp-fulltext.shtml?x=118807> >

podpora hypoték, dotace na výstavbu bytů a domů a podpora nájemního bydlení atd. Stát je v oblasti bytové politiky zastoupen prostřednictvím vlády, parlamentu, Ministerstva pro místní rozvoj, Státní bytovým fondem, krajem a jednotlivými obcemi.

3.1.1.Vláda

Vláda dává politické zadání pro tvorbu dotační bytové koncepce. Tuto koncepci přijímá a dotváří svými usneseními. Koncepce bytové politiky, je-li schválena vládou, představuje pro jednotlivé resorty závazný strategický dokument, v němž jsou stanoveny základní směry vývoje i konkrétní cíle v oblasti bydlení. O jejich naplňování bychom však mohli vést diskusi. V poslední Koncepci bytové politiky z roku 2005 se dočteme: „*Vláda se v následujícím období zasadí o to, aby došlo k vyjasnění role obecního bytového fondu, a to zejména ve vztahu k úkolům, které vyplývají ze zákona o obcích. Záměrem je, aby obecní nájemní byty sloužily především k naplňování veřejného zájmu, tzn. aby byly využívány především těmi občany, kteří si nemohou obstarat bydlení na volném trhu.*“⁷⁴ Je dobře, že si vláda začala uvědomovat nutnost změny.⁷⁵ Otázka je, zda nepřichází příliš pozdě.

Pod Vládou ČR působí také **Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity**, která je poradním a iniciačním orgánem vlády pro otázky romské komunity. Vyhláší programy, kde lze žádat o dotace na projekty. O tom, že reflektují problematiku sociálního vyloučení svědčí fakt, že vyhláší pro rok 2007 program Předcházení sociálního vyloučení v romských komunitách a odstraňování jeho důsledků.⁷⁶ A již několik let jsou iniciátory projektu Podpora terénní sociální práce.

⁷⁴ *Koncepce bytové politiky: Schválena vládou usnesením ze dne 16. března 2005, s. 13. [online]. MMR, 2005. [cit. 2007-04-22]. Dostupné z URL: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001026046002> >*

⁷⁵ *Tamtéž. s.7 „Obce mají v současné době „dvojjedinou“ roli – jednak mají s péčí řádného hospodáře maximalizovat výnos ze svého majetku tak, aby se účinně naplňovala příjmová stránka obecního rozpočtu, a jednak mají obce za úkol pečovat o rozvoj podmínek pro své občany, včetně podmínek bydlení. Přenechání bytu o nájmu osobě, u níž je vysoké riziko, že nebude řádně platit nájem a další platby spojené s užíváním bytu, nepochybně může být chápáno jako počínání, které je v rozporu s péčí řádného hospodáře. Na druhou stranu – od obce s očekává, že svoji bytovou politiku zaměří především na ty domácnosti, které jsou sociálně nejvíce znevýhodněny v přístupu k bydlení. **Hledání vybalancování mezi hlediskem péče řádného hospodáře a hlediskem sociálně zaměřeného nakládání s obecním bytovým fondem není jasně vymezeno - a tak obce více nebo méně upřednostňují jedno z obou hledisek. K poskytování pomoci skupinám osob, které jsou ohroženy chudobou i sociálním vyloučením, nejsou obce zavázány a stát nemá nástroje, kterými by plnění těchto úkolů prosadil.**“ Zvýraznění autorka práce.*

⁷⁶ *Více Vyhlášení programu Předcházení sociálnímu vyloučení v romských komunitách a odstraňování jeho důsledků 2007. Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity. [online]. 2007, [cit.2007-04-28]. Dostupné z URL: < <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=295> >*

Parlament přijímá zákony, ústavní zákony a ratifikuje mezinárodní smlouvy. Kromě toho parlament přijímá veřejné rozpočty, včetně rozpočtu Státního fondu rozvoje bydlení. Parlament také vykonává kontrolní činnost vlády, ministerstev a Státního bytového fondu.

3.1.2. Státní fond rozvoje bydlení

Státní fond rozvoje bydlení (dále jen Fond) je správcem finančních prostředků na státní bytovou politiku a jejich poskytovatelem. Pravidla pro přidělování a kontrolu těchto prostředků jsou stanovena v usneseních vlády. Úkolem Fondu je vytvářet, akumulovat a rozšiřovat finanční prostředky určené na podporu investic do bydlení. Používat je v souladu se zákonem na podporu především v následujících třech směrech:

1. na podporu výstavby bytů, z toho především bytů nájemních
2. na podporu oprav bytového fondu, z toho především na podporu oprav domů vystavěných panelovou technologií
3. na podporu výstavby technické infrastruktury v obcích, tedy na zainvestování pozemků vhodných pro budoucí bytovou výstavbu⁷⁷

„Cílovou skupinou této politiky je nepochybně střední vrstva, v případě mladších ti úspěšnější. Tato politika není zaměřena na řešení sociálních problémů nejnižších příjmových skupin obyvatelstva.“⁷⁸

3.1.3. Ministerstvo pro místní rozvoj

Ministerstvo pro místní rozvoj *„je ústředním orgánem státní správy ve věcech regionální politiky, politiky bydlení, rozvoje domovního a bytového fondu a pro věci nájmu bytů a nebytových prostor, územního plánování a stavebního řádu, investiční*

⁷⁷ Státní fond rozvoje bydlení. Státní fond rozvoje bydlení [online]. [cit. 2007-04-08]. Dostupné z URL: < <http://sfrb.ecn.cz/> >

⁷⁸ UHL, P., *Návrh Koncepce průniku do systému bytového přidělování*, s. 8
Naproti tomu však dne 22. května 2003 nabylo účinnosti Nařízení vlády č. 146/2003 Sb., o použití prostředků Státního fondu rozvoje bydlení ke krytí části nákladů spojených s výstavbou bytů pro příjmově vymezené osoby. Tímto nařízením vlády jsou stanoveny podmínky, za kterých lze obci poskytnout dotaci na výstavbu nájemních bytů pro příjmově vymezené osoby. Více Státní fond rozvoje bydlení. Dotace na výstavbu nájemních bytů. [online]. [cit. 2007-04-08]. Dostupné z URL: < http://sfrb.ecn.cz/programy/?sh_itm=29ae5cd74d856e96c83c497c12e9a2c3 >

politiky, cestovního ruchu a pohřebnictví.“⁷⁹ Ministerstvo je tedy faktickým tvůrcem pravidel dotační politiky, která přijímá vláda. Samotnou dotační politiku provádí Státní fond rozvoje bydlení. Ministerstvo je nadřízeným orgánem krajů v oblasti kontroly bytové politiky, zabezpečuje informační metodickou pomoc vyšším územním samosprávným celkům, městům, obcím a jejich sdružením. V roce 2007 plánuje podporovat například regeneraci panelových sídlišť atd. Pro mou práci je však zajímavá oblast podpory výstavby podporovaných bytů, zaměřená na výstavbu sociálních nájemních obecních bytů pro osoby, které jsou znevýhodněny v přístupu k bydlení. A to zejména z důvodu svého věku, zdravotního stavu nebo z dalších příčin, z nichž vyplývají zvláštní potřeby v této oblasti.⁸⁰

Kraje dohlíží nad výkonem samostatné působnosti obcí, které se nacházejí na jejich území. Dozor je vykonáván pouze ve vztahu k zákonnosti, kraj může rušit ta opatření, která jsou v rozporu se zákonem, ale nemůže rušit opatření, která jsou věcně špatná. Výkon této kontrolní pravomoci je přeneseným výkonem státní správy.

3.2. Obce

Nejnižší územní samosprávné celky mají zákonem uloženou povinnost provádět bytovou politiku. „...*Obec v samostatné působnosti ve svém územním obvodu dále pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Jde především o uspokojování potřeby bydlení ...*“⁸¹ Působnost obcí upravuje zákon o obcích, pronajímání bytů upravuje občanský zákoník. Obec si může sama stanovit další pravidla pro pronajímání bytů. Objevují se však hlasy, že činnost obcí by měla být

⁷⁹ Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, §14

⁸⁰ Jsou jimi osoby, které v důsledku nepříznivých životních okolností nemají přístup k bydlení, a to ani při využití všech stávajících nástrojů sociální a bytové politiky, při čemž jsou plně schopné vést samostatný život, zejména z hlediska plnění povinností vyplývajících z nájemního vztahu. Jedná se například o osoby, které opouštějí různá pobytová zařízení (výkon trestu, výchovná zařízení, ústavy sociální péče, azylový dům, dům na půl cesty), příslušníci etnických skupin, osoby v přiznaném postavení uprchlíka apod. Více Ministerstvo pro místní rozvoj. Podpora výstavby podporovaných bytů pro rok 2007. [online]. [cit. 2007-04-19]. Dostupné z URL: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001026047014011001>>

⁸¹ Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, § 35 odst. 2

v zákoně upravena konkrétněji a jasněji. Šabatová jasně říká, že „*města nemají mantinely, jak mají nakládat s byty*“.⁸² Upozorňuje na fakt, že města jsou povinna se o své občany postarat. S nadsázkou říká, že není možné, aby město prodalo byty a za peníze postavilo zimní stadion atd. Projevuje se tedy nutnost zpřesnění zákonů. Například v zákoně o obcích je, že obec má uspokojovat potřeby bydlení občanů. V zákoně však nevyčteme, jak přesně má toto uspokojování vypadat, jak dobře se má město postarat. Dále není jasně stanoven limit počtu bytů v majetku města. Opět zde musím zmínit nutnost definování sociálního bydlení, o něž se politická reprezentace několik let snažila. Zároveň zde připomínám potřebu určit, kolik sociálních bytů má město mít a kdo by na ně měl mít nárok. O aktuálnosti mluví Šabatová v souvislosti s uvolněním deregulovaného nájemného, kdy se situace pro mnohé občany stane neudržitelnou.

V rámci obcí je bytová politika většinou pod dohledem bytových odborů, které zajišťují výstavbu bytů, jejich přidělování, dále spravují a udržují bytový fond a chrání právní vztahy města k nájemníkům bytů. Podílí se také na zmnožování bytového fondu formou bytové výstavby, přestavbou bytů, nákupu bytů apod., či jeho případném zmenšování, například prodejem bytů. Všechny tyto kompetence spadají do samostatné působnosti obce a obec je vázána pouze zákony, popřípadě jinými obecně závaznými vyhláškami. Jak již bylo zmíněno výše, státní bytový fond byl převeden na obce bez přesných pravidel jeho dalšího využití.

O nakládání s těmito byty rozhodují zastupitelé a rada obce, tedy lidé, kteří jsou voleni každé čtyři roky. A zde jsme u dalšího aspektu ohrožení vzniku sociálně vyloučených lokalit. Místní politické strany svůj program podřizují krátkodobým cílům. Tento program musí také odpovídat zájmům většiny voličů. Většina voličů pak chce „zbavit problémů s Romy“.⁸³ Různé výzkumy dokazují, že většina lidí má negativní postoj k Romům. Ještě zajímavější je fakt, který uvádí tajemník Rady vlády pro

⁸² Přednáška ŠABATOVÁ, A „Souhlasíte s tím, aby samospráva vystěhovala neplatící občany za hranice obce?“. Veřejná debata. Chomutov, 28.3.2007

⁸³ Ve výzkumu agentury STEM na otázku Jaký je Váš vztah k Romům? skoro 70% uvedlo postoj, který se klonil k odmítavému. URL: <<http://www.stem.cz/clanek/1112>> [cit. 14.dubna 2007]. Z dalšího výzkumu (STEM), často citovaného, vyplývá, že až 90% veřejnosti nechce mít Roma za souseda, z toho můžeme usuzovat na logiku politiky městských zastupitelů.

záležitosti romské komunity Czeslaw Walek.⁸⁴ Ten říká, že pokud města volí trnitější cestu a snaží se řešit otázku Romů, například zaměstnáváním, pak tito zastupitelé v příštím volebním období nejsou zvoleni. Naopak pokud město dává veřejnosti jasné zprávy, že otázku sociálně vyloučených Romů bude řešit radikálně. Bude hasit, co je pálí⁸⁵, pak mají velkou šanci na úspěch. Za všechny uvedu příklad starosty Vsetína, který se dostal do předsednictva strany, do Senátu ČR, je 1. místopředsedou vlády a ministrem pro místní rozvoj. S nadsázkou řečeno, za půl roku kariéra zajištěna. Tento trend jde napříč politickým spektrem. Co se týče celostátní úrovně řešení otázek sociálního vyloučení a sociálně vyloučených lokalit, měla je ve svém programu pouze strana Zelených.⁸⁶ Nejde jen o to, že se městům nevyplatí pomáhat takovými lidem z hlediska voleb. Tento proces je dlouhodobý, potřebuje minimálně 8-12let, ne-li více, pokud však jsou zvoleni po 4letém období noví zastupitelé, plán mohou zrušit atd.⁸⁷

Problémem jsou rostoucí skupiny lidí, které si nejsou schopny zajistit nebo udržet odpovídající bydlení ani při využití stávajících nástrojů sociální a bytové politiky. Obce nedostatečně využívají sociální služby přispívající k prevenci ztráty bydlení a posilující schopnost ohrožených skupin domácností si bydlení udržet. Začíná tak docházet k vytěsňování znevýhodněných skupin osob mimo dosah standardních podpůrných nástrojů, prohlubování jejich sociální a prostorové segregace. To může zapříčinit rozšiřování některých sociálně patologických jevů.

Nově koncipovaný sektor neziskového bydlení zajišťovaný obcí prostřednictvím neziskových bytových společností se zaměřuje na občany s nízkými příjmy a občany na okraji společnosti. Těmto občanům je určena výstavba obecních bytů podporovaných

⁸⁴ Přednáška WALEK, C. ve veřejné debatě „Souhlasíte s tím, aby samospráva vystěhovala neplaticí občany za hranice obce?“. Chomutov, 28. 3. 2007

⁸⁵ Předvolební heslo Jiřího Čuňka. Je však pravda, že některé rodiny jsou velmi hlučné, i v nočních hodinách, mluví vulgárně atd. Prostě se chovají jinak. Víšek má na to krásné přirovnání: Je to jako byste vstoupili do jiné zahrady, plné jiných vůní, chutí atd. Faktem je, že vstřícné kroky ke vzájemnému spokojenému spoluzití musí přijít z obou stran.

⁸⁶ Jednalo se o navrhované zřízení Agentury k předcházení sociálnímu vyloučení. Dle vyjádření WALKA, C. ve veřejné debatě „Souhlasíte s tím, aby samospráva vystěhovala neplaticí občany za hranice obce?“. Chomutov, 28. 3. 2007

⁸⁷ Víšek uvádí, že řešení romské problematiky postihlo v 90. letech více ran. Například zrušení sociálních kurátorů v roce 1990, zrušení okresních úřadů, které byly státním úřadem a přednostou byl vládní úředník, který nebyl pod tak silným tlakem nových voleb jako nynější samosprávy atd. VÍŠEK, P., 60 let řešení romské problematiky-úspěch či neúspěch?, In „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení

ze zdrojů Ministerstva pro místní rozvoj a Fondu se speciálním určením a stávající nájemní byty obce.⁸⁸ Tento projekt zní zajímavě, uvidíme, jak rychle a účinně bude problém řešit.

⁸⁸ *Koncepce bytové politiky: Schválena vládou usnesením ze dne 16. března 2005.* [online]. MMR, 2005. [cit. 2007-04-22]. Dostupné z URL: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001026046002>>

4. Další aspekty vzniku sociálně vyloučených lokalit

Nelze říci, že by za vznik sociálně vyloučených lokalit mohl jeden faktor. Aspekty vzniku se kumulují. Svůj vliv na vznik lokalit jistě měla „*liberální euforie*“⁸⁹, která nastala po roce 1989. Většina obcí se řídila kapitalistickou ideologií. Lidé se mají postarat sami o sebe. Neakcentovala již výše zmíněné povinnosti obce uložené zákonem. Souhlasím s Šabatovou⁹⁰, že samospráva obce by se neměla chovat jako samostatný ekonomický subjekt v tržní ekonomice. Nese odpovědnost za své občany. S tímto názorem se plně ztotožňuji, přestože беру v úvahu námitky starosty Šmída obce Hrušovan⁹¹, že stát přenáší na obce řadu povinností a nevytváří jim pro jejich realizaci podmínky. Na města byl převeden bytový fond, a to nemělo finance spravovat rozsáhlý majetek. Otázkou však je, zda privatizací a v některých městech úplné rozprodání bytů, není v rozporu již s výše zmiňovaným zákonem č. 128/2000 Sb., o obcích, zvláště pak § 35 odst. 2. Za rozhodnutím obcí se mnohdy skrývá latentní až otevřený rasismus.⁹² Kromě bytové politiky a zvláště pak její nezdařilou transformací v 90. letech se na vzniku lokalit podílí další aspekty. O nich více v následujících podkapitolách.

4.1. Vliv situace po roce 1989 a následném rozpadu ČSFR na vznik sociálně vyloučených lokalit

V roce 1993 začal platit zákon č.40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí občanství České republiky.⁹³ Zákon stanovil, kdo se stane ke dni rozpadu státním občanem České republiky a jakými způsoby ho lze popřípadě nabyt. Podle těchto pravidel mnoho lidí, kteří se na území České republiky narodili a strávili zde celý život, nedostalo české občanství, přestože k Slovenské republice neměli žádné vztahy.⁹⁴ Když neměl někdo

⁸⁹ UHLOVÁ, S., Dopady asimilační politiky vůči Romům z období reálného socialismu jako jeden z faktorů současného vytváření enkláv sociálně vyloučených obyvatel, In *Romové: kulturologické etud.* s. 231

⁹⁰ Přednáška ŠABATOVÁ, A., „Souhlasíte s tím, aby samospráva vystěhovala neplatící občany za hranice obce?“. Veřejná debata. Chomutov, 28.3.2007

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Více v kapitole 4.5. této práce

⁹³ Zákon byl přijat 29. prosince 1992.

⁹⁴ Podle vládní zprávy o stavu romské komunity (duben 1993) vyplývá, že romskou komunitu toto rozhodnutí postihne více než ostatní obyvatelstvo, a předpokládalo se, že až 1/3 Romů. Více MIKLUŠÁKOVÁ, M., Stručný nástin důsledků zákona č.40/1993 Sb. O nabytí a pozbytí státního občanství ČR, In *Romové v České republice.*

české občanství a pobýval na území České republiky jako cizinec, nevznikl mu podle právní úpravy zákona 117/95 Sb., o státní sociální podpoře nárok na dávky státní sociální podpory a dávky sociální pomoci. Člověk bez českého občanství nemohl nalézt legální pracovní poměr, nebyl zdravotně ani sociálně pojištěn atd. Tyto důvody vedly v řadě případů k počátečnímu zadlužení lidí, které lze dnes považovat za sociálně vyloučené.

4.2. Nezaměstnanost a nízká kvalifikace

Nesmíme opomenout fakt, že po sametové revoluci byly propouštěny nekvalifikované pracovní síly. Mezi nimi nejvíce Romové, kteří pak velmi obtížně hledali se svou nízkou kvalifikací nové pracovní uplatnění. Mnozí z nich jsou již 15 let nezaměstnaní. Sociální systém, jehož prostředky mají vést k překonání krátkodobé krize rodiny či jednotlivce byl natolik šetrný, že způsobil dlouhodobé užívání, potažmo zneužívání či závislost na vyplácení sociálních dávek.⁹⁵ Samotný problém je však mnohem komplexnější. Steiner⁹⁶ mluví o tzv. ekonomii sociálního vyloučení. Většina lidí odsuzuje chování sociálně vyloučených Romů. Jejich závislost na systému státní sociální podpory a sociální pomoci, nemotivovanost ke vzdělání, nezaměstnanost⁹⁷ atd. Toto chování hodnotí veřejnost jako nepřizpůsobivé.⁹⁸ Chování sociálně vyloučených můžeme odsoudit morálně, ale racionálně a ekonomicky se tato strategie způsobu života těmto lidem vyplácí. Steiner vysvětluje chování sociálně vyloučených jako, v dané situaci, za zcela racionální. Mluví o kauzálním kruhu, který nemá začátku ani konce. V kruhu na sebe navazují chudoba -) velké solidární sítě-) neefektivní chování Romů-) diskriminace-) chudoba atd.⁹⁹ Říká, že takto by se choval každý z nás, pokud bychom se dostali do stejné situace. Systém podpory není motivační, a dokud se výrazně nezmění, situace se také výrazně nepromění. Pokud se vyplatí být

⁹⁵ Jan Sipos, romský aktivista, upozorňuje na fakt, že romští aktivisté varovali před takto nastaveným systémem a jeho možnou zneužitelností na začátku 90. let.

⁹⁶ STEINER, J., *Ekonomie sociálního vyloučení*, In *Romové: kulturologické etudy*.

⁹⁷ Podle zkušeností terénního sociálního pracovníka a pracovního poradce o.p.s. Člověka v tísní Víta Kučery (Vzdělávací víkend pro dobrovolníky. Lubenec, 17. - 19. 11. 2006) až 90 % lidí ze sociálně vyloučených lokalit pracuje. Jedná se o práci tzv. na černo. Příjem ze sociální podpory a práce na černo se jim vyplatí více než by získali jako nekvalifikovaná síla na pracovním trhu. V podstatě, jak dále uvádí Kučera, práce na černo je v současné době nepostizitelná. Například na Úřadě práce v Ústí nad Labem mají sledování tohoto jevu na starosti 2 pracovníce, které k tomu mají ještě svou agendu. Jdou tedy pouze na nahlášená místa, kde mají podezření.

⁹⁸ Spolu s hlučností Romů, jejich mnohočetností atd.

⁹⁹ Podrobněji STEINER, J. *Ekonomie sociálního vyloučení*, In *Romové: kulturologické etudy*.

nezaměstnaný a pracovat „na černo“, tak to tito lidé budou dělat. Narážíme zde však na zajímavý fakt. Situace je taková, že mezi sociálně vyloučenými, zvláště Romy je velká a dlouhodobá nezaměstnanost. Romové se také často setkávají s diskriminací na trhu práce. Jak je tedy možné, že přesto seženou práci. Kdo jim dává tuto práci. Tím, že pracují nelegálně dokazují, že ve své roli sociálně vyloučených nejsou jen pasivní. To jsou zajímavé otázky, které vyvolávají další podotázky. Na toto téma, však má práce není zaměřena.

4.3. Migrace

Vliv na formování sociálně vyloučených lokalit měly také migrační vlny obyvatel. Zvláště pak ze Slovenska. Klíčová¹⁰⁰ i Baršová¹⁰¹ uvádějí tři migrační vlny, ale v jejich výčtu se liší. Takže lze mluvit o čtyřech vlnách. Obecně lze říci, že první vlnou byla značně neorganizovaná poválečná migrace, ve které byly osidlovány prázdné domy a byty v pohraničních oblastech. Druhá, již organizovanější vlna byla tvořena migranty, kteří přijížděli za prací převážně do průmyslových oblastí, většinou na Ostravsko, Mostecko, Kladensko či do jižních Čech. Třetí vlna, která následovala v 70. letech, souvisela s politikou tzv. koncepce rozptylu a odsunu¹⁰² Romů z východního Slovenska a snahou o likvidaci slovenských romských osad. Česká republika se tak musela vyrovnávat především s přísunem Romů zcela nepřipravených na bydlení v běžných městských podmínkách.¹⁰³ Romové byli také často sestěhováváni na jedno místo.¹⁰⁴ Migrace Romů ze Slovenska do českých zemí přináší i početnější bydlení Romů ve městě. Podle odhadů totiž 80% českých Romů žije ve městech, a naopak 80% slovenských Romů žije na vesnici.¹⁰⁵

¹⁰⁰ KLÍČOVÁ, K., Podmínky bydlení příslušníků romské komunity jako marginalizované sociální skupiny a rezidenční segregace, In *Terenní výzkum integrace a segregace*.

¹⁰¹ BARŠOVÁ, A. *Etnická segregace v bydlení*. [online]. Open Society Institute – Budapest (OSI), 2001. [cit. 2007-04-13]. Dostupné z URL: < <http://www.tspweb.cz/vicotsp-fulltext.shtml?x=118807> >

¹⁰² Dle usnesení vlády č. 502/1965 Sb. byl určen harmonogram vytyčených okresů, kam se „československý občan cikánského původu“ měl povinně přestěhovat.

¹⁰³ VÍŠEK, P., Program integrace-řešení problémů romských obyvatel v období 1970 – 1989, In *Romové v České republice*.

¹⁰⁴ V Praze například Žižkov, Libeň, v severních Čechách již několikrát zmiňovaný Chánov.

¹⁰⁵ BARŠOVÁ, A. *Etnická segregace v bydlení*. [online]. Open Society Institute – Budapest (OSI), 2001. [cit. 2007-03-13]. Dostupné z URL: < <http://www.tspweb.cz/vicotsp-fulltext.shtml?x=118807> >

Poslední velkou vlnou byl příchod romských rodin po rozdělení Československa. Baršová¹⁰⁶ připomíná, že z obav z masové migrace v souvislosti s rozdělením Československa přijaly některé obce obecně závazné vyhlášky k zabezpečení veřejného pořádku a bezpečnosti. Ty měly za cíl zabránit příchodů a usídlení Romů ze Slovenska. Nejznámější vyhláškou byla tzv. „jirkovská vyhláška“, kterou vydala obec Jirkov, spadající pod bývalý okres Chomutov. Ústavní soud tyto vyhlášky zrušil.¹⁰⁷ Určitá míra migrace přetrvává přes celá 90. léta do dnešní doby.

4.4. Tzv. neplatiči a prostorová segregace

„*Ghetta na okrajích českých měst vznikají téměř výhradně z důvodu tzv. neplatičství.*“¹⁰⁸ Pojem „neplatiči“ se v současné době používá pro lidi, kteří neplatí včas a řádně nájem. To může mít několik příčin. Za neplacením nájmu může být úmyslné neplacení, přestože finanční zdroje jsou (zabezpečené například prací na černo). Existují i objektivní důvody neplacení. Někdy se do dluhů dostanou lidé, kteří standardně svůj nájem platí. Jakmile však jsou z nenadálých důvodů nuceni vydat vyšší částku, dostávají se do problémů. Často si lidé žijících na životním minimu a dávkách státní sociální podpory a sociální péče nemohou tvořit finanční rezervy na těžké chvíle. Tyto dávky jsou tvořeny pro překonání krátkodobé tíživé situace a nemohou tudíž pokrýt vyšší výdaj například při doplatku za dodávku energie jako je plyn, teplo a vody.¹⁰⁹ V rodině se může stát mimořádná událost, např. pohřeb, svatba, kdy je potřeba velkého vydání peněz nebo některý člen rodiny propadl nějakému druhu závislosti. Častým důvodem neplacení nájmu byla v minulosti ztráta nároku na sociální dávky v souvislosti s nevyřízením státního občanství. Dalším důvodem neplacení nájmu může být zadlužení rodiny. Sociálně vyloučení lidé si často půjčují peníze. Buď u společností, které se rojí jako houby po dešti a bez jakékoli záruky poskytují relativně vysoké finanční půjčky za vyšší úrok. Což je pro lidi, o kterých píše, často jediná

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Obecně závazná vyhláška k zabezpečení veřejného pořádku ve městě Jirkov ze dne 3. 11. 1992. Obdobné vyhlášky přijaly např. Most (22. 12. 1992), Krupka (25. 1. 1993) atd.

¹⁰⁸ Česká ghetta. Jak vznikají? [online]. [cit. 2007-04-02]. Dostupné z URL: <<http://www.ceskaghetta.cz/>>

¹⁰⁹ Jednotlivé byty například nemají samostatné měřiče-vodoměr, elektroměr atd. Celková spotřeba se pak rozpočítává na všechny obyvatele. Na úniky vody či nájemníky, kteří jsou napojeni tzv. načerno, pak doplácí jiní.

možnost obstarání peněz, jelikož podmínky bank a spořitelny jsou pro ně nedosažitelné. Bez oklik se o těchto společnostech začíná otevřeně mluvit jako o novodobých lichvářích. Nebo si lidé také mohou půjčit u „tradičních“ lichvářů¹¹⁰, a tím vzniká kolotoč zadlužení. Ten se točí stále rychleji, a je velmi obtížné z něj vyskočit. Jako nástroj k překonání dluhů na nájmu může sloužit splátkový kalendář.

Existuje tedy úzká souvislost mezi sociálně vyloučenými lokalitami, neplatičstvem, a tzv. segregací. Právě segregaci budou věnovány následující řádky.

Jak uvádí Klíčová¹¹¹, sociologické studie měst dokládají, že města jsou na logice sociální rezidenční segregaci rozdělena do oblastí, které kopírují stratifikační řád společnosti. Baršová¹¹² deklaruje na několika příkladech z historie, že určité formy rezidenční segregace jsou ve městech již od jejich počátků. Je to tedy do jisté míry přirozený jev. Určité typy segregace považují někteří urbanisté a sociální vědci za patologické. Jsou to například takové, kdy se řízeně soustřeďuje etnicky a kulturně odlišné menšinové obyvatelstvo do určitých lokalit, „*kteřé jsou obydleny lidmi z nejnižších příček sociálního žebříčku s doprovodnými jevy jako jsou nezaměstnanost či nedostatek vzdělání...*“¹¹³

„*Adresa je jedním z rozměrů sociálního statusu*“¹¹⁴ V České republice jsou však lokality, které nejsou obrazem sociálního řádu. O tom by se dalo mluvit, pokud by lokality vznikaly spontánním usazováním obyvatel na těchto místech. Byty v těchto lokalitách jsou však často přidělovány obcemi či tam jsou lidé cíleně sestěhováváni realitními kanceláři.¹¹⁵

¹¹⁰ Lichva, úžernictví je půjčování na vysoký, často až sto procentní úrok měsíčně. Tento fenomén je značně rozšířený ve všech vyloučených společenstvích, která tvoří nejchudší složku společnosti. Nejedná se o žádné specifikum ani českých ghet, ani některých menšin. Co jsou česká ghetta? [online]. [cit. 2007-04-02]. Dostupné z URL: < <http://www.ceskaghetta.cz/> >

¹¹¹ KLÍČOVÁ, K., Podmínky bydlení příslušníků romské komunity jako marginalizované sociální skupiny a rezidenční segregace, In *Terenní výzkum integrace a segregace*.

¹¹² BARŠOVÁ, A. *Etnická segregace v bydlení*. [online]. Open Society Institute – Budapest (OSI), 2001. [cit. 2007-03-13]. Dostupné z URL: < <http://www.tspweb.cz/vicetosp-fulltext.shtml?x=118807> >

¹¹³ Tamtéž. s. 6

¹¹⁴ KLÍČOVÁ, K., Podmínky bydlení příslušníků romské komunity jako marginalizované sociální skupiny a rezidenční segregace, In *Terenní výzkum integrace a segregace*, s. 79

¹¹⁵ Baršová také upozorňuje na rozdíl mezi enklávami a ghettami. Enklávy jsou vnímány jako dobrovolné bydlení ve čtvrti, kde je úplná komunita, různost spol. tříd atd. Oproti ghettům, kde se jedná o nedobrovolné bydlení s neúplnou komunitou, třídní a rasovou homogenitou. BARŠOVÁ, A. *Etnická*

Prostorová segregace je chápána jako sociální proces vykazování „odlišných“ skupin do prostorově ohraničených lokalit. Většinou doprovázený znemožněním účasti na sociální interakci s okolní společností. Segregaci rezidenční nebo sídelní můžeme obecně definovat jako nerovnoměrné rozmístění skupin populace v obytných částech města. Segregace je fakticky prostorovým vyjádřením sociálních nerovností.¹¹⁶

Jak tedy vypadá segregace v praxi? Převážná většina lidí, kteří se dostanou do procesu segregace, jsou lidé, kteří dluží na nájmu. I když logika nám radí, nejprve zaplatit povinnosti - nájem, služby atd. Pro rodinu s dětmi může být prioritou nejprve pořídit věci hmatatelné. Klíčová mluví o tzv. sociální nedovednosti¹¹⁷, kdy rodina není schopna s příjmem hospodařit. Vyvíjí se sekundární chudoba, která nevzniká nízkými příjmy, ale neschopností s finančními prostředky hospodařit. S tím souvisí fakt, že lidé, kteří neplatili nájemné počátkem 90. let i později, reálně neviděli souvislost mezi neplacením nájmu a vystěhováním z bytu, proto často ani neplatili, přestože peníze byly.¹¹⁸ Důvod je jednoduchý. Pokud měli nájemníci nájemní vztah na dobu neurčitou a neplnili své závazky, například neplacení nájemného či úhrady za plnění poskytované s užíváním bytu za dobu delší než tři měsíce, byl to jeden z důvodů pro výpověď z nájmu dle §711 občanského zákoníku. Pronajímatel mohl dát výpověď jen s přivolením soudu. A zde je právě příčina, proč lidé, kteří neplatili nájem, mohli tak dlouho setrvat ve svých bytech, a také důvod výše jejich zadlužení, mnohdy dosahující sta tisíců. Soudy jednoduše rozhodovaly o výpovědi několik let. Soud mohl určit jako náhradu náhradní byt či náhradní ubytování, případně přístřeší. Tato situace se však s novelou občanského zákoníka změnila. Dne 31. 3. 2006 nabyl účinnosti zákon č. 107/2006 Sb., který novelizoval ustanovení § 685 až 719 občanského zákoníku a zásadním způsobem upravil institut výpovědi z nájmu bytu. Nyní pronajímatel může dát nájemci výpověď bez přivolení soudu či za jeho souhlasu, takže se výrazně zkrátí

segregace v bydlení. [online]. Open Society Institute – Budapest (OSI), 2001. [cit. 2007-04-13]. Dostupné z URL: <<http://www.tspweb.cz/vicetosp-fulltext.shtml?x=118807>>

¹¹⁶ SÝKORA, L., TEMELOVÁ, J. *Prevence prostorové segregace.* [online]. Praha: MMR ČR, 2005. [cit. 2007-03-15]. Dostupné na z URL: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001026049007>>

¹¹⁷ KLÍČOVÁ, K., Podmínky bydlení příslušníků romské komunity jako marginalizované sociální skupiny a rezidenční segregace, In *Terenní výzkum integrace a segregace.*

¹¹⁸ Jak uvádí například UHLOVÁ, S., Dopady asimilační politiky vůči Romům z období reálného socialismu jako jeden z faktorů současného vytváření enkláv sociálně vyloučených obyvatel, In *Romové: kulturologické etudy.*

délku řízení a výpovědní doby. V nové právní úpravě je stanoveno, že výpovědní důvody uvedené ve starém výčtu §711 občanského zákoníku pod písmeny c), d), g), h), i) se nově posuzují jako výpovědní důvody pronajímatele, kdy tento k nim již nepotřebuje přivolení soudu. Pokud nájemci podle občanského zákoníku přísluší bytová náhrada, musí pronajímatel splnit svou povinnost k zajištění odpovídající bytové náhradě. Má-li nájemce právo na náhradní byt nebo na náhradní ubytování, je povinen byt vyklidit do 15 dnů po zajištění odpovídajícího náhradního bytu nebo náhradního ubytování. Zcela novým prvkem, který se ve výpovědi musí nutně v těch případech objevit, je poučení, že nájemce se může dožadovat možnosti zrušení výpovědi podáním žaloby na určení neplatnosti výpovědi k soudu, a to v prekluzivní lhůtě 60 dnů od doručení výpovědi pronajímatelem. Takto nájemcem podaná žaloba na určení neplatnosti výpovědi z nájmu bytu má odkladný účinek. Podle zákona tedy není nájemce povinen byt vyklidit, pokud žalobu stihne podat včas a řízení do té doby nebude ukončeno pravomocným rozhodnutím soudu. Vlivem této nové úpravy přecházejí na nájemcova bedra mnohé povinnosti, které se projeví nejen v rovině hmotně-právní, ale také procesní. Nájemce, který podá žalobu na určení neplatnosti výpovědi z nájmu bytu, se tak z procesního hlediska dostává do pozice žalobce. Je tedy na něm, aby nesl důkazní břemeno.

Mezi další významné instituty, které byly do občanského zákoníku implementovány novým zákonem, a které využívají i města, patří i tzv. „kauce“. Nově je totiž pronajímatel oprávněn při sjednání nájemní smlouvy požadovat, aby nájemce složil peněžní prostředky k zajištění nájemného. Úhrady za plnění poskytovaná v souvislosti s užíváním bytu a úhrady jiných svých závazků v souvislosti s nájmem. Výše složených peněžních prostředků nesmí přitom přesáhnout trojnásobek měsíčního nájemného a zálohy na úhradu za plnění poskytovaná v souvislosti s užíváním bytu.

Nájemce je rovněž nově povinen písemně oznámit pronajímateli veškeré změny v počtu osob, které žijí s nájemcem v bytě, a to do 15 dnů ode dne, kdy ke změně došlo. Nesplnění této povinnosti vůči pronajímateli ani do jednoho měsíce od změny počtu osob v najatém bytě je považováno za hrubé porušení povinností nájemce vyplývajících z nájmu bytu. Pronajímatel může dát nájemci v takovém případě písemnou výpověď z nájmu bytu, a to i bez přivolení soudu. Toto ustanovení je opět velmi významné pro

sociálně vyloučené osoby, zvláště pak pro Romy. U nich funguje relativně dobře solidární síť, a nenechají se propadnout až na samotné dno.¹¹⁹ Tato novela však může způsobit, že fungující záchranná síť bude ohrožovat původní nájemníky a síť bude zpřetrhána, což může vést až k propadu do bezdomovectví. Možnou komplikací, kterou novela přináší, je zrušení automatického obnovování nájmu bytu na dobu určitou. Uplynutím doby nájmu nájemní vztah končí a majitel nemusí nájemníkovi hledat náhradní ubytování. Členění bytů do čtyř kategorií nový zákon z předchozí právní úpravy nepřejal. Zákon pracuje s pojmem „byt se sníženou kvalitou“. Z definice tohoto bytu fakticky vyplývá, že se jedná o byty, které jsme znali dříve jako byty III. a IV. kategorie. Sem se zařadí i byt s částečným základním příslušenstvím, pokud nemá ústřední vytápění. Bude zajímavé sledovat, jaký bude mít novela vliv na bytovou situaci sociálně vyloučených. Zatím na mě působí tak, že sociální vyloučenost mohou ještě více prohloubit. Může se však stát, že někteří lidé pod vidinou ztráty bydlení zmobilizují své síly a budou schopni aktivně svou situaci řešit. V takovém případě by měly existovat nástroje sociální politiky, které by jim v tomto pomohli.

Vystěhovaným nájemníkům tedy přísluší náhradní byt. Obce ze začátku 90. let řešily otázku, kam takové náhradní byty situovat. Jak jsem již uvedla výše, veřejnost, a potažmo zastupitelé měst, se problémů s tzv. nepřizpůsobivými obyvateli chtěli zbavit. Hledala se proto místa na okrajích měst, často za městy či přidružených vesnicích. Prostory tvořily a tvoří bývalé podnikové ubytovny, staré zástavby či města investovala do výstavby tzv. holobytů.¹²⁰ Tam se vystěhovaní nájemníci sestěhovávají. Lidé, kteří skončili v náhradním bytě či náhradním ubytování, podle nového zákona v přístřeší, se mohou snadno dostat do situace opětovného neplacení nájmného. Nájemné a plnění s užíváním bytu jsou totiž často paradoxně vyšší než bylo původní hrazení. Tyto byty jsou často vytápěny přímotopy. Takové topení je však velmi finančně nákladné, nikoli však vybavení bytů přímotopy ze strany majitele. Náhradní bydlení či ubytování je již

¹¹⁹ Pracovnice o.s. Romodrom pro regiony. Terénní sociální pracovník Sipos však upozorňuje, že stěhování rodin k sobě je problém, jelikož když se k rodině závislé na sociálních dávkách nastěhuje druhá, určitým způsobem ji stahuje dolů.

¹²⁰ Holobyty není právně definován, je to náhradní substandardní bydlení, kam jsou nájemníci přestěhováni z důvodu neplacení nájmného. Původně se jednalo o byty o jedné místnosti, které byly upraveny tak, aby se v nich nedalo nic zničit a ukrást. Nyní pojem holobyty splývá s nejrůznějšími typy ubytoven atd. Holobyty by měly splňovat základní technické parametry odpovídající evropskému standardu bydlení. Většinou jsou to byty bývalé 4. kategorie, bez vybavení, se spol. sociálním zařízením. Viz VÍŠEK, P., Holobyty jako nástroj etnické segregace, In *Romové ve městě*.

v nechráněném vztahu, tzn. na dobu určitou. Pokud nájemci nebudou platit, po roce jim smlouva nebude prodloužena. Hrozí zde tedy velké riziko rozšíření řad bezdomovců.

*„Praxe, kdy obce stěhují do relativně izolovaných lokalit domácnosti s nejnižšími příjmy bez ohledu na další individuální parametry jejich situace nebo vznik takových lokalit nepřímo podporují nevhodnou bytovou politikou pro občany s nejnižšími příjmy, je naprosto zhoubná a vede ke vzniku jednoho z nejvážnějších sociálních problémů České republiky.“*¹²¹ Obce by měly přistupovat k problematice neplacení nájemného jako subjekt sociální politiky. Snažit se předejít krajnímu řešení vystěhování neplaticích nájemníků.¹²² Rozhodně nesmíme zapomenout na skupinu lidí, kteří nájem neplatí, ačkoliv k tomu mají prostředky. Takoví lidé jsou však často schopni svou situaci řešit sami a jim se v této práci primárně nevěnuji.

4.5. Diskriminace v bydlení

*„K problémům, zejména k diskriminativním přístupům dochází tam, kdy se setkávají Romové se soukromým sektorem. To je v oblasti zaměstnanosti a v oblasti bydlení. A tady nezbyvá než se na samosprávy obcí (a jejich bytovou politiku) dívat jako na soukromý sektor. Ony se tak zcela účelově chovají.“*¹²³

Diskriminace je dle Matouška¹²⁴ odlišný přístup ke skupinám lidí určitého věku, pohlaví, rasového nebo etnického původu. *„Z právního hlediska diskriminace znamená zakázané jednání či zacházení s druhými, jímž jsou mezi lidmi činěny neodůvodněné rozdíly“.*¹²⁵ Česká republika je vázána řadou mezinárodněprávních norem, které mají zaručovat ochranu před diskriminací.¹²⁶ Nečiní však jednotlivci nárok dovolat se svých

¹²¹ MORAVEC, Š., Nástin problému sociálního vyloučení romských populací, In „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení, s. 30

¹²² Více v kapitole 5.3. této práce.

¹²³ VÍŠEK, P., 60 let řešení romské problematiky-úspěch či neúspěch?, In „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení, s. 198

¹²⁴ MATOUŠEK, O., Slovník sociální práce.

¹²⁵ DVOŘÁK, M., Diskriminace v evropském a českém právním řádu, In Sociální diskriminace pod lupou: Metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání, s. 9.

¹²⁶ Jsou jimi například Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Mezinárodní pakt o občanských a sociálních právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace a další jiná antidiskriminační ustanovení.

práv přímo u státu. Státu pouze hrozí, pokud by nepodnikal opatření proti diskriminaci, mezinárodněprávní odpovědnost vůči jiným smluvním státům. V českém právním řádu je ochrana proti diskriminaci zakotvena v Ústavě a Listině základních práv a svobod. Jsou formulovány zásady nediskriminace a práva na rovnost, avšak nedávají praktické právní prostředky, jak se těchto práv domoci.¹²⁷ V lednu 2006 senátoři vrátili Poslanecké sněmovně k přepracování návrh antidiskriminačního zákona.¹²⁸ V České republice jsou v zákoně chráněny proti diskriminaci pouze pracovněprávní vztahy. Česká legislativa, podle zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, zakazuje získávat a shromažďovat jakékoliv údaje o etnických menšinách a etnickém původu. To vede k nedostatku, respektive absenci oficiálních statistických dat o rasismu a diskriminaci v bydlení.¹²⁹

Frištenská¹³⁰ uvádí, že na trhu s byty převažuje diskriminace úmyslná, která je však překryta masivnějšími problémy jako je malá dostupnost bytů, nákladnost jejich pořízování atd. Můžeme zde však nalézt i diskriminaci strukturální, čímž se myslí například způsob, kterým jsou poskytovány informace nutné k získání bytu a k jeho udržení. „*Diskriminace a její metody se nijak významně neliší, pokud jde o různé znevýhodněné skupiny lidí.*“¹³¹ Romové se však s diskriminací setkávají podstatně častěji, v čemž sehrává svou roli na první pohled viditelná odlišná barva pleti. Romové jsou dle Moravce¹³² na trhu s byty diskriminováni ještě více než na trhu pracovním. Buď to může být prostřednictvím otevřeného rasismu či kalkulu pronajímatele, který si s Romy spojuje představu o nespolehlivosti nájemníka.¹³³ Diskriminujícími jsou na poli

¹²⁷ K podrobnějšímu studiu odkazují na publikaci *Sociální diskriminace pod lupou: Metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání.*

¹²⁸ Tento zákon po nás požaduje Evropská unie, norma měla být přijata již při vstupu České republiky do Evropské unie. Zákon by měl lidem zaručit rovné zacházení bez ohledu na rasu, pohlaví, sexuální orientaci nebo věk.

¹²⁹ Toto opatření bývá někdy zpochybňováno odborníky, např. Petrem Víškem In *Sociální práce s Romy. Kurz v rámci projektu Inovace na UK FF, Katedra sociální práce.* Praha, 30. 3. 2007, jelikož pokud bychom měli tyto údaje, mohli bychom na jejich základě účelněji postupovat, a to i s rizikem jejich možného zneužití.

¹³⁰ FRIŠTENSKÁ, H., *Diskriminace Romů v oblasti bydlení a její projevy*, In *Romové, bydlení, soužití.*

¹³¹ Tamtéž. s. 25

¹³² MORAVEC, Š., *Nástin problému sociálního vyloučení romských populací*, In „*Romové*“ v *osidlech sociálního vyloučení.*

¹³³ Jedná se o tzv. „statickou diskriminaci“, kdy vnější znaky jako barva kůže, příjmení, přízvuk jsou statisticky korelovány se skrytými vlastnostmi jejich nositele, tzn. pracovní návyky. Romové jsou tak poškozováni bez ohledu na své skutečné vlastnosti. STEINER, J., *Ekonomie sociálního vyloučení*, In *Romové: kulturologické etudy.*

bydlení majitelé bytů a domů. Ze zkušenosti Frišenské¹³⁴, i z výzkumu Sociální diskriminace pod lupou¹³⁵ vyplývá, že realitní kanceláře se pronajímání bytů Romům často brání. Naopak je běžnou praxí odkupování bytů pod cenou, kdy realitní kanceláře často využívají neznalosti Romů. Brož¹³⁶ tyto firmy nazývá žraloky, dravými rybami, které za účelem velmi dobrého byznysu, obchodují s chudými lidmi, neplatiči atd. Soukromí majitelé domů se snaží Romy vystěhovat z domů a čtvrtí, kde by mohlo být drahé bydlení, a to bez ohledu na to, zda jde o problémové obyvatele či ne. Obecně totiž přítomnost Romů snižuje cenu bytů. Ti jsou poté soustředěni do méně cenných lokalit, kde mohou vznikat ghetta. Častým příkladem je vystěhování takových nájemníků z Prahy či center měst, například do měst v severních Čechách.

Systém přidělování obecních bytů v sobě nese diskriminační náboj. Byty jsou přidělovány na základě závazné vyhlášky či směrnice, kterou schvaluje zastupitelstvo obce. Některá kritéria nepříznivě dopadají na nejchudší uchazeče, někdy jsou přímo formulována proti romským uchazečům. Jedná se například o bezdlužnost blízkých příbuzných či čistý trestní rejstřík. Častý je také systém pořadníku. Tento systém však bývá velmi často neprůhledný, po podání žádosti člověk nemá šanci zjistit, jak si stojí. Některé obce mají přidělovací systém založen na volné soutěži. Byt získá ten, kdo předloží nejvyšší zálohu na nájem, používají se tzv. obálkové metody atd. Tento přidělovací systém může být pro chudé lidi dvojí pastí. První je, že nedisponují tak velkými částkami, aby mohli v konkurenci vyhrát. Druhou pastí je fakt, že pokud se přece jen zúčastní, peníze, které si obstarají budou půjčené, a to může vést k další zadluženosti rodiny. Jelikož se města obávají přílivu sociálně potřebných občanů z jiných míst, podmínkou pro získání sociálního bydlení bývá trvalé bydliště v dané obci. „*To, jakými byty a v jakém množství obec disponuje a jak je přiděluje, tedy významně ovlivňuje vznik a vývoj sociálně vyloučených enkláv.*“¹³⁷

¹³⁴ FRIŠENSKÁ, H., Diskriminace Romů v oblasti bydlení a její projevy, In *Romové, bydlení, soužití*.

¹³⁵ ČERNÝ, J., et al., *Sociální diskriminace pod lupou: Metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání*.

¹³⁶ Příspěvek BROŽ, M. „Souhlasíte s tím, aby samospráva vystěhovala neplatičí občany za hranice obce?“. Veřejná debata. Chomutov, 28. 3. 2007

¹³⁷ MORAVEC, Š., Nástin problému sociálního vyloučení romských populací, In „*Romové*“ v *osidlech sociálního vyloučení*, s. 29

5. Potenciál sociální práce v práci se sociálně vyloučenými

*„...je třeba zapomenout na etnický původ propadající se skupiny a dívat se na ně prostě jako na sociálně vyloučené obyvatele a takto s nimi pracovat. Jistě s vědomím specifických důvodů propadu. Ale to je samozřejmou součástí každé profesionální sociální práce a sociální politiky obecně.“*¹³⁸

Sociální práce je často zmiňovaná v debatách o možnosti předcházení, ale i řešení situace lidí v sociálně vyloučených lokalit. V této části práce pojednám o možnostech sociální práce, která se týká řešení problémů v oblasti bydlení občanů. I když jsem si vědoma, že role sociálního pracovníka je v oblasti sociálního vyloučení širší. Já tuto problematiku zredukuji na problematiku bytovou, neboť ji považuji jako jednu z nejdůležitějších. Sociální pracovník¹³⁹ by měl mít povědomí a znalosti o bytové politice obce, aby mohl lépe chápat situaci svých klientů, se všemi specifiky a zvláštnostmi. Myslím si, že sociální pracovníci mají i povinnost upozorňovat širokou veřejnost na praktiky některých samospráv. Tato povinnost plyne i z Etického kodexu sociálních pracovníků ČR v bodě 2. 5. 2. *„Zasazuje se o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti tím, že podněcuje změny v zákonech, v politice státu i v politice mezinárodní.“*¹⁴⁰

5.1. Etnicita sociálního pracovníka aneb mají s romskými klienty pracovat pouze romští sociální pracovníci ?

Mají s romskými klienty pracovat romští sociální pracovníci? Moravec se domnívá, že tvrzení, Rom má pomáhat Romům pochází od *„profesionálních romských nacionalistů (mezi kterými jsou i etničtí gadžové)“*.¹⁴¹ Tedy od lidí, kteří se aktivně

¹³⁸ VÍŠEK, P., 60 let řešení romské problematiky-úspěch či neúspěch?, In *„Romové“ v osidlech sociálního vyloučení*, s. 199

¹³⁹ V textu budu používat maskulinní tvar sociální pracovník pro zjednodušení textu, jsem si vědoma, že v sociálních službách častěji pracují ženy.

¹⁴⁰ *Etický kodex sociálních pracovníků České republiky* účinný od 20. 5. 2006. Společnost sociálních pracovníků České republiky. [online]. [cit. 2007-04-25]. Dostupné z URL: < <http://sspcr.unas.cz/?q=node/13> >

¹⁴¹ MORAVEC, Š., Sociální služby v prostředí romských společenství: problém etnicity poskytovatele, In *Romové: kulturologické etudy*, s. 163

zabývají romskou národnostní otázkou, na kterou však často nahlíží nedostatečně objektivně. Pojďme se nyní podívat na výhody a nevýhody práce romského sociálního pracovníka s romskými klienty. Vycházím z poznatků, které ze své praxe managementu terénní sociální práce o.p.s. Člověka v tísní získal Štěpán Moravec.¹⁴²

Výhody práce romských sociálních pracovníků s romskými klienty:

- větší důvěra klientů

Romští pracovníci díky své etnické spřízněnosti mohou mít ke klientům snazší přístup, klienti k nim mohou mít větší důvěru. Umím si představit, že může být po mnohých negativních zkušenostech s neromskými sociálními pracovníky a majoritní společností pro Romy někdy jednodušší navázat důvěru s romským pracovníkem.¹⁴³ Z těchto předpokladů vycházel i management, který vybíral vhodné pracovníky pro terénní sociální práci, a toto výběrové kritérium kladl na první místo před vzdělání těchto pracovníků. Když se však z „aktivistického“ programu začala stávat profesionální služba, přestal se klást takový důraz na etnicitu poskytovatele sociální služby. Vycházelo se nejen z osobních předpokladů pro výkon profese, praktických zkušeností, ale také vzdělání. Z těchto zkušeností vyplývá, že vedle romství je při práci s klienty důležité vzdělání a umění pomoci.

- znalost romštiny

Tento argument je však sporný, jelikož ne každý Rom - ať již pracovník či klient, umí romsky. Navíc neromský pracovník se romštinu může naučit. Základy romštiny by každý sociální pracovník pracující s Romy měl ovládat.

- znalost zvyků a tradic dané kultury

Romští pracovníci mají ke zvykům a tradicím Romů blíže. Lze však soudit, že i neromský pracovník může pracovat s Romy. Pokud by tomu tak nebylo, znamenalo by to, že například v poradnách pro uprchlíky mohou pracovat jen cizinci, kteří žijí u nás a mají stejnou národnost jako potenciaální klienti. Je však dobré zvyky znát, akceptovat je a učit se jim. Sociální pracovníci¹⁴⁴ také říkají, že se tradiční zvyklosti a struktura vztahů v romských rodinách značně rozpadá.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Například Sananim Terénní programy k navázání romských klientů na služby zaměstnali Roma. Podle jejich zkušeností, stačilo prvotní navázání, a poté již etnicita nehrála vliv a s Romy pracovali běžně i neromští pracovníci.

¹⁴⁴ Ze zkušeností například Adriana Kontinová a p. Štefan Berec. Sociální práce s Romy. Kurz v rámci projektu Inovace na UK FF, Katedra sociální práce. Praha, 30. 3. 2007

Nevýhody práce romských sociálních pracovníků s romskými klienty:

- příslušnost romského pracovníka k určitému romskému rodu

Na Romy nelze pohlížet jako na jednotnou skupinu, jelikož je zde mnoho subskupin a každý člověk či rodina je individuální. Tento fakt se může projevit při práci Roma jako sociálního pracovníka. Jednoduše s určitými rodinami nemůže díky svému určitému původu spolupracovat.¹⁴⁵ V tomto případě je ne-Rom vnímán určitým způsobem neutrálněji.

- vnímání romského pracovníka jako tzv. „kokosáka“

Ve vnímání romských klientů, může být Rom jako profesionální pracovník považován za „kokosáka“, tedy sice Roma, ale s gádžovským myšlením.

- nereálná očekávání klientů

Klienti mohou mít pocit, že romský sociální pracovník dokáže nemožné.

- nedostatečná objektivnost při řešení zakázek klientů

Někteří sociální pracovníci, kteří se do role sociálního pracovníka dostali jen na základě svého romství, totiž problémy romských klientů pojmají mnohdy nedostatečně objektivně. Například jednání úředníka, které je podle zákona v pořádku, avšak z objektivních důvodů je v nepřízeň klienta, je pokládáno automaticky za diskriminaci či rasismus. Tím také mohou více ublížit než pomoci.

Je užitečné se na věc podívat také z pohledu klienta. O toho nám přece jde nejvíce. Klienti od nás chtějí pomoc se svou situací, stojí o službu, která bude plnit svůj cíl. Podívejme se tedy na problematiku opačně. Jsou romští pracovníci vhodní pro práci s neromskými klienty? Jak asi vnímají terénní sociální pracovníky-Romy gádžovští klienti? V lokalitách nežijí jen Romové a postupem času se bude počet ne-Romů ve skupině sociálně vyloučených rozrůstat. I pro ně bude jistě zajímavá zkušenost, že jim služby bude poskytovat romský pracovník. Bude to zajisté určitá forma boření předsudků.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Tamtéž. Konkrétní zkušenost z Kladna popisovali pražští pracovníci o.p.s. Člověka v tísní.

¹⁴⁶ Terénní sociální pracovník Sipos říká, že Romové by se hlavně měli podílet na řešení romské otázky obecně. S tím souhlasím, jelikož nastavování hranic by mělo přicházet nejen od ne-Romů, ale i Romů. Dále mluví o tom, že Romové mají zvláštní způsob vnímání, umí se lépe pochopit. Sám však přiznává, že mu začíná vadit, pokud na úřadě pracuje Rom, že si ho lidé ihned spojují s tím, že musí řešit romskou otázku. Přirovnává to k tomu, že když Rom je řidič autobusu, taky nevozí jen Romy, ale sveze i gádže.

Na začátku programu terénní sociální práce o.p.s. Člověka v tísní byli všichni pracovníci Romové. V současné době jsou pobočky o.p.s. Člověka v tísní, kde pracují jen samí ne-Romové s romskými klienty a funguje to. Je však třeba zdůraznit, že mnoho kvalifikovaných Romů v programu vytrvalo a působí tam od samých počátků.¹⁴⁷ Slyšela jsem názor, který mě velmi zaujal, a který může odlehčit diskusi na toto téma. Pokud s drogovými uživateli mohou pracovat lidé, kteří nikdy aktivně neužívali, atd., proč by s Romy nemohli pracovat ne-Romové. S Romy můžou pracovat i profesionální neromští sociální pracovníci. Můžeme však říci, že nejlepší jsou pro práci s romskými klienty vzdělaní romští sociální pracovníci.

5.2.Využití sociálních dávek a příspěvků

Systém dávek sociální péče a pomoci má sloužit k překonání akutní hmotné nouze. Bohužel tyto dávky se stávají trvalým zdrojem příjmů mnohých domácností. „*Sociální pracovník podporuje klienty při využívání všech služeb a dávek sociálního zabezpečení, na které mají nárok, a to nejen od instituce, ve které jsou zaměstnání, ale i ostatních příslušných zdrojů.*“¹⁴⁸ V této kapitole se chci věnovat využití dávek jako možné prevence předcházení vzniku sociálně vyloučených lokalit se zvláštním zaměřením na dávky určené na bydlení. V této oblasti došlo v roce 2007 ke změně, která může být pro mnoho klientů velmi významná.

Na bydlení je dle zákona o státní sociální podpoře poskytován příspěvek na bydlení, který přispívá ke krytí nákladů na bydlení rodinám či jednotlivcům s nízkými příjmy, bez ohledu na to, zda jde o byt obecní, družstevní, v soukromém vlastnictví nebo bydlení ve vlastním domě. Od 1. 1. 2007 jsou výrazně zpřísněny podmínky pro přiznání tohoto nároku. Kromě vlastnického či nájemního vztahu (nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu) a příjmu za předcházející čtvrtletí musí být pro přiznání nároku zcela nově prokázána úhrada nákladů za bydlení, tzn. výše nájemného a náklady za plnění poskytovaná s užíváním bytu, dále náklady za plyn, elektřinu, vodné, stočné, odvoz odpadu a centrální vytápění. Náklady se prokazují za předchozí

¹⁴⁷ Například v pobočce Chomutov.

¹⁴⁸ *Etický kodex sociálních pracovníků České republiky* účinný od 20.5.2006. Společnost sociálních pracovníků České republiky. [online]. [cit. 2007-04-25]. Dostupné z URL: <<http://sspcr.unas.cz/?q=node/13>>>

kalendářní čtvrtletí doklady o jejich skutečném zaplacení (inkasní listky, stvrzenky, výpisy z účtu či další potvrzení). Žadatelům, kteří neprokáží řádnou úhradu nákladů na bydlení, nebude příspěvek pro nesplnění zákonných podmínek přiznán. O příspěvek na bydlení je oprávněn podat žadost vlastník bytu nebo nájemce přihlášený v bytě k trvalému pobytu.

Ze zákona o pomoci v hmotné nouzi lze čerpat novou dávku – doplatek na bydlení. Podmínkou nároku na doplatek na bydlení je získání nároku na příspěvek na živobytí a nárok na příspěvek na bydlení.¹⁴⁹ Jeho poskytování je plně v kompetenci pověřených obecních úřadů a je vyplácen ze státního rozpočtu. Doplatek na bydlení lze poskytnout, jestliže osoba užívá byt v obci, v níž je hlášena k trvalému pobytu. U doplatku na bydlení, stejně jako příspěvku na bydlení je okruh společně posuzovaných osob stanoven zcela jinak, než u ostatních dávek státní sociální podpory. Společně jsou posuzovány všechny osoby, které jsou v předmětném bytě hlášeny k trvalému pobytu. Přitom není podstatné, zda všechny tyto osoby žijí ve společné domácnosti.

Při vyplácení sociálních dávek lze využít institutu zvláštního příjemce, avšak ne všemi instituce je plně využíván, jedním z důvodů je jeho administrativní náročnost a s novým zákonem je jeho využití i silně omezeno. Často však toto řešení bývá kritizováno úředníky s argumentací, že dávky vyplácejí dospělým osobám, které se musí starat, že se nejedná o děti, které je třeba vést za ručičku. Šabatová¹⁵⁰ uvádí, že například ve Velké Británii jdou peníze, kterými stát připívá potřebným rodinám na bydlení, přímo na účet pronajímatele. Je to vnímáno jako opatření, aby lidé nepřicházeli o bydlení.

¹⁴⁹ Zákon o hmotné nouzi umožňuje poskytnout doplatek na bydlení i ve výjimečných případech, kdy žadatel nemá nárok na příspěvek na živobytí nebo příspěvek na bydlení, případně i žadatelé využívajícímu jinou než nájemní formu bydlení.

¹⁵⁰ Přednáška ŠABATOVÁ, A. „Souhlasíte s tím, aby samospráva vystěhovala neplatící občany za hranice obce?“. Veřejná debata. Chomutov, 28.3.2007

5.3. Sociální práce se sociálně vyloučenými a lidmi sociálním vyloučením ohroženými

Sociální práce s lidmi ohroženými sociálním vyloučením a s lidmi, kteří již sociálně vyloučenými jsou a žijí v sociálně vyloučené lokalitě, má svá určitá specifika. Společným bazální rysem je potřeba dlouhodobé spolupráce. Základní rozdíl je v tom, že pomoc lidem, kteří se dostali do dlouhodobé sociální vyloučenosti je mnohem složitější. Například situace klienta, který má vysoké dluhy, je několik let nezaměstnaný, zadlužený lichváři a má maximálně základní vzdělání, a již mu bylo přiděleno náhradní bydlení (často v lokalitě, kterou lze považovat za sociálně vyloučenou), bude mnohem složitější a mnohdy beznadějnější na přijatelné řešení než situace klienta, který dvakrát nezaplatil nájem z důvodu náhlé životní krize či krátkodobě zvýšeného výdaje, a u kterého se pomyslný kolotoč problémů ještě neroztočil ve více oblastech.

Z metod sociální práce se používá případová sociální práce s jednotlivcem či sociální práce s rodinou. Mnohdy se jedná o sociální práci s mnohoproblémovými rodinami.¹⁵¹ Matoušek uvádí, že mnohoproblémové rodiny bývají nazývány rodinami v opakujících se krizích. Do kontaktu s pomáhajícími organizacemi se dostávají, až když krize již vznikla. Po vyřešení dané krize však ztrácí o další kontakt zájem. Tyto krize však bývají vyvrcholením trvajících problémů, které rodina má. Typickými problémy jsou potíže s bydlením, hospodaření s penězi, výchova dětí, hygienické a stravovací návyky, nezaměstnanost atd. Práce s těmito rodinami je postavená na získání důvěry v pracovníka. Zvláště ze začátku je práce pro pracovníka velmi náročná. Rodiny se často k pomoci staví defenzivně, nedodržují dohodnuté termíny, o své opravdové situaci mohou lhát. Pokud se však počáteční pomyslné ledy prolomí, může vést spolupráce k efektivním výsledkům. Zatím je však v České republice málo organizací, které by se cíleně zabývaly a pracovaly s mnohoproblémovými rodinami.

Mezi nejužívanější sociální práci v sociálně vyloučených lokalitách v současné době patří terénní sociální práce. Terénní sociální práce je sociální práce s rizikovými jednotlivci nebo skupinami vykonávaná v jejich přirozeném prostředí. Tento program

¹⁵¹ Blíže k tomuto tématu MATOUŠEK, O., et al., Sociální práce s mnohoproblémovými rodinami, In *Sociální práce v praxi*.

zavedl do lokalit ohrožených sociálním vyloučením o. p. s. *Člověk v tísni* v roce 1999. Cílem terénní sociální práce je snižovat míru sociálního vyloučení a chudoby jednotlivců a rodin. Terénní sociální pracovník ve spolupráci s klientem usiluje o zvýšení sociálních kompetencí klienta. Terénní sociální pracovníci nabízí poradenství, pomoc s listinami, doprovod na úřad, zprostředkování kontaktu s dalšími institucemi a organizacemi, pomoc v krizové situaci atd. Nejčastější problémy, které řeší se týkají bydlení, financí, vzdělávání, zaměstnanosti atd. Jako nejdůležitější se při práci s lidmi ohroženými sociálním vyloučením a sociálně vyloučenými jeví hlavně použití individuální sociální práce.

O tom, že využití individuální sociální práce jako prevence vzniku neplatičů funguje, mluví Walek¹⁵² a uvádí příklad ze Španělska. Pokud se tam stane, že občan jednou nezaplatí, dává bytový odbor signál terénnímu sociálnímu pracovníkovi a ten situaci individuálně s daným jednotlivcem či rodinou řeší. Tento způsob práce fungoval před rokem 1989 i v naší zemi.¹⁵³ Bohužel, takto sociální práce v České republice zatím nefunguje. Důvody jsou různé, vzájemně provázané. Jako v jiných oblastech, i zde hrají svou velkou roli finance. Práce sociálních pracovníků je efektivní pouze v případě, že má dostatečné kapacity pro práci s klienty. Například, že pracuje s maximálně 10-15 klienty. V tomto ohledu jde mnohdy kvalita služby na úkor kvantitě. Dalším aspektem je vůle měst podporovat sociální služby, které poskytují pomoc sociálně vyloučeným a spolupracovat s neziskovými organizacemi. A svoje pole působnosti zde má nedostatečná legislativa a určitá neochota či neschopnost spolupráce všech subjektů, které se na zabezpečení bydlení občanů v dané oblasti podílejí. Iniciovat tuto spolupráci by měly obce. A to dle zákona č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, kde se dočteme, že obecní úřady jsou povinny organizovat a zabezpečovat sociální péči. Za tímto účelem spolupracovat se státními orgány, občanskými sdruženími a vyhledávat občany, kteří potřebují sociální péči. Spolupracující subjekty by měly podávat informace o nezaplacení položky, s tím, že by se tato skutečnost konzultovala s příslušnými bytovými a sociálními odbory, a ty by zjišťovaly, zda jde o občany, kteří jsou klienti sociální péče a zda využívají plně možnosti, které sociální

¹⁵² Přednáška WALEK, C. „Souhlasíte s tím, aby samospráva vystěhovala neplaticí občany za hranice obce?“. Veřejná debata. Chomutov, 28. 3. 2007

¹⁵³ UHLOVÁ, S., Dopady asimilační politiky vůči Romům z období reálného socialismu jako jeden z faktorů současného vytváření enkláv sociálně vyloučených obyvatel, In *Romové: kulturologické etudy*.

péče a podpora nabízí či zda jde o občany, kteří nebyli za objekt sociální péče považováni. Příslušné sociální odbory by dále měly průběžně sledovat sociální situaci svých klientů a kontrolovat, zda finanční prostředky jsou využívány za účelem, na který byly vynaloženy. Pokud ne, navrhuje jako řešení zvláštního příjemce. V zákoně tedy již jsou ukotveny určité nástroje, jak pracovat s klienty. Bohužel problémem je, že se tyto nástroje nevyužívají v dostatečné míře. Nelze však hned mluvit o neochotě sociálních pracovníků na úradě. Oni by tuto činnost dělali, ale v současné době jim na toto nezbývají vůbec žádné kapacity. Plně je zaměstnává vyplácení dávek, takže na individuální práci a sledování klienta opravdu nemají čas. Již jsem se zmínila, že pasivita klientů se bude stále více prohlubovat, pokud se nezmění nastavený sociální systém. S rokem 2007 přicházejí určité změny, časem uvidíme, zda bude potřebné dělat ještě další.

Jak jsem již několikrát uvedla, města při neplacení stěhují své obyvatele do náhradních bytů a ubytoven. Toto stěhování však nedoprovází žádná opatření. Pokud vede cesta do ghetta, měla by vést také zpátky. V současné situaci je však pro člověka s příjmem na úrovni životního minima, který jednou o standardní bydlení přišel, téměř nemožné získat opět „normální“ bydlení. Nástrojem může být víceúrovňový, hierarchicky uspořádaný systém bydlení v rámci obecního bytového fondu. Předpokladem fungování takového systému je obousměrná prostupnost. Je třeba, aby existovala jasná, pro všechny nájemníky srozumitelná pravidla. Je také důležité, aby si nájemníci uvědomovali, co se stane, poruší-li tato pravidla, a naopak, že splní-li určitá pravidla, budou se moci vrátit do vyššího stupně bydlení. *„Jinak se nejedná o sankci s cílem věci napravit, ale o past.“*¹⁵⁴ Lepší než vystěhování je včasná intervence města či neziskových organizací, a to již v počátku vzniku neplacení. Pokud s tím ovšem rodiny souhlasí.

Sociální práce v oblasti sociálního vyloučení má širší využití, než jen v přímé práci s klientem či komunitní práci. Úloha sociálního pracovníka a jeho odborný názor je dobře využitelný i při hodnocení vhodnosti nástrojů, které mají sloužit k překonání sociálního vyloučení. O možných vhodných nástrojích se nyní zmíním. Prioritou

¹⁵⁴ MORAVEC, Š. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací, In „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení, s. 37

k jejich využití však nejprve musí být vůle města a často také úprava samotné bytové politiky města. Místo sestěhovávání nájemníků se jako lepší varianta jeví rozestěhování sociálně vyloučených do jednotlivých vchodů či domů. Je potřeba vytvářet nediskriminující pravidla přidělování bytů a koncepce sociálního bydlení. Spolupráce města s neziskovými organizacemi, terénními pracovníky by měla vést k prevenci vzniku sociálního vyloučení a vystěhování neplaticích nájemníků. Města mají dále možnost využít například zřízení funkce správce lokality, pokud to v konkrétních sociálně vyloučených lokalitách lze, odpuštění penále z prodlení, využití institutu splátkového kalendáře. Proti nevznikání dluhů za energie je dobré zřídit instalace měřící spotřeby energií ke každé bytové jednotce. Lidem by měla dána šance si dobrovolně dluhy odpracovat. Objevují se názory, že nemovitosti by měly být převedeny do osobního vlastnictví sociálně vyloučeným lidem za malé peníze. Osobně si myslím, že toto řešení sebou nese velká rizika. Například domy, ve kterých se sociálně vyloučení nacházejí bývají často ve špatném technickém stavu, pokud by byla vůle domy opravit, překážka může nastat v otázce peněz. Zároveň tento postup může vyvolat, více než jiné, odpor veřejného mínění tím, že Romům se dávají nemovitosti levně atd. Pozitivní diskriminace má kromě svých výhod, i riziko prohlubování averze vůči pozitivně diskriminovaným.

5.4. Sociální práce s komunitou aneb komunitní práce ano či ne?

Odborníci se neshodují, zda otázku sociálně vyloučených lokalit řešit pomocí komunitní práce. Komunitní práce je *„proces pomáhající lidem, aby společnou aktivitou vyřešili problém místní komunity, případně zlepšili podmínky svého života v komunitě.“*¹⁵⁵ Jak dále uvádí Matoušek, tento proces obvykle vyžaduje účast profesionálních sociálních pracovníků. Komunita je *„společenství lidí žijících či kooperujících v jedné instituci či lokalitě.“*¹⁵⁶

¹⁵⁵ MATOUŠEK, O., Slovník sociální práce, s. 94.

¹⁵⁶ Tamtéž. s.92.

Například Niederle¹⁵⁷ komunitní práci jmenuje jako legitimně použitelnou metodu sociální práce. Navrhuje shromáždění všech informací o komunitě, o jejích potřebách a sociálních problémech a navržení optimálního řešení nápravných postupů.

Naproti tomu Štěpán Moravec¹⁵⁸ uvádí, že slovo komunita je v souvislosti s romskými populacemi leckdy spojováno nesprávně. Upozorňuje, že v sociálních vědách je komunita nejen seskupení lidí, ale seskupení, ve kterém existují sociální vztahy a interakce. Netvrdí, že takovéto komunity u romské populace nemohou být, ale varuje před automatickým předpokladem, že pokud žijí Romové na jednom místě, jedná se komunitu¹⁵⁹ a lze s ní tak také pracovat. To může vést posléze k chybným krokům. Navrhuje tedy zmapování sociokulturního prostředí a příbuzenských vazeb obyvatel sociálně vyloučené lokality dříve, než se přistoupí k samotné komunitní práci.

Avšak komunitní práce může mít za cíl překonání averze jednotlivých obyvatel a rodin v sociálně vyloučené lokalitě a může rozvíjet zájem lidí na zlepšení situace v lokalitě. Na základě splnění tohoto cíle, pak umožňuje s obyvateli lokality dále cíleně pracovat.

¹⁵⁷ NIEDERLE, P., Zadlužení, sociální dávky a sociální práce, In *Romové ve městě*.

¹⁵⁸ MORAVEC, Š., Nástin problému sociálního vyloučení romských populací, In „*Romové*“ v osidlech sociálního vyloučení

¹⁵⁹ Davidová upozorňuje též na problém sestěhování rodin „bez ohledu na jejich příslušnost k jednotlivým subskupinám“, tzn. zda jsou to Romové slovenští, maďarští, čeští, němečtí Sintové, olašští Romové DAVIDOVÁ, E., K bydlení Romů v uplynulém půlstoletí, In *Romové, bydlení, soužití*, s. 8

6. Praktická část

V teoretické části jsem pojednala o sociálně vyloučených lidech a sociálně vyloučených lokalitách. Zaměřila jsem se také na aspekty vzniku sociálně vyloučených lokalit s hlubším zaměřením na bytovou politiku. V rámci praktické části mé bakalářské práce bych chtěla tyto obecné poznatky aplikovat na město Chomutov, jehož problematiku znám. Je to město blízké mému trvalému bydlišti, a zároveň místo mé praxe a dobrovolnické činnosti v organizaci o.p.s. Člověk v tísni.

Hlavním cílem empirické části je pokus o zmapování vlivu bytové politiky města Chomutov na fenomén sociálně vyloučených lokalit. V rámci tohoto cíle chci vytipovat sociálně vyloučené lokality na území města Chomutov. Mým dalším cílem je vyhledat organizace, které poskytují sociální služby sociálně vyloučeným v Chomutově.

V Chomutově proběhly dva výzkumy v oblasti sociálního vyloučení a sociálně vyloučených lokalit. Byly zaměřeny cíleně na sociální vyloučení týkající se Romů. První, který se zaměřoval na vztahy Romů a majority, byl realizován Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně pod vedením PhDr. Pavla Navrátila, Ph.D. v roce 2001.¹⁶⁰ Druhý výzkum uskutečnila agentura Ivan Gabal-Analysis & Consulting spol. s r. o. (dále GAC) ve spolupráci s Novou školou o. p. s., a byl realizován od 1. 11. 2005 do 15. 8. 2006.¹⁶¹

Pro průzkum bytové politiky města Chomutova volím kvalitativní přístup. Vedou mě k tomu předchozí zkušenosti výzkumníků, kteří realizovali výzkumy v oblasti sociálně vyloučených lokalit.¹⁶²

¹⁶⁰ Výsledky výzkumu můžeme nalézt v knize NAVRÁTIL, P., et al., *Romové v české společnosti*. Výzkumníci tohoto projektu si města, která chtěli zkoumat, rozdělili do tří skupin, a to podle pověsti obce. Chomutov si výzkumníci umístili mezi obce se špatnou pověstí, tedy s „převahou negativních a konfliktních informací o soužití majority a romské minority.“ NAVRÁTIL, P., et al., *Romové v české společnosti*, s.87

¹⁶¹ Výsledky dostupné na Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a komunit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. [online]. 2006, [cit. 2007-04-08]. Dostupné z URL: <<http://www.esfcr.cz/mapa/pojmy.html>>

¹⁶² Například tamtéž či KUŽEL, S., *Terénní výzkum integrace a segregace*.

Nezbytné podklady a informace pro svou práci jsem začala shromažďovat od září 2006. V tomto případě šlo o informace, které se týkaly teoretické části, abych se zorientovala v dané problematice a ve studiu informací jsem pokračovala průběžně celou dobu práce na daném tématu. Vlastní výzkumné šetření se konalo v březnu a dubnu 2007.

Z metod získávání kvalitativních dat jsem použila pozorování, rozhovor a obsahovou analýzu dokumentů. Při pozorování jsem využila skryté nestrukturované zúčastněné pozorování. Pozorování jsem používala zejména při návštěvách sociálně vyloučených lokalit v rámci praxe v organizaci o. p. s. Člověk v tísni v pobočce Chomutov. Další metodou, kterou jsem použila, byl polostrukturovaný rozhovor. Tento typ mi umožnil vést stejnou linii rozhovorů s danými účastníky, ale přesto mi ponechal prostor pro přizpůsobení se danému člověku a situaci.¹⁶³ Respondenty jsem kontaktovala telefonicky a domluvená schůzka trvala cca 1 až 1,5 hodiny. Provedla jsem analýzu textových dokumentů jako zdroje kvalitativních dat.

Data při rozhovoru jsem zpracovávala do záznamového archu. Záznamový arch má dvě části. První část byla pro respondenty stejná, druhá část byla speciální pro jednotlivé specializace respondentů. Pro fixaci dat jsem zvažovala použití audiozáznamu. Toto téma se mi však zdá natolik citlivé, že by použití diktafonu mohlo na zúčastněné působit rušivě. K analýze dat jsem použila metod obsahové analýzy. Analyzovala jsem noviny, média, systém přidělování obecních bytů, tiskové zprávy ze zasedání Rady města Chomutova a internetové stránky.

Pro mou práci jsem použila nepravděpodobností metody výběru výzkumného souboru. Konkrétně metodu prostého záměrného výběru. A to z toho důvodu, že budu záměrně vybírat pouze aktéry, kteří určitým způsobem participují na poli sociálního vyloučení. Během průzkumu jsem také použila metodu sněhové koule.

¹⁶³ MIOVSKÝ, M., *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*.

Respondenty¹⁶⁴ jsem si rozdělila do těchto tří okruhů:

1. pracovníci města Chomutov

- náměstkyně primátorky, pracovnice Odboru správy majetku města, ředitelka Městského ústavu sociálních služeb, vedoucí Odboru sociálních věcí a zdravotnictví, terénní romský pracovník

2. neziskové organizace

- o.s. předseda Rady Romů města Chomutova, terénní sociální pracovníci o.p.s. Člověk v tísni, koordinátorka Ústeckého kraje projektu Romodrom pro regiony

3. obyvatelé sociálně vyloučených lokalit

- Respondenti města i neziskových organizací se shodovali ve svých odpovědích na přítomnost sociálně vyloučených lokalit v Chomutově na lokalitě Dukelská, mluvili o ní jako o nejvíce problémové. Z novinových článků vyplývá, že Dukelská je vyloučena i symbolicky. Tato lokalita byla také svým prostorovým vyloučením mými prostředky zvládnutelná. Zvolila jsem obyvatele této lokality. Chtěla jsem provést rozhovory s obyvateli unibuněk, ale v době mého průzkumu byla obsazena již jedna unibuňka. Do lokality mě uvedl terénní sociální pracovník Jan Sipos. Dvě rodiny rozhovor odmítly, jelikož byly doma jen ženy. Muži byli nelegálně pracovat v lese (sázení stromků atd.). Rozhovory se uskutečnily se čtyřmi rodinami, z nichž jedna obývá unibuňku. Pan Sipos tuto situaci předpokládal a vysvětloval ji strachem obyvatel lokality, který se vytváří i díky mýtům. Zde je dobře patrné, jak může být pro sociální pracovníky velmi obtížné navázat důvěryplné vztahy s lidmi ohroženými sociálním vyloučením.

6.1. Chomutov

Než přejdu k výsledkům svého průzkumu, považuji za užitečné zmínit několik informací o městě Chomutově. Statutární město Chomutov se nachází v západní části Ústeckého kraje, na úpatí Krušných hor. Je obcí s rozšířenou působností, vykonává státní správu a do jeho správního území patří 24 obcí. V městě má trvalý pobyt cca 50 000 obyvatel. Po celá desetiletí bylo město zaměřeno na těžký průmysl, energetiku,

¹⁶⁴ Odpovědi respondentů mohla ovlivnit aféra s politikem Čuňkem.

hutnictví a hnědouhelnou těžbu. To jsou obory, které zaměstnávají převážně méně kvalifikované pracovníky. Po roce 1989 došlo k velkému propouštění, například u Válcoven trub a železáren Chomutov atd. Mezi prvními propuštěnými byli nekvalifikovaní zaměstnanci. Mezi nimi velký podíl tvořili Romové. Dřívější těžký průmysl je v Chomutově postupně nahrazován průmyslem lehkým.

Chomutov patří mezi „*strukturálně zaostalé regiony*.“¹⁶⁵ Počty nezaměstnaných v regionu Chomutov od roku 1991 rostou, i když od ledna 2006, kdy byla nezaměstnanost 15,7%, tedy 11 602 osob se k březnu 2007 snížila na 11,7%, tedy na 8 676 nezaměstnaných osob, což je nejméně od roku 1998. K březnu 2007 bylo na Úřadě práce v Chomutově registrováno 1091 volných míst.¹⁶⁶ Terénní romský pracovník odhaduje, že 60% lidí, které pobírají sociální dávky, dělá tzv. na černo.¹⁶⁷

Podíl osob se základním vzděláním či lidí bez vzdělání sice od roku 1991 do roku 2001 klesl o 8%, přesto je Chomutov městem s nízkou vzdělaností obyvatel. Například v průměru České republiky je počet lidí s nejvyšším ukončeným vzděláním více než dvojnásobný oproti Chomutovu.¹⁶⁸ Od nízkého vzdělání lze odvodit i velké procento nekvalifikovaných a nezaměstnaných lidí.

Věková struktura obyvatelstva v základních rysech odpovídá věkové struktuře obyvatelstva České republiky. Největší procento, 67%, tvoří lidé ve věku 20-59 let. Mladí lidé do 19 let mají podíl 15% a lidí starších než 60 let je 18%.

Počet Romů v Chomutově je odhadován na 5.000 – 6.000, z čehož je, dle terénního romského pracovníka, sociálním vyloučením ohroženo cca 1.000 z nich. Sčítání lidí, domů a bytů 2001 zjistilo, že v městě Chomutově se k romské národnosti přihlásilo 73 lidí, v okrese 277.¹⁶⁹

¹⁶⁵ GABAL, I. Otázky Václava Moravce. ČT24, 9. 4. 2007

¹⁶⁶ Trh práce v regionu Chomutov v období let 1991-2007. [online].2007, [cit. 2007-04-25]. Dostupné z URL: < <http://portal.mpsv.cz/portal/page> >

¹⁶⁷ Dále mluví o zajímavém paradoxu. Stát chce, aby se lidé o sebe starali. Tito lidé se starají, shánějí peníze, ale svým způsobem. Například pálí kabely, což se, ale zase nelíbí městu. Podotázka však zní, kde tyto kabely vezmou, většinou jsou totiž ukradené.

¹⁶⁸ PENÍŠKA, P.-TOMČÍK, M. *Komunitní plán města Chomutova*. S2Splus, 2006.

¹⁶⁹ Sčítání lidí domů a bytů 2001. Okres Chomutov. [online]. 2001, [cit.2007-03-16]. Dostupný z URL: < <http://www.czso.cz/kraje/ul/publikace/sldb/4221/start.htm> >

6. 2. Pohled respondentů na fenomén sociálně vyloučených lokalit v Chomutově

Průzkumem bylo zjištěno:

6.2.1. Respondenti z řad města

Respondenti z řad města přítomnost sociálně vyloučených lokalit buď popírali či připustili pouze malé lokality, v podstatně nevýznamné. Ačkoliv se tedy o sociálně vyloučené lokalitě výslovně nemluví, o problémových lokalitách ano. Všichni pak v rozhovoru zmínili Dukelskou. Tento postoj jsem předpokládala, jelikož žádné město nechce mít na svém území lokalitu, kterou lze nazývat sociálně vyloučenou. Důvod je zřejmý. Není to pro město dobrá vizitka, kterou by se mělo prezentovat. Zajímavý názor na přítomnost sociálně vyloučených lokalit měl terénní sociální pracovník města. S nadsázkou poznamenal, že dle identifikátorů (jako je nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, problémy s bydlením) lze říci, že sociálně vyloučení bydlí po celém Chomutově, takže celý Chomutov je vyloučený. Podobný názor má i vedoucí stejného odboru sociálních a zdravotních věcí, která uváděla, že se v Chomutově nachází spíše sociálně vyloučené rodiny.¹⁷⁰ Dukelská dle výpovědi respondentů prý byla sociálně vyloučenou lokalitou před třemi roky, nyní se situace velmi zlepšila. Během rozhovorů se respondenti zmínili ještě o lokalitě Kadaňská, o které však říkali, že se situace v ní se také výrazně zlepšila.

Respondenti z řad města podrážděně reagovali na to, že mnozí odborníci problematiku sociálního vyloučení vidí jen jako problematiku Romů. Zajímavé je, že však každý, kdo toto řekl, poté sám mluvil mnohokrát o romské otázce. V oblasti sociálně vyloučených v Chomutově respondenti zmiňovali i problematiku zdravotně a mentálně handicapovaných.

Co se týče aspektů vzniku sociálně vyloučených lokalit, ředitelka ústavu sociálních služeb jako možnou příčinu vnímá panelákový způsob bydlení, kdy se tito sociálně vyloučení lidé soustřeďují tímto způsobem. Dalšími důvody je velká nezaměstnanost, velký podíl lidí s nízkou kvalitací a chování Romů, kteří využívají pomoci, ale sami se na řešení situace aktivně nepodílejí. K jejich vyloučenosti přispívá i jejich nepřizpůsobivé chování vůči veřejnosti.

¹⁷⁰ Přesto lze ve městě najít lokality, které naplňují některé z indikátorů sociálního vyloučení více než jiné oblasti Chomutova.

V souvislosti s aktivitami samosprávy města Chomutova mluvili respondenti o zlepšení situace v lokalitách Dukelská a Kadaňská. Zároveň však říkali, že lidé, žijící například na Dukelské si pomoci neváží, a proto město opět volí restriktivní styl postupu vůči nim a jiným tzv. neplatičům a nepřizpůsobivým.

Řešení situace sociálně vyloučených lokalit vidí respondenti ve změně celého systému. Konkrétní kroky uváděla ředitelka ústavu sociálních služeb. Omezila by lidem dávky, porodné by vyplácela pouze za tři porody, zavedla by povinnou školku a také sociálně-rehabilitační program do škol, kdyby dětem, které by chodili do mimoškolních aktivit, tyto aktivity město hradilo. Na tato opatření používá pojem „prevence prostřednictvím represe“. Zároveň mluví o využití individuální sociální práce, cílené a kontinuální. Ostatní respondenti uváděli nutnost změny chování Romů a jejich uvědomění si, že se o svůj život musí postarat sami. V bytové politice města respondenti problém ve vztahu k sociálně vyloučeným lokalitám neviděli. Pokud někdo neplatí nájem, měl by dle nich byt opustit.

6.2.2. Neziskové organizace

Programy sociální integrace o.p.s. Člověka v tísní¹⁷¹ působí v sociálně vyloučených lokalitách, jeho pobočka je i v Chomutově. Z pohledu o.p.s. Člověk v tísní tedy v Chomutově takovéto lokality jsou, jelikož zde zavádí programy, které mají pomoci jejich odstranění. Přítomnost uvádějí i terénní pracovníci pobočky. Ostatní respondenti z řad neziskových organizací mluvili také o zřejmé přítomnosti lokalit v Chomutově. Jmenovali zejména Dukelskou, Kamennou a Kadaňskou. Zmínili se o Dostojevského a Za Zborovskou, kde však žije jen několik rodin, které lze považovat za sociálně vyloučené. Lze soudit, že v zájmu neziskových organizací poskytujících služby sociálně vyloučeným a v souvislosti s potřebou dalších dotací, jde z jejich strany možná neobjektivnost z hlediska náhledu či přiznání si zlepšování situace v oblasti sociální vyloučenosti.

Příčiny vzniku sociálně vyloučených lokalit vidí v zavření velkých továren, například VTŽ (Válcovny trub a železáren, poznámka autorky) a s tím související propuštění pracovníků s nízkou kvalifikací a rostoucí nezaměstnanost. Ačkoliv celý život tito propuštění lidé pracovali, nyní nemají kde. V souvislosti s tím nemají na

¹⁷¹ O organizaci více v kapitole 6.6. této práce.

nájem a berou si půjčky, které je uzavírají do bludného kruhu. Vliv také dle respondentů měla malá připravenost Romů na velké změny, které přišli po roce 1989. Dále má vliv nízká vzdělanost a závislost na sociálních dávkách. Tyto posledně jmenované faktory považují za alarmující, jelikož zde vyrůstají další generace, které neví, co je to ráno vstát, pracovat a vzdělávat se. Spojitost se špatnou situací sociálně vyloučených vidí také v jednání zaměstnanců města a jejich neochotou cokoli změnit a udělat, aby to pomohlo lidem. Respondenti z řad neziskových organizací mluví o špatné bytové politice města a nevstřícném postoji města. Podíl vidí ve většinovém zastoupení pravicových politiků v zastupitelstvu. Město dle respondentů nemá sociální citění, chybí koncepce bytové politiky a nástroje bytové politiky. Když se dle respondentů dostane člověk na ulici, z jakéhokoli důvodu, nemá město schopnost absorbovat lidi do běžného bydlení. Ubytovny města jsou dle nich jen kapka v moři. Můj postřeh je, že někteří pracovníci byli vůči městu velmi zapšklí a nepřístupní. Domnívám se, že i když z jejich pohledu město nedělá dost opatření, nepřístupný postoj nemůže vést k žádoucímu výsledku. Město, pokud ucítí odpor z řad neziskových organizací, pak může být demotivováno dělat vstřícné kroky.

Jako řešení situace sociálně vyloučených vidí respondenti využití institutu splátkového kalendáře¹⁷², ale přiměřeného. Město je dle nich naivní, když si myslí, že když dá lidem pobírajícím dávky splácet 1.500 Kč měsíčně, budou toho schopni bez toho, aniž by chodili do práce „na černo“. Dalším návrhem bylo, že pokud by byl někdo nezaměstnaný, pobírání dávek by doprovázela různá opatření, například úklid odpadků a parků. Ze začátku například 30 hodin měsíčně, čím déle by byl člověk na podpoře, tím více hodin by pracoval. Lidem by měli mít možnost si dluhy odpracovat, například zedničinou. Je důležité, aby měli lidé na výběr. Pokud by byli tyto nástroje a lidé by jich nevyužili, byla by to již jiná poloha problému. Je důležité dávat lidem šance. Respondenti se shodovali na tom, že v Chomutově je méně problémových lidí, než neproblemových, ale bohužel veřejnost vidí jen ty problémové. Terénní sociální pracovník o.p.s. Člověk v tísni upozorňuje na fakt, že Romům chybí sebevědomí. Nejsou hrdí na to, že jsou Romové, a to je dle něj velká chyba a možná příčina jejich chování.

¹⁷² Uvádí, že město požaduje pro uzavření splátkového kalendáře 1/36 dluhu, což je pro některé rodiny často překážkou.

6.2.3. Obyvatelé sociálně vyloučené lokality Dukelská:

Dva respondenti uváděli, že dostali náhradní byt z důvodu vybuchnutí plynu v bytě minulém. Ačkoliv dle sdělení respondentky zde měli být půl roku, už jsou zde 6 let. Dva respondenti dostali byty na Dukelské jako náhradní bydlení soudem za nehrazení nájemného. Jako důvod neplacení uváděli nedostatek peněz. Průměrně žijí respondenti na Dukelské 6 let.

Respondenti se shodovali v tom, že bydlení na Dukelské je nebezpečné, v noci se člověk nevyspí, řvou zde „fet'áci“¹⁷³, krade se tam. Lidem, kteří bydlí v buňce někdo rozbil okno. Z odpovědí respondentů vyplývá, že na ostatní vyloučené mají kritický náhled, jejich chování nazývají nebezpečným. O obyvatelích mluví my a oni.

Všichni z respondentů by chtěli z Dukelské odejít. I když nové bydlení někteří aktivně shánějí, je to problém. Jejich rodiny, ke kterým by případně mohli jít, samy žijí v přeplněných bytech. Pokud by chtěli do podnájmu, nemají na kauci, kterou nyní ze zákona může pronajímatel vyžadovat. Ačkoliv někteří obyvatelé pracují na černo a jsou schopni si ušetřit nějaké peníze, kauce bývají natolik vysoké, že tolik peněz lidé najednou pohromadě nemají. Zároveň také ze strany pronajímatelů nebývá vždy vůle Romy ubytovat. Ke splácení dluhů od města nemají žádnou motivaci, jelikož jiný byt od města nedostanou. Na druhou stranu uváděli, že by jim stačil někde ve městě, i na vesnici, malý pokoj od města.¹⁷⁴ Toto sdělení naráží na problém, o kterém jsem se již zmínila. Bohužel, cesta vede pouze jedním směrem. Pokud již město má s nájemníky špatnou zkušenost, druhou šanci jim nedává. A opět se naskýtá dilema soukromého či veřejného postoje města. Podnikatel nemá důvod riskovat s nájemníky se špatnou minulostí. Nemá však město morální i mravní povinnost dávat druhé šance? Respondenti z Dukelské mluvili o tom, jestliže se někdo z lokality dostal, bylo to přes rodinu či známé.

Co se týče ochoty udělat něco pro změnu své situace, měla jsem pocit, že respondenti jsou bez energie. K řešení mají pasivní postoj, jako kdyby všechny varianty již vyzkoušeli a nic víc pro svou situaci udělat nemohli. Domnívám se, že tento postoj

¹⁷³ Dle terénního romského pracovníka v lokalitě Dukelská drogy užívají aktuálně 2 rodiny.

¹⁷⁴ Z odpovědí-malý byt bychom mohli soudit, že Romové nemají zvláštní potřeby v bydlení, dále, že si na malý byt již zvykli bydlením na Dukelské či chtějí malý byt, jelikož ví, že pravděpodobnost získání bytu většího je minimální.

může být spoluvytvářen dlouhodobým pobytem lidí v lokalitě. Jako toho, kdo jim v situaci pomáhá uvedli, že nikdo. Později, že terénní sociální pracovníci.

I přesto, že jsem o potencionálních lokalitách mluvila s lidmi, kteří s nimi mají zkušenosti, dostávali se ke mně různorodé informace. Nejvíce zkreslujících informací bylo o lokalitě Dukelská, která je také „nejvyhlášenější“.¹⁷⁵ Potvrzuje to můj názor, že veřejnost, média i politici často uvádějí zavádějící informace o sociálně vyloučených lokalitách, které pak spoluvytvářejí, bohužel často negativní pohled na tyto lokality a jejich obyvatele, a tím situaci vůbec neprospívají. Jak jsem se již zmínila v teoretické části, o podobné zkušenosti se píše ve stati Terénní výzkum v hyperrealitě. Poznámky k mediální konstrukci sociálně vyloučené lokality.¹⁷⁶

6.3. Sociálně vyloučené lokality v Chomutově

Jediný celostátní výzkum¹⁷⁷, který se zaměřoval na sociálně vyloučené lokality a uskutečnil ho GAC je ojedinělým průzkumem. Je mu vytýkáno, že se zaměřoval pouze na romské lokality atd. Veřejnost však překvapil počtem lokalit, které identifikoval. Mimo jiné i tři v Chomutově. Byla vytvořena elektronická interaktivní mapa obsahující popisné informace o sociálně vyloučených lokalitách. V mapě lokality nejsou jmenovány. Je to z důvodu možné stigmatizace daných lokalit a rasových útoků. Z mapy však lze snadno vyčíst o jaké lokality se jedná. Dovolila jsem si s terénním sociálním pracovníkem o.p.s. Člověk v tísni panem Sipsesem rozpoznat dle mapy lokality v Chomutově. Jasná sociálně vyloučená lokalita je Dukelská, dále je to sídliště Kamenná a Písečná. Na následujících řádcích podrobněji popíši lokality, o kterých respondenti mluvili jako o sociálně vyloučených.

¹⁷⁵ Například terénní sociální pracovnice o. p. s. Člověka v tísni uvádí, že v roce 2006, když chtěl jít někdo k lékaři a řekl, že bydlí na Dukelské, nebyl přijat. Situaci vyřešil až příchod romské lékařky, která Romy z Dukelské začala přijímat. Vypovídá o tom, také množství článků, které mluví o Dukelské.

¹⁷⁶ RADOSTNÝ, L., RŮŽIČKA, M., Terénní výzkum v hyperrealitě. Poznámky k mediální konstrukci sociálně vyloučené lokality, In „Romové“ v osídlech sociálního vyloučení.

¹⁷⁷ Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a komunit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. [online]. 2006, [cit. 2007-02-08]. Dostupné z URL: < <http://www.esfcr.cz/mapa/pojmy.html>>

O symbolickém vyloučení lokalit lze mluvit ve všech případech. Jako potvrzení lze použít *Průzkum názorů občanů města Chomutova*,¹⁷⁸ články¹⁷⁹ *Chomutov: jak funguje chudinké ghetto?* O ghetu se také dočteme v článku¹⁸⁰ *Copak máme svrab? zlobí se Romové z „ghetta“* či „*Jako psi*“¹⁸¹ a tak dále. Lze tedy říci, že Chomutov je v médiích prezentován jako město s ghettem, jmenovitě lokalitou Dukelská.

6.3.1. Sociálně vyloučená lokalita Dukelská

Dukelská je jediná sociálně vyloučená lokalita, na jejíž „statusu“ se shodne většina respondentů. Tato lokalita vznikla řízeným sestěhováním lidí, kterým příslušelo náhradní bydlení. Tedy lidem, kteří měli dluh na nájemném, či kterým například vyhořel byt a město jim poskytlo náhradní ubytování. Domy původně sloužily jako ubytovna pro zaměstnance místních válcoven. Na počátku 90. let si město vytipovávalo lokality pro neplatiče. Město požadovalo hlavně okrajovou část města.¹⁸² Rozhodovalo se mezi Dukelskou a ještě jednu lokalitu, kterou mi pracovnice bytového odboru nechtěla sdělit. Lze se domnívat, že se jednalo o ulici Kadaňská. Proti umístění bydlení pro neplatiče v lokalitě Kadaňská prý byla podnikateli sepsána petice. V první polovině 90. let byly na Dukelskou vystěhovány první rodiny, které měly dluhy na nájmu v městských bytech. V dalších letech se do Dukelské stěhovali další lidé.

Lokalita Dukelská se nachází v ulici za železničním přejezdem. Naproti lokalitě funguje pneuservis. Fungující zastávka je cca 15 minut chůze, centrum města cca 25 minut. Lokalita není tedy přímo prostorově vyloučená, její poloha je však na okraji města. Ve stejné ulici žijí sociálně nevyloučení asi 50 metrů od sociálně vyloučené

¹⁷⁸ *Průzkum názorů občanů města Chomutova*. Anketa města Chomutova-z 21840 dotazníků se vrátilo, 556 tedy 2,55% dotazníků. Index pro propočten na bázi váženého výzkumu. U otázky *Cítíte se ve městě bezpečně?* Pokud ne, vyberte prosím z následujícího seznamu důvody, kvůli kterým se necítíte bezpečně. *Odpovědi:* Častý výskyt problémových osob a obavy z jiných etnických skupin tvořilo dohromady 40%. Odpověď na otázku *Obavy z lidí + Jiné:* Romové, Cikáni (vysedávající romské občany, nepřizpůsobivé romské etnikum, romské ghéto u Delvity (lokalita Za Zborovskou-pozn.autorky). Dále jako obávané místo byla uvedena Kadaňská, a až po ní Dukelská ulice. Jsem si vědoma vytrhnutého kontextu z výzkumu, k bližšímu studiu odkazují na výše citovaný odkaz.

¹⁷⁹ Česká ghetta. *Chomutov: jak funguje chudinké ghetto?* [online]. [cit. 2007-04-25]. Dostupné z URL: <<http://www.ceskaghetta.cz/clanek.php?id=26>>

¹⁸⁰ MATES, J. Copak máme svrab? zlobí se Romové z „ghetta“. [online]. 11.12.2006, [cit. 2007-04-25]. Dostupné z URL: <http://zpravy.idnes.cz/copak-mame-svrab-zlobi-se-romove-z-ghetta-ff8-/domaci.asp?c=A061211_125611_domaci_rez>

¹⁸¹ HOLEC, P. Jako psi. [online]. 2005, [cit. 2007-04-25]. Dostupné z URL: <<http://www.reflex.cz/Clanek21024.html>>

¹⁸² Odbor správy majetku města

lokality. Lokalita je vyloučena symbolicky a naplňuje i jiné indikátory sociální vyloučenosti. Viz dále v textu.

V devadesátých letech byla Dukelská pravým ghettem. Celkem zde byly dva domy s několika vchody. Lidé tu žili v neutěšených podmínkách, které si však často způsobovali sami. V domě číslo popisné 1623 v letech 2002-2005 vzniklo několik velkých požárů. Jako možné příčiny jsou uváděny: načerno napojená elektrika, pálení kabelů, zdržování se drogových uživatelů v půdních prostorách, možná výroba drog atd. V roce 2005 byl již stav domu neudržitelný a byla nařízena demolice. Byla zanechána pouze jedna obvodová zeď, aby nebylo vidět do lokality. Lidé z 15 bytů domu, který byl určen k demolici, byli přestěhováni do vedlejšího domu na Dukelské, někteří lokalitu opustili nebo jim bylo poskytnuto přístřeší. Pět rodin bylo ubytováno v nově přistavených unibuňkách.

V letech 2001-2002 nechalo město domy na Dukelské opravit cca za 3 milióny Kč, což byla dotace od státu. Můžeme zde tedy vidět plastová okna, a ze strany ze silnice nahozenou novou omítku, což mnozí občané města nemohou pochopit. „Jak je možné, že na Dukelské mají plastová okna a my ne?“ ptají se. Důvod opravy byl však zřejmý. Domy byly v dezolátním stavu, propadaly se stropy atd.

V současné době se v lokalitě nachází 1 dům se třemi vchody a unibuňky. Byty v domě jsou o velikosti 0+1 (11 bytových jednotek) a 1+1 (11 bytových jednotek) a jeden byt 1+2, kde bydlí správce. Vedle lokality jsou dva opuštěné, zchátralé domy, ty však nepatří městu. Město má v plánu vlastníka vyhledat a jednat s ním o likvidaci těchto objektů. Město nechce Dukelskou do budoucna rozšiřovat, ani rušit. Všichni respondenti se však shodli na tom, že se v poslední době Dukelská hodně zlepšila. Shodují se, že mnoho udělal bývalý místostarosta Kozák, který se hodně zasloužil o romskou integraci.¹⁸³ Po demolici domu 1623 se začalo spolu s o.s. Novum¹⁸⁴ na Dukelské intenzivně pracovat, hlavně od května do září 2005. Uklidil se veškerý nepořádek a důležitý fakt byl také přítomnost nějaké instituce (o. s. Novum). Činnost tohoto sdružení však někteří zpochybňují. Sdružení bylo například vyloučeno z o.s.

¹⁸³ pozn. nyní již není v Zastupitelstvu města Chomutova

¹⁸⁴ Novum je občanské sdružení, které se věnuje volnočasovým aktivitám a doučování dětí z Dukelské. Zapojilo se také do úklidu lokality.

Rady Romů města Chomutova pro nedodržování stanov.¹⁸⁵ Situace se zlepšila ve smyslu vyklizení lokality, přesto je většina obyvatel závislá na sociálních dávkách. Dle odhadu terénního sociálního pracovníka, až 90% obyvatel lokality si přivydělává tzv. „na černo“. Někteří si přivydělávají sběrem železa a barevných kovů. Jiní pracují v lese nebo jako tzv. kopáči. Jedná se převážně o nárazovou či sezónní práci. Práci si nacházejí přes známé. Neexistuje zde jeden organizátor, který by lidi koordinoval. Terénní pracovník uvádí, že se stává, že do lokality přijde podnikatel a zeptá se, kdo chce pracovat a takto si hledá pracovní sílu. Je to pro něj výhodné, jelikož nemusí odvádět daně. Odbor sociálních věcí a zdravotnictví zde řeší pouze 3 rodiny, hlavně co se týká záškoláctví atd., jinak s Dukelskou nemají problémy.

K dubnu 2007 žilo na Dukelské 17 rodin¹⁸⁶ (z toho 3 neromské), tzn. cca 60 lidí.¹⁸⁷ Jako hlavní příčinu jejich dluhů uvádí terénní sociální pracovník rok 1993 a změnu občanství. Rodiny pocházejí z východního Slovenska, z měst Košice, Kapušany a Boľ. Nejsou rodově příbuzní, nepocházejí ze stejných rodin. Dle zkušeností terénního pracovníka je vhodnější pro práci s těmito rodinami volit individuální sociální práci před komunitní. Nájemní smlouvy jsou uzavřeny na dobu určitou, tzn. na rok. Pokud lidé platí aktuálně nájem, mohou v bytech zůstat dál, s tím, že mají dluh vůči městu

¹⁸⁵ „Vliv Řáha sružení na chomutovské Romy v posledních letech stoupl. Dokonce tak, že postupně téměř vytláčil ostatní neziskové organizace, které s nimi spolupracovaly. Jsou slyšet i hlasy, že jeho úmysly nejsou tak úplně nezištné, ale nikdo o tom nechce mluvit otevřeně.“¹⁸⁵ MATES, J. Copak máme svrab? zlobí se Romové z „ghetta“. [online]. 11.12.2006, [cit. 2007-04-25]. Dostupné z URL: <http://zpravy.idnes.cz/copak-mame-svrab-zlobi-se-romove-z-ghetta-ff8->

[/domaci.asp?c=A061211_125611_domaci_rez](http://domaci.asp?c=A061211_125611_domaci_rez) či "Dukelskou jsem pozvedl já a zájemci o doučování vždy mohli chodit ke mně," zlobí se předseda o. s. Novum Štefan Řáha. "Nemůžu jim zakázat, aby tu působili, ale budu jim šlapat na paty, protože si myslím, že bílý dobrovolník s rómskými dětmi pracovat neumí. Nepochopí jejich mentalitu," uzavírá. "Nadace Člověk v tísní a Novum se neshodly kvůli doučování dětí, 11. 4. 2007. CV týden [cit. 2007-04-29].

¹⁸⁶ Terénní pracovník uvádí, že jedna rodina zde žije od roku 1984, tedy ještě od doby, kdy byty používaly Válcovny trub a železáren. Počet rodin zde kolísá.

¹⁸⁷ Jak jsem uváděla, lidé mají zkreslenou představu o Dukelské, například náměstkyně primátorky si myslela, zde žije legálně nepoměrně méně lidí, než je realita. Měla celkově zkreslenou představu o Dukelské, tvrdila, že není pro neplatiče, že se byty v ní dají dražit atd. Na druhou stranu se aktivně zapojila do jejího řešení. (Jak sama říká, až bude mluvit před veřejností, musí jim říct, že se na Dukelské něco děje-snahu má, avšak jedná se o politické tahy, není to zájem o lidi). Po návštěvě lokality zajistila barvu a lidé si vymalovali chodby. Dohodla se s lidmi na kontejneru, kam se vyveze odpad. Dle ní do lokality častěji vyjíždí policie. Z vlastní iniciativy navrhla, že v prázdné buňce může probíhat doučování dobrovolníky o.p.s. Člověka v tísní. Ty však již na podzim 2006 měli problémy s uplatněním na Dukelské, jelikož zde působí o. s. Novum, které vede pan Řáha, který zde má také buňku na aktivity a lidi z Dukelské dost ovlivňuje. Sama jsem měla být dobrovolníkem na doučování na Dukelské. Dle koordinátorky bylo zájemců více a rodiny z lokality souhlasili. Po zásahu pana Řáhy –což jsme pochopili ze slov správce, když jsme lokalitu za účelem konkrétní domluvy doučování navštívili, lidé doučování odmítali. Nyní jsem správce potkala na Magistrátě a z rozhovoru s ním vyplulo, že je to dobrý nápad to doučování, že aspoň budou mít děti program.

z předchozího bydlení. Nájemné se zde platí jako za byt bývalé IV. kategorie. Ze 17 rodin měly 3 rodiny k březnu 2007 dluh na nájmu okolo 25-30 000 korun, 9 rodin dluh od 3-10 000 korun a 5 rodin bylo bez dluhu na nájmu. Jak uvádí terénní pracovník, když roční období končí, většinou lidé dluh splatí či si uzavřou splátkový kalendář. Město s tím souhlasí, jelikož jak uvedl předseda bytové komise Chomutova, lepší pokud budou na Dukelské, než se jako bezdomovci potulovat městem. Což však na druhou stranu může být důvod neaktivního řešení obyvatel své situace.

V domě je 23 bytů bývalé IV. kategorie. Lidé v domě topí uhlím, elektřina je zavedena (pro neplacení bývá často odpojena), plyn není zaveden. Na 2 byty připadá 1 sociální zařízení. V domě je vodoměr, voda se rozpočítává dle počtu osob v bytě. Lidé mají velké nedoplatky na vodě. S lidmi, s kterými jsem hovořila, tak uváděli dluh 26.000, 14.000 či 11.000 korun za rok, což vede k dalšímu zadlužení.

Velký ohlas mezi lidmi vzbudilo umístění tzv. **unibuněk** na Dukelskou v roce 2005. Jedná se o pět stavebních buněk o rozměrech 20m² a o jednu sanitární buňku. V buňkách se platí nájem 15 – 20 Kč za 1m², při rozměrech buňky 20m² nájem činí cca 300 Kč, záloha na vodu cca 240 Kč, společná elektřina v sanitární buňce 40 Kč, tzn. 500 Kč měsíčně a individuálně platí elektřinu. V buňkách se topí přímotopy. Ty způsobují větší výdaje za energie. Obyvatelé si stěžují na zimu v buňkách, při dešti prý do buněk prší. V buňkách jsou díry a běhají jimi dovnitř krysy.

Buňky nikdy nebyly plně obsazeny. Můžeme říci, že pro neplatiče slouží jako „strašák“, jako místo, kam nikdo nechce. Pokud se tam člověk ocitne, snaží se, co nejrychleji odtud dostat. To se ve spolupráci s terénními pracovníky daří. Zaujal mě případ rodiny, která v jedné buňce aktuálně žije. Tato rodina neplatí ani v buňce, její dluh činí za dobu užívání buňky k březnu 2007 cca 7.500 Kč. Po uplynutí doby ji již nebude prodloužena smlouva. Její cesty pak povedou buď do podnájmu k soukromému vlastníkovvi, do ubytovny či pryč z Chomutova. Pokud obyvatelé lokality platí aktuální nájem a nevznikají jim další dluhy, nehledě na dluhy předchozí, Rada města Chomutova jim smlouvu opět na rok prodlužuje.

6.3.2. Kadaňská ulice

Před několika lety bychom ulici Kadaňskou s největší pravděpodobností označili jako sociálně vyloučenou lokalitu. Je typickým příkladem toho, že výstavba nových panelových domů s byty I. kategorie v 80. letech 20. století znamenala stěhování lidí z domů, kde byly byty vytápěny tuhými palivy. Následně byly tyto byty nižších kategorií přidělovány osobám s nižšími příjmy. Žili zde lidé nekvalifikovaní, závislí na sociálních dávkách, často neplátcí nájem. V této ulici byly herny s výherními automaty, které situaci jen zhoršovaly. Sousední obyvatelé si často stěžovali na hluk v nočních hodinách atd. V současné době je situace mnohem lepší. Na tom se shodují všichni respondenti. Terénní romský sociální pracovník říká, že tam bývalý místopředseda Kozák aktivně působil stejně jako na Dukelské. U horší domů se zabetonovaly dveře a okna. Město zamezilo nezákonnému sestěhování lidí do této lokality, policie zde měla zvýšený dozor. Velmi pomohlo zavření heren v této lokalitě. Přesto je Kadaňská ulice mnohými občany Chomutova stále vnímána jako riziková. Přispívá tomu jistě i přetrvávající pouliční prostituce, která probíhá i v denních hodinách.¹⁸⁸ Co se týče prostorového vyloučení, centrum je dostupné pěšky cca za 20 minut, v okolí je panelové sídliště i rodinné domky. Symbolické vyloučení však v myslích obyvatel Chomutova přetrvává.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Jedním z důvodů je, že touto ulicí jezdí němečtí zákazníci do blízkého hypermarketu Globus.

¹⁸⁹ Ministryně: Čunek se zachoval asociálně. On-line rozhovor. [online].2007, [cit. 2007-04-19]. Dostupné z URL: <<http://aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=337375> >

Odpovězeno: 22. 01. | 12:44Autor: Helča

Otázka: *Myslíte si, že Chomutov řeší problematiku s romskou menšinou dobře? Jak se díváte na to, že je lífruje na Dukelskou, kterou rozebírají a berou tak chuť žít tu slušným lidem, kteří by si v této lokalitě možná rádi opravili domy.*

Džamila Stehlíková: *Právě touto problematikou se zabýváme ve výboru pro národnostní menšiny při chomutovském zastupitelstvu, jehož jsem předsedou. Řešení vidíme v terénní sociální práci s jednotlivými rodinami, které jsou ohroženy sociálním vyloučením. Značná část romských rodin bydlí na Dukelské a na Kadaňské dlouhodobě, bylo by lepší, kdyby žili rovnoměrně ve městě.*

Reakce dalšího chateře:

(Milena IP:[85.160.36.*], 22.01.2007 18:06) |

V Chomutově Kadaňskou ulici znám dobře, kousek od ní bydlí moji rodiče, večer se bojí vyjít ven , co kdyby se náhodou občanům menšiny znelíbili.....to je síla, a ona je chce rozptýlit do města? To znamená dát jim byty někde ve středu města, tady ty zdevastovaný na náklady státu opravit .nebo když romům daj nový byty, tak tady ty odprodaj lidem aby si je na svoje náklady opravili. Mrzí mě , že jsem se nestihla jí tady na to zeptat.Tak moc v obraze není, myslím, že povídá o tom hezky, ale skutečnost bude jiná. Hezký večer

6.3.3. Kamenná

Sídliště Kamenná je uvedeno jako sociálně vyloučená lokalita i v Gabalově výzkumu. Pracovnice o.s. Romodrom mluví o tom, že Kamenná k tomu stát se sociálně vyloučenou lokalitou krásně směřuje, není zde nákupní středisko, škola. Dále uvádí, že zde žije 95% romského obyvatelstva. Osobně se mi zdá tento údaj nadnesený. Další respondenti uvádí, že je na Kamenné jeden vchod opravdu problémový, mluví o něm jako o vchodu romském. Prostorově vyloučená lokalita Kamenná dle mého názoru není, jelikož je zde snadná dostupnost trolejbusů. Dle vyjádření terénního sociálního pracovníka se majorita nechce na Kamennou stěhovat, je to tzv. špatná adresa.

Ze sídlišť se začínají znaky sociálního vyloučenosti objevovat i na Písečné, kterou definoval GAC, a o které mluví například i Kateřina Dosoudilová, vedoucí programu Podpora vzdělávání o.p.s. Člověka v tísní.¹⁹⁰

6.3.4. Dostojevského

Dostojevského je lokalita, o které se příliš nemluví. Prostorově vyloučená není, je cca 15 minut od centra, leží v klidné oblasti Chomutova. Na chování jejich obyvatel si však velmi často stěžují okolní obyvatelé, posílají petice atd. Petice směřuje na město, a to pak pověří terénní sociální pracovníky řešením sporu. V Chomutově funguje tzv. smírčí rada, která konflikty obyvatel a okolí již také řešila, viz níže.

Na Dostojevského stojí tři domy, které lze definovat jako ohrožené sociálním vyloučením. U dvou domů jsou již zabetonovány dveře a okna, aby zde nemohli přespávat bezdomovci. Lidé bydlí v domě uprostřed. Jedná se o dům se 6 byty. Dle vyjádření náměstkyně primátorky, jsou domy v dezolátním stavu, a proto město uvažuje o jejich zbourání. Lidem bude poskytnuto náhradní bydlení odpovídající nynějšímu. Většina lidí však nyní dluží na nájmu, proto lze předpokládat, že se adekvátního bydlení v nájemním vztahu s městem již nedočkají. Buď si seženou bydlení u rodiny, známých, skončí na Dukelské nebo soukromém nájemním sektoru.

¹⁹⁰ Nadace Člověk v tísní a Novum se neshodly kvůli doučování dětí, 11. 4. 2007. CV týden [cit. 2007-04-29].

6.3.5. Za Zborovskou

Tato lokalita není prostorově vyloučena, je cca 5 minut od centra města. Většina respondentů mluví jen o pár problémových vchodech. Město zde však mělo svého správce lokality. Lze proto předpokládat, že s touto oblastí byly určité problémy. Správce zde fungoval výborně. Povedlo se mu docílit vyklizení sklepů.

6.3.6. Správci lokalit

Od roku 2005 do začátku roku 2007 fungovali ve třech lokalitách tzv. správci lokalit. Byly to tyto lokality: Dukelská, Za Zborovskou a Dostojevského. Na velkých sídlišťích jako je Kamenná zřízení nebyli, jelikož by se asi hůře uplatňovali. Vznik správců iniciovala Rada Romů města Chomutova, spolu s terénním romským pracovníkem panem Adamem, jako návrh řešení problému. Rada města ho přijala. Správce si vybrali sami obyvatelé lokality. V jejich náplni práce bylo monitorovat situaci v lokalitě a v případě problémů informovat město. Za to jim bylo odpuštěno část nájemného, cca 200-300 Kč měsíčně. Nyní funguje pouze správce na Dukelské. Ostatní správce Rada města ve spolupráci s bytovým odborem zrušila. Dle vyjádření pracovnice bytového odboru to bylo z toho důvodu, že správci fungovali už jen jako „udavači“. Tomuto tvrzení, oponuje terénní pracovník názorem, že pro toto byla funkce zřízena. Každopádně v lokalitách se za jejich působení situace stabilizovala. V lokalitě Dostojevského bylo kolem domu uklizeněji, v lokalitě Za Zbrovskou došlo k vyklizení sklepů atd.

6.4. Lidé dlužící na nájemném v Chomutově

Jak již jsem psala v teoretické části, většinou jsou do lokalit stěhování neplatící nájemníci. Takovou lokalitou je v Chomutově Dukelská. Ostatní lokality vznikly přirozeným sestěhováním obyvatel za příbuznými či z důvodu levnějšího bydlení. Jsou zde však také indikátory sociální vyloučenosti jako nezaměstnanost, nízká vzdělanost, lidé dlužící na nájmu atd. Proces se má tak, že pokud dluhy nezaplatí, dostanou výpověď. V současné době dle zákona č. 107/2006 Sb., o jednostranném zvyšování nájemného z bytu, který novelizuje občanský zákoník, č. 40/1964 Sb. se dává výpověď

z nájmu s možností přístřešku. Pokud dostane člověk náhradní ubytování či bydlení, jeho kroky, pokud si nenajde vlastní bydlení, vedou na Dukelskou.

Poskytování náhradních bytů řeší Pravidla pro pronajímání bytů v majetku města Chomutova schválená usnesením rady města Chomutova č. 021/06 ze dne 23. 1. 2006. Náhradní byty budou poskytovány pouze na základě pravomocného rozsudku soudu osobám, které jsou povinny vyklidit byt v majetku města Chomutov. Dle ustanovení § 711, odst.1, písm. c) a d) Občanského zákoníku budou žadatelům, povinným vyklidit byt v majetku města Chomutov, poskytnuty náhradní byty v domech určených pro neplatiče nájmeného a nepřizpůsobivé osoby.¹⁹¹ Náhradní byty jsou v domě na Dukelské, pro náhradní ubytování slouží buňky a tzv. ateliéry. Ateliéry byly původně nebytové prostory v tzv. experimentech, tzn.vysokých panelových domech na Březenecké. V jednom experimentu byly tyto nebytové prostory v roce 1996 přestavěny a rekonstruovány na prostory bytové s účelem náhradního ubytování. Jde o sídlištní byty se společným sociálním zařízením. Toto náhradní ubytování se již neposkytuje, jelikož dle novely občanského zákona postačí jako náhrada přístřeší.¹⁹² Pokud soud nerozhodne jinak. Jedním z důvodů proč se „ateliéry“ přestaly poskytovat jako náhradní ubytování byl fakt, že v daném „experimentu“ vzniklo společenství vlastníků a ti nechtěli mít v domě „neplatiče“ a nepřizpůsobivé občany.

Celková částka, kterou dluží lidé neplátcí nájem je 130 miliónů. Celkem je cca 4.200 dlužníků, z toho jich však již spousta nebydlí v městských bytech. Mnoho lidí z řad veřejnosti se diví, proč město nechává neplatičům narůst dluhy do vysokých částek, které oni nemohou nikdy splatit. Pracovnice bytového odboru mi objasnila, jak se toto může stát. Dle jejího vyjádření, s lidmi, kteří třikrát nezaplatili nájem bylo

¹⁹¹ Město dává veřejně najevo, že se chce neplatičů efektivně zbavovat. Např. „*Rada města Chomutova projednala a schválila výpovědi z nájmu nájemníkům dvaceti pěti městských bytů. Ve všech případech jde o uživatele bytů, kteří nezaplatili nájemné nebo úhradu za plnění poskytovaná s užíváním bytu za dobu delší než tři měsíce. V jednom případě se jednalo o hrubé porušování mravů v domě. Toto rozhodnutí je v souladu s trendem, který radnice začala prosazovat poté, co výpovědi bez přivolení soudu umožnila novela Občanského zákoníku, jež vstoupila v platnost 1. března 2006. V únoru 2007 dostalo výpověď dalších třicet nájemníků. Tisková zpráva z jednání Rady města Chomutova dne 16. 4. 2007. Rada města Chomutova projednala a schválila výpovědi z nájmu.*“ [online]. 2007, [cit. 2007-04-24]. Dostupné z URL: http://www.chomutov-mesto.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=5245&id_org=5245&id=508488&p1=&p2=&p3= Zvýrazění vlastní. Dále např. 4. 9. 2006-14 nájemníků dostalo výpověď; 15. 1. 2007-Rada schválila 40 výpovědí.

¹⁹² V tomto případě stačí pokud město zajistí jednotlivci či rodině, která dostala výpověď z bytu volné místo na hotelu. Město poskytuje možnost uskladnění věcí vystěhovaných na dobu 6 měsíců.

zahájeno soudní řízení a město podávalo žalobu na vystěhování z bytu. Soudní řízení však trvají až 8 – 10 let.¹⁹³ Po tuto dobu dluh na nájemném (potažmo službách) neustále narůstal, k tomu také musíme připočítat penále, které dělá až cca 94% dlužné částky za rok. V současné době by se proces měl urychlit, což umožňuje již výše zmíněná novela a čehož město aktivně využívá. Bohužel, zatím neexistuje propojení bytového odboru s terénními sociálními pracovníky. O dlužích klientů se terénní pracovníci dozvídají od klientů častokrát, až když je příliš pozdě. Nefungují tedy jako prevence, ale v podstatě hasí požáry či jak říká pracovnice o.s. Romodrom, jsou informováni až po požárech. Tato situace by se mohla změnit.

V březnu se konalo setkání města-bytového odboru, odboru pro sociální věci a zdravotnictví, s náměstkyní primátorky a neziskovými organizacemi u tzv. kulatého stolu. Zde se mimo jiné domluvílo, že o dlužích bude bytový odbor informovat včas. Jinak účastníci z řad města nad schůzkou projevovali spíše zklamání. Místo snahy o spolupráci prý většinou neziskové organizace napadali město z nečinnosti. Domnívám se, že to není moc strategické řešení, jelikož bez koordinace služeb a nabídky klientům, lze jen těžko situaci efektivně řešit. Bylo domluveno, že neziskové organizace podají zprávu o své činnosti na odbory, aby tyto na ně poté mohly klienty směřovat.

Oblast bydlení je oblast, která se lidí v Chomutově velmi dotýká. Což potvrzují všichni respondenti. Udělala jsem si statistiku ze zakázek, které má terénní pracovník o.p.s. Člověk v tísní ve svém počítačovém programu. Moje zjištění, že nejvíc zakázek se týká oblasti bydlení potvrzuje průzkum, který dělal celorepublikově o.p.s. Člověk v tísní.

¹⁹³ Soudy v Chomutově jsou jedny z nejpomalejších v České republice, o čemž vypovídají i četné články, např. „*Chomutovský soud, který patří na čelo soudů s dlouhodobě nejvyššími počty nevyřešených sporů v zemi, bude rovněž personálně posílen.*“ TONAROVÁ, Š. Nejhorší soud v republice rozdělí své resty mezi kolegy. [online]. 11. července 2003, [cit. 2007-04-25]. Dostupné z URL: http://www.novinky.cz/domaci/nejhorsisoud-v-republice-rozdeli-sve-resty-mezikolegy_11391_liona.html či „*Soudci "nejhoršího" českého soudu, který vytrvale obsazuje poslední příčky ve všech justičních statistikách*“ MACHÁČEK, P. Okresní soud v Chomutově - proč jsme nejhorší v celé České republice? [online]. 16.4.2007, [cit. 2007-04-25]. Dostupné z URL: <<http://www.ejustice.cz/?action=art&num=222>>

Tab. č.1. Statistika typů zakázek terénního pracovníka o.p.s. Člověka v tísní, pobočka Chomutov

Bydlení	40%
Jiné	12%
Občanství	7%
Vzdělání	7%
Zaměstnání	6%
Dávky soc.zabezpečení	5%
Dluhy	5%
Trestní řízení	5%
Ochrana dětí	4%
Urovnání sporů	1%
Zdraví	2%
Rodina	2%
Doklady	2%
Závislosti	2%

Zdroj: Počítačový program o.p.s. Člověk v tísní, zpracovala autorka bakalářské práce n=342 za období červen 2006-duben 2007

Z tabulky vyplývá, že největší podíl na zakázkách tvoří oblast bydlení a to ze 40%. Pod tuto zakázku spadá například zprostředkování možnosti bydlení, hledání nového pronájmu, pomoc se žalobou proti výpovědi z nájmu, sepsání nájemní smlouvy, pomoc při vystěhování z bytu atd. Druhé místo zabírá položka jiné, do níž se vejdou všechny možné jiné druhy zakázek, než jsou vyjmenované. Velké pole také zabírá vzdělání. Zakázky týkající se vzdělání se velmi často vztahovaly k možné žádosti o stipendium. Jak vidíme z tabulky, velké procento lidí se stále potýká s problémy s občanstvím. Další významné položky tvoří pomoc při hledání zaměstnání či vyřešení dluhů, například pomoc se splátkovým kalendářem atd.

6.5. Vývoj bytové politiky města Chomutova

Pojďme se nyní podívat na bytovou politiku města, jak se vyvíjela a jak mohla omezovat či napomáhat vzniku lokalit.

6.5.1. Před rokem 1989

Vývoj bydlení v severních Čechách doznal značné změny v poválečném období. Po odsunu obyvatel hlásících se k německé národnosti bylo téměř celé pohraničí takřka vylidněno. Vyklizené domy byly nabízeny lidem z jiných částí republiky, viz kapitola 4.3. této práce. Výsledkem bylo velké množství nových přicházejících obyvatel.

Další zlom ve vývoji bytové situace nastal v 70. a 80. letech, kdy se na severu Čech neustále rozšiřoval těžký průmysl a hornictví. S nárůstem zaměstnanců bylo potřeba zajistit pro ně dostatek bytů, a proto byl v 70. a 80. letech zaznamenán nárůst bytové výstavby, především panelové. Mnoho organizací na severu Čech si zajišťovalo především nekvalifikované pracovní síly, což mělo za následek koncentraci sociálně slabších rodin. Další vývoj před rokem 1989 korespondoval s vývojem republiky.

6.5.2. Po roce 1989

Po roce 1989 a především po rozdělení republiky se zkomplikovala situace občanům cizí národnosti, převážně slovenské, kteří neměli české občanství. Dostali se do značných finančních problémů, což mělo za následek nárůst dluhů na nájemném a službách spojených s užíváním bytů.

Někteří zmiňovaní občané hledali možnost uplatnění např. na Slovensku a v dalších jiných zemích, mnozí byty v Chomutově opustili. Avšak řádně je neodevzdali a umožnili tak cizím osobám vniknutí do těchto bytů a jejich další devastaci nebo je sami neoprávněně pronajímali jiným.¹⁹⁴

V tomto období také dochází k poklesu nové výstavby v Chomutově, a to nejen ze strany státu a obce, ale i ze strany soukromých stavebníků. Značný podíl na této situaci měl i převod státních bytů do vlastnictví obcí. Chomutov převzal v roce 1991 od

¹⁹⁴ SKALICKÁ, S., Bytová politika.

státu domovní a bytový fond, který představoval 10.870 bytových jednotek. Město muselo vynakládat značné finanční prostředky na správu a údržbu těchto bytů a na samotnou novou výstavbu se již financí nedostávalo. Chomutov převzal od státu byty převážně v panelových domech, u kterých se začaly projevovat vady, jejichž odstraňování představovalo vysoké finanční výdaje. Nájem v té době činil 2,60 Kč za m², z něhož mělo město pokrýt opravy společných prostor, opravy jednotlivých bytů, muselo hradit pojištění domů, platit správce domů atd. Tyto výdaje byly pro město neúnosné, a tak od počátku 90. let začalo s privatizací. Město odprodávalo ze svého majetku domy, a to nejen domy obytné, ale i domy s nebytovými prostory, či s převažující částí nebytových prostor.

V počátcích se privatizovaly pouze menší domy.¹⁹⁵ Vzhledem k tomu, že se jednalo o menší domy, převážně ve staré zástavbě, kde v mnoha případech byla nutná celková rekonstrukce, vyšlo město novým majitelům vstříc možností poskytnutí náhradního bytu pro stávající nájemníky. Poskytovány však byly byty na svépomocné opravy, které musel zajistit právě tento nový majitel. Jak uvádí Skalická¹⁹⁶, domy byly postupně zrekonstruovány, avšak došlo k úbytku bytového fondu, neboť mnozí majitelé při rekonstrukci z bytových jednotek vytvořili nebytové prostory pro komerční využití. Tato situace nastávala především v centru města.

V Ústeckém kraji jsou nejnižší tržní ceny bydlení. Naopak největší poptávka po bydlení, projevující se v nejvyšších tržních cenách bydlení je v Praze a Středočeském kraji.¹⁹⁷ Tohoto stavu využívají mnozí majitelé domů a bytů z oblastí s největší poptávkou, jelikož spekulativně skupují byty v oblastech s nízkou poptávkou jako je Ústecký kraj.¹⁹⁸ Do takto nakoupených bytů vystěhují problémové a sociálně slabé nájemníky ze svých domů a bytů, které pak se značným ziskem nabídnou na trhu. Tím dochází ke kumulaci sociálně slabých rodin do oblastí, s již tak vysokou nezaměstnaností. K tomuto docházelo i v Chomutově. Město na to reagovalo změnou

¹⁹⁵ S počtem bytových jednotek do 10ti a to formou prodeje celých nemovitostí do spoluvlastnictví podle občanského zákoníku. Nabídka byla nejdříve dána stávajícím nájemníkům a v případě, že o koupi domu neprojeví zájem, byl dům vydražen.

¹⁹⁶ SKALICKÁ, S., Bytová politika.

¹⁹⁷ Aktuální ceny bytů a nájemné v ČR. Institut regionálních informací. [online]. 2006, [cit. 2007-04-28]. Dostupné z URL: <<http://cenybytu.idnes.cz/>>

¹⁹⁸ Více NOVÁKOVÁ, P., OSVAAG, M. Rostou nová ghetta chudých nájemníků. [online]. 7.4.2004, [cit. 2007-04-29]. Dostupné z URL: <http://ekonomika.idnes.cz/ekonomika.asp?r=ekonomika&c=A040406_223818_ekonomika_pol>

podmínek pro odkoupení bytů od města. Nově jej mohl odkoupit pouze občan, který měl trvalé bydliště v Chomutově.¹⁹⁹

Od roku 1991 do roku 2000 bylo zprivatizováno celkem 825 bytů. Následně přistoupilo město Chomutov k další variantě privatizace, a to dle zákona č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů. Do této varianty bylo zahrnuto celkem 6.876 bytových jednotek.²⁰⁰ V takto privatizovaných domech vznikaly „Společenství vlastníků jednotek“ (dále jen SVJ), která se v souladu s výše uvedeným zákonem č. 72/1994 Sb. starají o chod celého domu. Dle vyjádření náměstkyně je však takto roztroušený bytový fond velmi nákladný. Stává se, že byty odkoupí 2/3 nájemníků. O zbylou 1/3 se pak musí starat a financovat město, což je pro město finanční zátěž. Tyto byty chce město ještě odprodat. Před zahájením privatizace bytového fondu si město Chomutov stanovilo, že si ponechá cca 2.000 – 2.500 bytů. Baršová uvádí, že by si město mělo zachovat alespoň 20% bytového fondu.²⁰¹ V roce 2001 bylo v Chomutově celkem 22.351 bytů, z čehož 15% je 3.352. Město si plánovalo nechat po privatizaci 2.500 bytů. V současné době má město něco kolem 2.000 bytů. Tyto byty již město nechce prodávat

Město je však nyní ve dvojích kleštích. Nejen odborníky na sociální vyloučení je městům vytýkáno, že rozprodávají svůj majetek a tím ohrožují svou schopnost pokrýt potřeby svých obyvatel. Na druhou stranu obyvatelé v posledních měsících tlačí město k odprodeji bytů. I médií již proběhla kauza s odprodeji bytů v Beethovenově ulici. Na setkání s občany, dne 26. 4. 2007 se ozvali lidé z ulice 5. května, že by chtěli byty také odkoupit. Nelze se těmto lidem divit. Zastupitelé města stanovili v roce 2000 cenu odprodeje bytu v rámci „veřejné podpory“ na 600 Kč. V dnešní době má však již vyšší hodnotu. To znamená, že lidé byt odkoupí například za 30.000 Kč a obratem ho mohou

¹⁹⁹ „Na konci léta 2000 zaregistroval sociální referát Okresního úřadu v Chomutově desítky nových romských rodin, které přišly z jiných měst. Romové si v Chomutově koupili levné byty za peníze, které většinou dostali od majitelů domů ve městech, kde je po nich velká poptávka. Podmínka byla jednoduchá: aby se odstěhovali z atraktivních městských center.“ V Česku vznikají romská ghetta [online]. 4.května, 2002, [cit. 2007-04-25]. Dostupné z URL: <http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A020503_222548_domaci_pol >

²⁰⁰ Tato varianta se vztahuje na domy s počtem bytových jednotek nad 10. Město bylo rozděleno do několika lokalit, ve kterých byl stanoven přesný počet bytových jednotek, zahrnutých do privatizace. Dle původního návrhu zvažovalo město ponechat si objekty v centru města, v části aglomerace, která je nejbližší centru, a dále okrajové části s byty nižších kategorií, potřebné pro řešení neplatičů a nepřízpůsobivých nájemníků.

²⁰¹ BARŠOVÁ, A., *Etnická segregace v bydlení*.

prodat za tržní cenu 300.000 Kč. Město tedy čelí kritice obyvatel, že jim byty neprodá, a zároveň odborníkům, kteří městům vyčítají nekoncepční privatizaci.

Od roku 1994 spravovali bytový fond v Chomutově čtyři správci, kteří vyhráli ve veřejné obchodní soutěži. S privatizací klesal počet bytových jednotek, a proto fond nyní spravují jen dvě firmy - Qark a Dospra. Tyto firmy se starají jen o správu a údržbu. Do budoucna však město počítá se zřízením Agentury, která sjednotí odbory, správcovské firmy atd. Tím se zjednoduší, zprůhlední a zpružní bytová politika. Vzor má Chomutov v Mostu a Kladně, kde takové agentury již fungují.

Prevence města proti vzniku neplatičství dle pracovníce bytového odboru bylo, že město dříve odebíralo z bytů lidí různé předměty – například linku, sporáky a nedělalo opravy v bytě. Dále je město ochotno vytvářet splátkovou dohodu. V Chomutově také proběhli 4 vlny amnestií na penále z dluhu na nájmu.²⁰² Dle vyjádření pracovníce bytového odboru amnestie rozhodně nevyužili všichni dlužníci. Nájemníci, kteří jsou sociálně vyloučení, amnestií převážně nevyužili, jelikož neměli na zaplacení samotného dluhu.

Město nemá koncepci sociálního bydlení či koncepci bydlení pro nízkopříjmové rodiny, ani o jejím zhotovení zatím neuvažuje. Pracovnice bytového odboru doporučuje, aby bylo zřízeno více ubytoven pod správou neziskových organizací. Podobnou strategii má i Koncepce bytové politiky ČR. Město Chomutov počítá s výstavbou nových obecních bytů s tím, že město se v této oblasti hodlá zaměřit na podporu mladých rodin výstavbou tzv. startovacích bytů v bytových domech. Dále město počítá s odprodejem parcel pro stavbu rodinných domů.

Ke konci roku 2006, určitá souvislost s podzimními volbami je tu nasnadě, město velmi výrazně začalo propagovat svůj tvrdý postoj vůči neplatičům a

²⁰² V roce 1997 po dobu 3 měsíců bylo odpuštěno 100% penále, poprvé to mělo největší efekt, poté v roce 1999, odpuštěno 75% penále po dobu 3 měsíců. V roce 2000 byla amnestie od srpna do konce roku a odpouštělo se 75% penále, poslední bylo v roce 2006, kdy amnestie trvala 6 měsíců a bylo odpuštěno 100%.

nepřizpůsobivým lidem. Tento postoj propagují hlavně v Chomutovských novinách.²⁰³ Otázkou zůstává, zda tento tvrdý postoj bude mít nějaké výsledky. Řešením dle mého není koncentrace lidí, například na Dukelské. Tím se problémy pouze odsouvají z očí veřejnosti a město či stát takové řešení přijde v konečném důsledku dražší²⁰⁴, než poskytování pomoci těmto lidem.

6.5.3. Fond rozvoje města Chomutova

Město Chomutov zřídilo účelový trvalý fond „Fond rozvoje města Chomutova“.²⁰⁵ (dále jen Fond) Fond je nástrojem realizace rozvojových programů města Chomutova, především v oblasti výstavby a rekonstrukce bytového fondu a s tím související infrastruktury.

Finanční prostředky z tohoto fondu jsou použity především na pomoc při realizaci vzniku nových a rekonstrukce stávajících bytových jednotek. Jednou z možností fondu je dotace ve výši 250.000 Kč na vznik nové bytové jednotky, podmínky pro její získání jsou však, jak uvádí Skalická²⁰⁶, značně tvrdé – je zde např.

²⁰³ „V tomto volebním období se chceme zaměřit mimo jiné na problematiku nepřizpůsobivých. Vybereme lokalitu po lokalitě, začneme tam, kde je situace nejhorší – na některých sídlištích, kde se vinou nepřizpůsobivých snížila kvalita života ostatních lidí na nejnižší možnou míru. Začneme jednat, to znamená, že naplno vy-užijeme všech možností, jež nám dává zákon, nebudeme čekat na soudní rozhodnutí a začneme dávat výpovědi z bytů.“ primátorka Řápková. Nová rubrika: Co vás trápí...Nepřizpůsobiví. Chomutovské noviny [online]. 2006, č. 21 [cit. 2006-04-16]. Dostupné z WWW: http://www.chomutov-mesto.cz/vismo/zobraz_dok.asp?u=5245&id_org=5245&id_ktg=30700&archiv=0&p1=4920&p2=&p3=

„...aby z našeho města lidé neodcházeli žít jinam a že naopak budou přicházet noví lidé, kteří v Chomutově naleznou svůj domov. Nemám však na mysli lidi, kteří se v poslední době stěhují do bytů na našich sídlištích a kteří patří k ne-přizpůsobivým. Tyto lidi do našeho města nikdo nezval. Naše město jim své byty neprodalo ani nepronajalo. Přišli bydlet do bytů, které jim pronajímají jejich soukromí majitelé. Tito nepřizpůsobiví spoluobčané pak ničí nejen pronajatý byt, ale poškozují často celý dům, ruší klid svých sousedů, ničí dětská hřiště a jejich děti jsou noční můrou učitelů našich škol. Takoví lidé ať raději hledají svůj nový domov jinde. Již brzy začne japonský investor stavět a pak i spouštět provozy v průmyslové zóně Triangl, kde najde práci mnoho lidí z Chomutova a dalších měst v okolí. „Věřím, že sem za prací přijde také mnoho nových lidí, kteří budou chtít v našem městě bydlet. Takové lidi přivítáme rádi. Lidi, kteří pracují, vychovávají své děti a platí nájem. Lidi, kteří nebudí své sousedy hlasitým řevem a nekradou jim slepice. Zkrátka slušné lidi.“

Slovo primátorky. [online]. 2006, č. 16 [cit. 2006-04-16]. Dostupné z WWW: < http://www.chomutov-mesto.cz/vismo/zobraz_dok.asp?u=5245&id_org=5245&id_ktg=30050&archiv=0&p1=4920&p2=&p3= >

²⁰⁴ Náměstkyně primátorky mluví o tom, že například do Dukelské musí častěji vyjíždět policie, technické služby. A je obecnou pravdou, že pokud se lidé propadají čím dál hlouběji do svých problémů, tím dražší je pak jejich vracení nazpět pro společnost.

²⁰⁵ Podle zákona č. 128/2000 Sb., o obcích v platném znění a v souladu s ustanoveními zákona č. 250/2000 Sb., o pravidlech hospodaření s rozpočtovými prostředky územní samosprávy.

²⁰⁶ SKALICKÁ, S., Bytová politika.

podmínka, že stavebník musí být vlastníkem pozemku na katastrálním území Chomutov. Čímž je střední vrstva obyvatel značně znevýhodněna, neboť mnoho vhodných pozemků již vlastní určité zájmové skupiny a finančně jsou tak tyto pozemky pro střední vrstvy nedostupné.

6.6. Systém přidělování bytů

Nové žádosti o nájem bytu již město Chomutov nepřijímá, a to od roku 1998. Každý zájemce o byt má možnost zúčastnit se výběrových řízení dle pravidel.

Dříve mělo město Chomutov pořadníkový systém, kde bylo vypracováno bodové hodnocení, které odráželo celkovou situaci žadatele – doba od podání žádosti (počítáno k roku 1999), počet dětí, zaměstnání (odlišné hodnocení pro zaměstnání v Chomutově a mimo Chomutov), současné bytové podmínky (počet m² obytné plochy na 1 osobu). Zohledňováno bylo i umístění na ubytovně, bezúhonnost a případné rozvody manželství. Jelikož město evidovalo 2.500 žádostí, bylo zastaveno evidování nových žádostí, a to až do odvolání. Byla schválena nová pravidla pro přidělování bytů a každý žadatel obdržel nový tiskopis žádosti. Do 60 dnů jej musel vyplněný a s příslušnými doklady vrátit na město. S novými tiskopisy se vrátilo již jen cca 1.500 žádostí. V současné době evidují na bytovém odboru cca 150 žádostí o nájem bytu. Systém pořadníků byl zrušen Pravidly pro pronajímání bytů v majetku města Chomutova, která byla schválena Radou města dne 1. 11. 2004.

Nyní jsou nová pravidla pro pronajímání bytů v majetku města Chomutova schválena usnesením rady města Chomutova č. 021/06 ze dne 23.1.2006.²⁰⁷ Jak uvádí Skalická²⁰⁸, při jejich zpracování vycházelo město z celkové bytové situace, ze zkušeností s jednotlivými nájemníky a žadateli o nájem obecního bytu. Přidělení obecního bytu schvaluje Rada města na základě doporučení bytových komisí. Byty

²⁰⁷ Pravidla pro pronajímání bytů v majetku města Chomutova schválena usnesením rady města Chomutova č. 021/06 ze dne 23. 1. 2006. [online].2006, [cit.2007-04-25]. Dostupné z URL: <http://www.chomutov-mesto.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=5245&id_org=5245&id=193896&p1=32396&p2=&p3=>

²⁰⁸ SKALICKÁ, S., Bytová politika.

v majetku města jsou poskytovány třemi variantami – A ,B, C. Jen stručně se zmíním o daných variantách a upozorním na možné diskriminační prvky.

Varianta A řeší byty v domech majetku města přenecháním bytu do nájmu na základě výběrového řízení, formou obálkové metody. Ve variantě B jsou poskytovány byty v domech, ve kterých již vzniklo společenství vlastníků jednotek s náklady na odstranění závad bránících v užívání bytu do výše 50.000 Kč, a to formou veřejného výběrového řízení. Dle varianty C budou poskytovány byty opravované na vlastní náklady nájemce, a to formou veřejného výběrového řízení a následně formou veřejné nabídky. Tímto způsobem se snaží město vyjít vstříc zájemcům o byt, kteří již nemají možnost si u města podat žádost o nájem bytu.

Žadatelé musí složit před uzavřením nájemní smlouvy kauci, která bude vrácena po ukončení nájemního vztahu, a to včetně úroků dohodnutých ve smlouvě. Výše kauce je stanovena na dvojnásobek základního nájemného včetně zálohy na teplo. Lze předpokládat, že kauce a nastavená pravidla přidělování bytu nemohou z důvodu nedostatku financí využít sociálně vyloučení a nízkopříjmové rodiny, jelikož často nejsou schopny najednou shromáždit větší sumu peněz.²⁰⁹ Může se také stát, že si tyto peníze půjčí, čímž se zadluží a byt stejně nezískají. Další důvody, které mohou být překážkou pro získání bytu sociálně vyloučenými lidmi jsou některá pravidla, která musí splňovat zájemce o byt:

- účastník je ke dni veřejného výběrového řízení v nepřetržitém pracovním poměru minimálně šest měsíců
- účastník není řešen dávkami sociální pomoci od OSVaZ, MěÚ dle trvalého bydliště nejméně po dobu šesti měsíců²¹⁰
- účastník nemá záznam v rejstříku trestů - toto pravidlo bývá považováno za protiústavní²¹¹

²⁰⁹ Jak uvádí terénní sociální pracovník, dle jeho zkušenosti realitní kanceláře v Chomutově neradi dávají byty Romům.

²¹⁰ „Vzhledem k tomu, že geometrickou řadou narůstaly nedoplatky na nájemném a službách souvisejících s užíváním bytu, přistoupilo město v první řadě k rozdělení žadatelů podle příjmu rodiny, aby tak byla zajištěna platební schopnost budoucích nájemců. viz SKALICKÁ, S., Bytová politika, s.37

²¹¹ MORAVEC, Š., Nástin problému sociálního vyloučení romských populací, In „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení.

Z vyjádření náměstkyně primátorky vyplývá, že je k těmto opatřením donutily okolnosti, neplacení nájmů atd. Prý jsou otevření diskusi, velmi často z těchto pravidel uděluje po domluvě Rada města výjimky.

6.7. Organizace poskytující sociální služby lidem ohroženým sociálním vyloučením

V této části bakalářské práce se zaměřím na poskytované služby sociální péče v Chomutově podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, se zřetelem na jejich možné využití k cílové skupině, která má potíže s bydlením. V Chomutově se poskytují tyto služby: azylové domy, krizová pomoc, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a terénní programy.

Velké procento služeb v Chomutově zajišťuje Městský ústav sociálních služeb Chomutov (dále MÚSSCV), jehož zřizovatelem je město Chomutov. Pokud se rodina ocitne v situaci, že nemá, kde bydlet, může se obrátit na **Sociální centrum Písečná**. Zřizovatelem je Statutární město Chomutov a provozovatelem MÚSSCV. Sociální centrum poskytuje azylové bydlení: Ubytovnu pro matky s dětmi (5 míst pro matky + 8 míst pro děti), Ubytovnu pro muže (12 lůžek na 3 pokojích) a Krizové bydlení pro navrátilce z výkonu trestu; děti, které se vrací z výchovných zařízení z důvodu zletilosti a seniory. Bohužel kapacita azylových domů je permanentně naplněná. Na ubytovnách je zajištěn celoroční nepřetržitý provoz s ohledem na řádné dodržování ubytovacího řádu. Toto je však vytýkáno Poradnou pro občanská a lidská práva, která upozorňuje, že některá pravidla bydlení v těchto objektech prostřednictvím ubytovacích řádů, jsou v rozporu s právními předpisy. Jedná o porušování článku 10 Listiny základních práv a svobod, tedy o neoprávněné zasahování do soukromého a rodinného života ubytovaných. Obyvatelé ubytovny jsou často nuceni umožnit kontrolu stavu ubytovací jednotky pracovníkovi ubytovatele v kteroukoli dobu, vyžadovat souhlas správce k přijímání návštěv atd. Uvádí příklad z Chomutova: Ubytovací centrum Chomutov - bod 6) smlouvy o ubytování: „..... *Ubytovatel si vyhrazuje právo kontrolovat stav bytu v kteroukoli dobu.*“²¹²

²¹² Přípomínky ke Zprávě o stavu lidských práv v ČR v roce 2000. [online]. [cit.2007-03-30]. Dostupné z URL: <http://www.poradna-prava.cz/publ_pripominky_zprava2000.htm>

Město zřídilo pod MÚSSCV na konci roku 2006 čtyři **sociální byty** pro sociálně slabé občany a rodiny v nouzi či rodiny, které se ocitnou v krizi, například vyhoří atd. Výhodou je, že zde může být ubytovaná celá rodina. Jedná se o dva jednopokojové a dva dvoupokojové byty, každý byt má vlastní kuchyň a sociální zařízení. Tyto byty mají statut ubytovny. Pobyt je na dobu maximálně šesti až dvanácti měsíců.

Od roku 2000 do konce roku 2006 v Chomutově fungoval velmi zajímavý projekt občanského sdružení Cíl – **Azylový dům pro rodiny s dětmi**, které se ocitly v náhlé sociální tísní a Dům na půl cesty Nikolas. Azylový dům byl výhodný v tom, že oproti „klasičtým“ azylovým domům, umožňoval pobyt v zařízení celé rodině, tzn. že rodina se nemusela rozdělit. Zvláště matka s dětmi a otec. S rodinami se sociálně-rehabilitačně pracovalo, učili se hospodařit s penězi, pomáhala se jim shánět práce atd. Kapacita azylového domu byla 11 pokojů, pro max. 55 osob včetně dětí. Bohužel se organizace začala potýkat s nedostatkem peněz. Celý rok 2006 dlužili na nájmu a službách.²¹³

Částka, kterou sdružení přislíbilo ještě doplatit bylo 40.000Kč. Náměstkyně primátorky uvádí, že město dostávalo časté petice od okolních nájemníků na chování lidí v azylovém domě, které prý ohrožovalo morální výchovu dětí, na rámus atd. Dalším důvodem, dle jejího vyjádření je, že v azylovém domě 2/3 klientů byly z jiného města než Chomutova a město nevidělo důvod, proč by mělo dotovat obyvatele z jiných měst. Město prý musí myslet i na ostatní, například seniory, kteří mají 130 žádostí na umístění do Domova pro seniory, a kteří potřebují lokalitu, kde bude ticho a klid. A dle svých slov, má město říkat lidem, že tam bude Cíl či bydlení pro seniory?

²¹³ Takto rozhodla Rada města: „Rada města Chomutova projednala žádost občanského sdružení Cíl o změnu stanoviska k výpovědi z nájmu nebytových prostor v objektu čp. 5307 v ulici Kamenný Vrch. OS Cíl si od města pronajalo objekt bývalé mateřské školy na deset let (do roku 2013) se záměrem vybudování Azylového domu a Domu na půl cesty pro zletilou mládež z dětských domovů. Důvodem výpovědi z nájmu bylo neuhrazení nájemného v celkové výši 200 000 korun. Tato částka byla z podstatné části uhrazena těsně před koncem výpovědní lhůty. Zbylé dlužné nájemné přislíbilo o. s. Cíl uhradit do konce roku. Rada města zrušení výpovědi neschválila, takže nájemce objekt vyklidí do 31. 12. 2006. Kromě dluhu na nájmu vedlo radní k tomuto rozhodnutí zejména nežádoucí jednání a chování obyvatel Azylového domu včetně rušení nočního klidu, při nichž musela opakovaně zasahovat městská policie. Toto chování rovněž bylo opakovaně předmětem stížností obyvatel v okolí. „Rada města Chomutova projednala žádost občanského sdružení Cíl. [online]. Tisková zpráva z jednání Rady města Chomutova dne 27. 11. 2006, [cit. 2007-04-24]. Dostupné z URL: <http://www.chomutovmesto.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=5245&id_org=5245&id=401700&p1=0&p2=&p3=>

Je velká škoda, že takovýto projekt skončil. Dle mého názoru selhala komunikace mezi městem a o.s. Cíl. Osobně bych centrum minimálně rok nechala ještě v provozu, i s možností, že by si město mohlo říci nějaké podmínky, například poskytování služeb pouze občanům města Chomutova. Pokud by byla zkušenost s provozem opět negativní, pak bych teprve přemýšlela o zařízení tohoto centra.

Další možnosti alternativního ubytování v Chomutově jsou Azylový dům pro matky s dětmi občanského sdružení Cesty naděje²¹⁴ v Jirkově.

Dále pak jsou k dispozici **ubytovny** (ty však nespádají pod sociální služby, jak je definuje zákon o sociálních službách): ubytovna Delta Chomutov, ubytovna „U jezera“, ubytovna U nemocnice, atd. problémem však je, že jsou pořád plné. Na své praxi v o.p.s. Člověk v tísní jsem zažila, že terénní pracovník byl schopen klientovi nabídnout nejbližší ubytovnu v Ústí nad Labem.

V Chomutově se rozvíjí síť služeb poskytovaná neziskovými organizacemi. Od roku 2002 zde funguje pobočka **o.p.s. Člověk v tísní** a jeho program sociální integrace. Programy sociální integrace působí v sociálně vyloučených lokalitách a zahrnují programy terénní sociální práce, pracovní poradenství, doučování v sociálně vyloučených lokalitách a nízkoprahová centra. Snaží se sociálně vyloučeným lidem pomáhat ze sociální vyloučenosti poskytováním komplexních služeb. Domnívám se, že to je velmi důležitý fakt, který může přinést požadovaný efekt. V Chomutově působí od roku 2002 dva terénní sociální pracovníci a jeden pracovní poradce, ten od roku 2006.²¹⁵ Terénní sociální pracovníci nabízejí bezplatně služby jako je např.: pomoc s administrativními úkony, vyjednávání na úradech, doprovod na jednání, bezplatné právní poradenství, pomoc při zajištění příjmů, problémech s bydlením, zvyšování osobní kvalifikace, hledání zaměstnání, docházce dětí do školy, a podobně. Dále zde funguje od roku 2006 Program doučování, kdy dobrovolníci chodí do sociálně vyloučených rodin a doučují děti. Programu doučování se účastní i autorka této bakalářské práce.

²¹⁴ O.s.Cesta naděje provozuje Azylový dům pro matku s dětmi v Jirkově, dále pak v Jirkově a Lounech zajišťuje programy pro děti ze sociálně slabých rodin – tábory, zájmové kroužky apod. a zajišťuje terénní sociální práci v rodinách v Lounech.

²¹⁵ Více o pracovním poradenství dostupné na URL: < <http://www.pracovniporadenstvi.cz/> >

o. s. Romodrom v Chomutově od října 2006 realizuje na dva roky²¹⁶ projekt Romodrom pro regiony. Cílem projektu je vytvořit komplexní a koordinovaný program terénní sociální práce zaměřený na problematiku zmírnění sociální exkluze romské minority. Sedm terénních pracovníků a jejich koordinátorka pracuje v Ústeckém kraji, z toho v Chomutově působí tři terénní pracovníci. V Chomutově od března 2007 probíhá projekt Znalostmi proti diskriminaci. Ten má za cíl školit terénní sociální pracovníky ve znalosti antidiskriminačních opatření a způsobech obrany proti diskriminaci. Ti pak mají předávat tyto informace při terénní práci v romských komunitách a detekovat případy možné diskriminace, případně následné asistence při řešení případů diskriminace. Sama jsem zvědavá, jaké bude mít tento projekt v Chomutově výsledky.

V Chomutově byl v letech 1993/94 kvůli změně občanství zřízen neoficiální romský poradce. Od roku 1997 působil na městě již oficiální romský poradce u přednosta okresního úřadu, který se však se zrušením okresů přesunul na město, kde působí od roku 2001. Ve městě také proběhl projekt Podpora terénní sociální práce v sociálně vyloučených komunitách od Úřadu vlády pro záležitosti romské komunity, který proběhl v roce 2005 a 2006. Terénní pracovnice řešila v roce 2005 problémy v deseti romských rodinách s 35 dětmi. Přimo v jejich bydlištích klientům pomáhala s řešením dluhů, s návštěvou u odborných lékařů, s komunikací s úřadem práce nebo s potlačováním negativních jevů. Jako jsou záškoláctví, kriminalita, užívání návykových látek, nedostatečná hygiena a prostituce.

Rada Romů města Chomutově (dále Rada) byla založena v roce 2004 a jejím cílem je sdružovat a koordinovat neziskové organizace. Snaží se o integraci Romů a odstraňování všech forem diskriminace Romů. Dále monitoruje potřeby lidí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí a usiluje o vytváření pracovních příležitostí pro dlouhodobě nezaměstnané ve spolupráci s Úřadem práce.

Rada sdružuje tyto organizace:

²¹⁶ Myslím si, že omezená doba projektů je zvláště v souvislosti s prací se sociálně vyloučenými velkou nevýhodou. Projekt od Partners Czech: Program romské integrace působení v Chomutově po 4 letech ukončil v roce 2007. Investováno bylo 2 260 000 Kč. Viz Program romské integrace. Partners Czech [online]. [cit.2007-04-25]. Dostupné z URL: <http://www.partnersczech.cz/p_integrace.htm>

- o. s. Romano rat –vzniklo díky podpoře z Czech partners, prováděli od roku 2004 jako jedni z prvních terénní sociální práci v sociálně vyloučené lokalitě Prunéřov u Kadaně.
- o. s. Mánia-věnuje se spíše volnočasovými aktivitám, pořádá např. mezinárodní den Romů či soutěž Talent Roma
- o. s. Romano Jilo-monitoring drogové závislosti v romské komunitě
- o. s. NARA-akce pro děti-Dětský den, Mikulášská besídka atd.

Dříve do Rady patřila i organizace o. s. Novum-volnočasové aktivity a doučování v lokalitě Dukelská. Pro porušování stanov byla vyloučena.

Výbor pro národnostní menšiny se schází jednou za dva měsíce. Výbor funguje tak, že se jednotliví zástupci menšin sejdou, zhodnotí předchozí období, přednesou návrh svých aktivit na příští období. Schválí se na jaké aktivity dá město peníze. Její činnost tedy není zaměřena přímo na sociálně vyloučené, ale na menšiny obecně. Svými aktivitami, dle vyjádření náměstkyně, však může vytáhnout lidi například z Dukelské a zapojit je do nějakých aktivit. Může v nich probudit jejich nadání k hudbě atd. Bývalou předsedkyní je současná ministryně vlády České republiky pro lidská práva a národnostní menšiny Džamila Stehlíková. Jejího asistenta Miroslava Korandu jsem oslovila s prosbou o zodpovězení několika otázek, i přes několik mých urgencí telefonem i emailem mi nepřišla odpověď.

V Chomutově působí dva romští **asistenti na školách**. Na Speciální škole na Březenecké dva roky a na Základní škole Na Příkopech funguje tři roky. V obou těchto školách funguje také nultý ročník.

Projekt tzv. **smírčí rada**, financovaný Partners Czech v rámci projektu Integrace romské komunity. Pracovníci Rady Romů města Chomutova, K- centra Chomutov, pedagogičtí asistenti atd. prošli kurzem mediace, efektivní komunikace atd. Smírčí rada by měla pomáhat řešit konflikty a spory mezi jednotlivými etniky s ohledem k místním specifikám. Například stížnosti lidí na hluk, odpadky atd. V rámci

projektu probíhaly i jiné projekty. Například terénní sociální práce v sociálně vyloučené lokalitě Prunéřov u Kadaně.

Moje hlavní doporučení pro Chomutov je vytvoření koncepce sociálního bydlení a vytvoření víceúrovňového systému bydlení v rámci obecního bytového fondu, který umožní obousměrnou prostupnost a dá možnost lidem vrátit se do standardního bydlení. Systém přidělování bytů pozměnit tak, aby ho mohli využít i sociálně slabší vrstvy. Navrhuji posílení spolupráce mezi odbory města, hlavně bytovým a sociálním odborem. Dále rozvíjet spolupráci neziskového sektoru s městem. Dlužníky na nájmu neseštěhovávat do určité lokality, ale rozestěhovávat je do jednotlivých vchodů a domů ve městě. Především však předcházet vystěhovávání lidí včasnou individuální sociální prací. Pokud již dluhy vznikly navrhuji využít institutu dobrovolného odpracování dluhu a vytváření veřejně prospěšných míst. Aby zbytečně nenarůstaly nedoplatky na energiích, navrhuji instalaci měřičů spotřeby energií do každé bytové jednotky. Pokud se v nějaké lokalitě města objeví problémy, doporučuji obnovit funkci správců.

Vhodné je pokračovat v nastaveném trendu vytváření sociálních služeb městem a rozšíření stávající kapacity. Navázat na řešení situace v sociálně vyloučených lokalitách či lokalitách, které směřují k sociální vyloučenosti na začátek tohoto století a dál tento směr udržovat. Domnívám se, že čistě restriktivní opatření, kterým se město vůči neplatičům a neslušným lidem v současné době prezentuje, může vést k zhoršení současné situace.

Závěr

Období zpracovávání mé bakalářské práce se kryje s mediálním přetřásáním aféry politika Jiřího Čunka. Novináři se začínají více zajímat o vytváření ghett samosprávami měst jako možného řešení neplacení nájmu nájemníky. Začíná se poukazovat na neefektivnost tohoto řešení, které je v konečném důsledku dražší, než individuální práce s lidmi a problém jen odsouvá do ústraní či zodpovědnost za řešení přesouvá na jiné samosprávy. Je velmi dobře, že se o tomto tématu začíná čím dál více a častěji mluvit, jelikož se domnívám, že na samosprávy bude upírána větší pozornost a nebudou již mít tak volné ruce při rozhodování jako doposud. Má práce může sloužit jako souhrn informací důležitých pro pochopení vývoje sociálního vylučování ve vztahu k bytové politice.

V bakalářské práci jsem pojednala o **sociálním vyloučení** jako o procesu, kdy jsou jednotlivci, rodiny či skupiny zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku. Definovala jsem **sociálně vyloučené** jako lidi, kteří jsou charakterističtí dlouhodobou nezaměstnaností, závislostí na sociálních dávkách, nízkou kvalitací, špatným zdravotním stavem a také životem v prostorově vyloučených lokalitách. Jako adaptace na podmínky sociálního vyloučení se často vytváří specifické hodnoty a normy, které souvisí s tzv. kulturou chudoby. **Vytváření sociálně vyloučených lokalit** se děje v důsledku „přirozeného“ sestěhovávání chudých rodin do oblastí s cenově dostupnějším bydlením či v následku vytlačování romských rodin z lukrativních bytů a přidělování náhradního bydlení v méně atraktivních lokalitách. Diskutovaný postup pak je řízené sestěhovávání ze strany obcí tzv. neplatičů nájmu a obecně lidí považovaných za „nepřizpůsobivé“ či „problémové“ do ubytoven či holobytů.

Popsala jsem **vývoj bytové politiky** České republiky od roku 1945 a její vliv na vznik sociálně vyloučených lokalit. Ten byl před rokem 1989 zejména v paternalistickém přístupu státu i řízeném sestěhovávání Romů. Po roce 1989 měla největší vliv nedostatečně nekoncepční transformace bytové politiky. Zejména pak bezúplatné převedení státního bytového fondu do správy obcí, které však nebylo doprovázeno přijetím pravidel pro hospodaření s byty. Stát tedy nechal velký prostor

obcím, které situaci řešily dost nešťastně privatizací bytového fondu. Podobný vliv jako privatizace měla i restituce, kdy docházelo k zneužívání neznalosti práv podnájemníků prostřednictvím různých spekulací s byty.

V práci jsem se zabývala jednotlivými **subjekty**, které na bytové politice České republiky participují, a tím mohou ovlivňovat situaci sociálně vyloučených lokalit. Jmenovitě například Ministerstvo pro místní rozvoj, Státní fond rozvoje bydlení, vláda, obce atd. U obcí jsem se zmínila o vlivu komunální politiky na řešení otázky tzv. nepřizpůsobivých obyvatel. Upozornila jsem na možné diskriminační body v bytové politice měst i jiných subjektů. Zajímavé bude sledovat vliv zákona č. 107/2006 Sb., o jednostranném zvyšování nájemného, který novelizoval ustanovení § 685 až 719 občanského zákoníku a zásadním způsobem upravil institut výpovědi z nájmu bytu. Na první pohled se zdá, že novinky v tomto zákoně jsou značně nevýhodné pro lidi, kteří mají problémy s placením nájmu. Bude zajímavé do budoucna sledovat jeho vliv na utváření či rozměňování lokalit.

Další faktory, které mají vliv na vznik sociálně vyloučených lokalit jsou migrační vlny, nezaměstnanost a nízká kvalifikace sociálně vyloučených, vliv zákona o nabývání a pozbývání občanství České republiky a diskriminace sociálně vyloučených, zvláště Romů v oblasti bydlení.

V předposlední kapitole jsem se zmínila o využití metod **sociální práce** při práci se sociálně vyloučenými. Zaměřila jsem se na poskytované sociální dávky a jejich úlohu v omezení sociálního vyloučení, ale zároveň jsem upozornila na nutnost jejich koncepční změny. Dále jsem pojednávala o významu individuální sociální práce, zvláště pak při terénní sociální práci v sociálně vyloučených lokalitách. Zmínila jsem se o sociální práci s mnohoproblémovými rodinami a úloze sociálního pracovníka při koncipování řešení sociální vyloučenosti. V souvislosti s tím jsem uvedla některé nástroje řešení. Připomenula jsem diskuse na téma významu etnicity sociálního pracovníka při práci s romskými klienty a otázku, zda pracovat s lidmi v sociálně vyloučených lokalitách komunitně.

V **praktické části** jsem zmapovala bytovou politiku města Chomutova a její vztah k sociálně vyloučeným lokalitám. Identifikovala jsem sociálně vyloučené lokality a analyzovala jsem poskytované sociální služby pro cílovou skupinu sociálně vyloučených.

V Chomutově se nachází **sociálně vyloučené lokality**, není zde však výrazně prostorově vyloučená lokalita, tedy lokalita, která by se nacházela za městem či mimo dosah služeb, školy atd. Nalézá se zde lokalita, která je na okraji města, jedná se o lokalitu Dukelskou. Tu lze také považovat dle indikátorů, které jsem uvedla v teoretické části jako sociálně vyloučenou. Co se týče symbolického vyloučení, jsou takto v Chomutově vyloučeny lokality Dukelská a Kadaňská. Začíná se mluvit o lokalitě Kamenná a jednotlivých ulicích na tomto sídlišti. Další sociálně vyloučené lokality byly Dostojevského a Za Zborovskou.

Bytová politika města na začátku 90.let 20.století vedla k vytvoření místa pro tzv.neplatiče a k privatizaci převážné většině bytového fondu města. Město Chomutov jednoznačně vytvořilo lokalitu Dukelskou. Záměrně vybralo tuto lokalitu jako místo, kam sestěhovává své neplaticí nájemníky. Řešení situace v lokalitě v devadesátých letech 20.století nebyla věnována pozornost. Někteří dotazovaní mluví o tom, že nebyla politická vůle situaci řešit. Na začátku 21.století se město po vyhocení situace několika požáry začalo o lokalitu výrazněji zajímat. Došlo k demolici shořelého domu, což vedlo k rozptýlení problémových podnájemníků. Lokalita byla vyčištěna od odpadků a smetí. Město na těchto aktivitách aktivně spolupracovalo. Podobnou aktivitu město zvolilo i při postupu s lokalitou Kadaňská. Jako vstřícný krok lze hodnotit vytvoření správců v lokalitách, a také částečné využívání institutu zvláštního příjemce, oba tyto instituty od roku 2007 již nefungují.²¹⁷ Ke konci roku 2006 město začalo propagovat svůj tvrdý postoj vůči neplatičům a nepřízpůsobivým lidem. Otázkou zůstává, zda tento tvrdý postoj bude mít nějaké výsledky.

Má hlavní doporučení pro Chomutov je vytvoření koncepce sociálního bydlení či koncepce bydlení pro nízkopříjmové rodiny. Efektivní propojení bytového odboru s terénními sociálními pracovníky města a neziskovými organizacemi. S tím souvisí

²¹⁷ Zůstal správce na Dukelské.

lepší spolupráce neziskového sektoru s městem obecně. Je potřeba, aby lidé pokud mají zájem, měli možnost se do sociálního vyloučení nepropadnout či se z něj měli možnost dostat.

Je potřeba zmínit, že město Chomutov se snaží o vytvoření sítě sociálních služeb, která pokryje všechny potřebné obyvatele. Nelze říci, že by situaci vůbec neřešilo. V oblasti azylového bydlení je velmi aktivní, uznání si zaslouží za vytvoření sociálního bydlení pro rodiny v krizi. Podporuje terénní sociální práci, ať stálým terénním romským pracovníkem či pracovníci přes Úřad Vlády ČR. Myslím si, že za relativně dobrou situaci v Chomutově stojí také kus práce romských aktivistů, kteří zde fungují a upozorňují město na možné další způsoby řešení situace. Dále je zde v posledních letech aktivní i neziskový sektor, hlavně v rozvoji terénní sociální práce. Možným řešením může být zřízení ubytoven pod správou neziskových organizací.

Než jsem začala psát tuto práci dávala jsem jednoznačnou vinnu za vznik sociálně vyloučených lokalit městům. Nyní vím, že jejich postavení také není vůbec jednoduché, bez ohledu na politickou příslušnost, která aktuálně převažuje v zastupitelstvu. Samozřejmě závisí na vůli vedení města situaci řešit v rámci nabízených možností. Nemyslím si, že by bylo účelné zavírat oči před lidmi, kteří znepríjemňují život ostatním občanům. Také si však myslím, že není do budoucna produktivní používat vůči nim jednoznačně pouze restriktivní opatření. Cesta vede nejen směrem k aktivitě obcí, ale také ke změně na státní úrovni, jako je podpora zaměstnanosti, změna systému sociálních dávek a efektivního řešení nelegální práce. Město musí své aktivity směřovat k využívání všech možných nástrojů v řešení sociálního vyloučení. Řešení situace totiž není jen v bydlení, je to celý komplex opatření.

Zpracovaná práce zcela určitě nevyčerpává plně téma. Zjistila jsem, že každá popsaná skutečnost v sobě otevírá další otázky, které jsou motivací k podrobnější analýze.

Seznam použité literatury a pramenů:

1) Monografie:

BARŠOVÁ, A. *Etnická segregace v bydlení*. [online]. Open Society Institute – Budapest (OSI), 2001. Dostupné z URL: < <http://www.tspweb.cz/viceotsp-fulltext.shtml?x=118807> >

ČERNÝ, J., et al. *Sociální diskriminace pod lupou: Metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání*. 1.vyd. Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006. ISBN 80-903331-7-6

DAVIDOVÁ, E. K bydlení Romů v uplynulém půlstoletí. In *Romové, bydlení, soužití*. 1.vyd. Praha: SOCIOKLUB, 2000. ISBN 80-902260-8-6b

DOSOUDILOVÁ, K., et al. Obyvatelé sociálně vyloučených lokalit. In *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. 1.vyd. Ostravská univerzita v Ostravě., s.65-93

DVOŘÁK, M. Diskriminace v evropském a českém právním řádu. In *Sociální diskriminace pod lupou: Metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání*. 1.vyd. Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006. s.9-35

Etický kodex sociálních pracovníků České republiky účinný od 20.5.2006. Společnost sociálních pracovníků České republiky. [online]. Dostupné z URL: < <http://sspcr.unas.cz/?q=node/13> >

FRIŠTENSKÁ, H. Diskriminace Romů v oblasti bydlení a její projevy. In *Romové, bydlení, soužití*. 1.vyd. Praha: SOCIOKLUB, 2000. ISBN 80-902260-8-6b

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

HIRT, T., JAKOUBEK, M., et al. „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-76-8

HÜBSCHMANOVÁ, M. *Můžeme se domluvit= Šaj pes dovakeras*. 3.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998. ISBN 80-7067-905-0

JAKOUBEK, M. *Romové-konec (ne)jednoho mýtu*. 1.vyd. Praha:SOCIOKLUB, 2004. ISBN 80-86140-21-0

JAKOUBEK, M., HIRT, T., et al. *Romové: kulturologické etudy*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-83-X

KLÍČOVÁ, K. Podmínky bydlení příslušníků romské komunity jako marginalizované sociální skupiny a rezidenční segregace. In *Terenní výzkum integrace a segregace*. 1.vyd. Praha: Cargo Publishers, 2000.

Koncepce bytové politiky: Schválena vládou usnesením ze dne 16. března 2005. [online]. MMR, 2005. Dostupné z URL: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001026046002> >

KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 2.vyd. Praha: Aspi Publishing, 2002. ISBN 80-86395-33-2

KUŽEL, S. *Terenní výzkum integrace a segregace*. 1.vyd. Praha: Cargo Publishers, 2000. ISBN 80-238-6041-0

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1.vyd. Praha: SLON, 2003. ISBN 80-86429-19-9

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0

MATOUŠEK, O. Sociální práce s mnohoproblémovými rodinami. In MATOUŠEK, O.-KODYMOVÁ, P.-KOLÁČKOVÁ, J., et al. *Sociální práce v praxi*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X, s. 75-87

MIKLUŠÁKOVÁ, M. Stručný nástin důsledků zákona č.40/1993 Sb. O nabytí a pozbytí státního občanství ČR. In *Romové v České republice*. 1.vyd. Praha: SOCIOKLUB, 1999.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4

MORAVEC, Š. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In „*Romové“ v osidlech sociálního vyloučení*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006., s. 11-69

MORAVEC, Š. Sociální služby v prostředí romských společenství: problém etnicity poskytovatele. In *Romové: kulturologické etudy*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004., s.155-167

NAVRÁTIL, P., et al. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8

NIEDERLE, P. Zadlužení, sociální dávky a sociální práce. In *Romové ve městě*. 1.vyd. Praha: SOCIOKLUB, 2002. ISBN 80-86484-01-7

PELÍŠKOVÁ, V. bydlení Romů v České republice. In *Romové, bydlení, soužití*. 1.vyd. Praha: SOCIOKLUB, 2000.

PENIŠKA, P.-TOMČÍK, M. *Komunitní plán města Chomutova*. S2Splus, 2006.

Průzkum názorů občanů města Chomutova. 1. zpráva z průzkumu. Mezinárodní poradenské středisko pro obce, Říjen 2005.

RADOSTNÝ, L. Faktory sociálního vyloučení. In SÝKORA, L., TEMELOVÁ, J. *Prevence prostorové segregace*. [online]. Praha: MMR ČR, 2005. Dostupné z URL: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001026049007>>

RADOSTNÝ, L., RŮŽIČKA, M. Terénní výzkum v hyperrealitě. Poznámky k mediální konstrukci sociálně vyloučené lokality. In „*Romové*“ v osidlech sociálního vyloučení. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.

Romové, bydlení, soužití. 1.vyd. Praha: SOCIOKLUB, 2000. ISBN 80-902260-8-6b

Romové ve městě. 1.vyd. Praha: SOCIOKLUB, 2002. ISBN 80-86484-01-7

Romové v České republice. 1.vyd. Praha: SOCIOKLUB, 1999. ISBN 80-902260-7-8

ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme-jde o to jak*. 1.vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5

SÝKORA, L., TEMELOVÁ, J. *Prevence prostorové segregace*. [online]. Praha: MMR ČR, 2005. Dostupné na z URL: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001026049007>>

ŠIMÍKOVÁ, I., et al. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. 1.vyd. Brno: Barrister & Principal, 2005. ISBN 80-7364-009-0

SKALICKÁ, S. Bytová politika. Plzeň, 2003. 52 s. Bakalářská práce na Ekonomické fakultě Cheb Západočeské univerzity Plzeň. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jirí Ježek.

ŠMAUS, M. *Děvčátko, rozdělej ohniček= Na cikňi na bari, čarav tro vod'ori*. 1.vyd. Praha: Knižní klub, 2005. ISBN 80-242-1483-0

STEINER, J. Ekonomie sociálního vyloučení. In JAKOUBEK, M., HIRT, T., et al. *Romové: kulturologické etudy*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-83-X

TOUŠEK, L. Kultura chudoby, underclass a sociální vyloučení. In *Romové: kulturologické etudy*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004., s.288-321

UHL, P. *Návrh Koncepce průniku do systému bytového přidělování*. Nepublikovaný materiál o.p.s.Člověka v tísní. Nedatováno.

UHLOVÁ, S. Dopady asimilační politiky vůči Romům z období reálného socialismu jako jeden z faktorů současného vytváření enkláv sociálně vyloučených obyvatel. In *Romové: kulturologické etudy*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004., str.230-247

Úspěchy programu romské integrace. Partners for democratic Change. Nedatováno.

Velký sociologický slovník. 2.díl, P-Ž. 1.vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5, s. 294-295

VÍŠEK, P., Program integrace-řešení problémů romských obyvatel v období 1970 - 1989. In *Romové v České republice*. Praha: Socioklub, 1999.

VÍŠEK, P. *60 let řešení romské problematiky-úspěch či neúspěch?*. In „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.

VÍŠEK, P. Holobyty jako nástroj etnické segregace. In *Romové ve městě*. 1.vyd. Praha: SOCIOKLUB, 2002. ISBN 80-86484-01-7

Zpráva o stavu rasismu, xenofobie a antisemitismu v České republice v roce 2006: Monitorovací zpráva o projevech rasismu, xenofobie a antisemitismu na území České republiky. [online]. Praha: o. p.s. Člověk v tísní v rámci projektu RAXEN (European Racism and Xenophobia Information Network). říjen 2006. Dostupné z URL: < http://migraceonline.cz/novinky_f.shtml?x=1943283>

2) Internetové zdroje:

Aktuální ceny bytů a nájemné v ČR. Institut regionálních informací. [online]. 2006. Dostupné z URL: < <http://cenybytu.idnes.cz/>>

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a komunit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. [online]. Dostupné z URL: < <http://www.esfcr.cz/mapa/pojmy.html>>

Česká ghetta. Co jsou česká ghetta? [online]. Dostupné z URL: < <http://www.ceskaghetta.cz/>>

Česká ghetta. Co jsou česká ghetta? [online]. Dostupné z URL: < <http://www.ceskaghetta.cz/>>

Česká ghetta. Jak vznikají? [online]. Dostupné z URL: < <http://www.ceskaghetta.cz/>>

Česká ghetta. *Chomutov: jak funguje chudinké ghetto. ?* [online]. Dostupné z URL: < <http://www.ceskaghetta.cz/clanek.php?id=26>>

HOLEC, P. Jako psi. [online]. 2005. Dostupné z URL: < <http://www.reflex.cz/Clanek21024.html>>

Informace o dobrých praxích samospráv při předcházení sociálnímu vylučování romských komunit. Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity. [online]. Dostupné z URL: < <http://www.vlada.cz/cs/rvk/rzrk/integracevregionech/integracevregionech.html>>

MACHÁČEK, P. Okresní soud v Chomutově - proč jsme nejhorší v celé České republice? [online]. 16.4.2007. Dostupné z URL: < <http://www.ejustice.cz/?action=art&num=222>>

MATES, J. Copak máme svrab? zlobí se Romové z „ghetta“. [online]. 11.12.2006. Dostupné z URL: <http://zpravy.idnes.cz/copak-mame-svrab-zlobi-se-romove-z-ghetta-ff8-/domaci.asp?c=A061211_125611_domaci_rez>

Ministerstvo pro místní rozvoj. Koncepce. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001026046>>

Ministerstvo pro místní rozvoj. Podpora výstavby podporovaných bytů pro rok 2007. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001026047014011001>>

Ministryně: Čunek se zachoval asociálně. On-line rozhovor. [online]. 2007. Dostupné z URL: <<http://aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=337375>>

Nová rubrika: Co vás trápí...Nepřízpůsobiví. Chomutovské noviny [online]. 2006, č. 21. Dostupné z WWW: <http://www.chomutov-mesto.cz/vismo/zobraz_dok.asp?u=5245&id_org=5245&id_ktg=30700&archiv=0&p1=4920&p2=&p3=>

NOVÁKOVÁ, P., OSVAAG, M. Rostou nová ghetta chudých nájemníků. [online]. 7.4.2004. Dostupné z URL: <http://ekonomika.idnes.cz/ekonomika.asp?r=ekonomika&c=A040406_223818_ekonomika_pol>

Podpora sociálně-integračních politik a služeb. Sociální exkluze (vyločení). [online]. Dostupný z URL: <<http://www.epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=9>>

Podpora sociálně-integračních politik a služeb. Underclass. [online]. Dostupný z URL: <<http://www.epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=28&idNotion=15>>

www.pracovniporadenstvi.cz

Pravidla pro pronajímání bytů v majetku města Chomutova schválená usnesením rady města Chomutova č. 021/06 ze dne 23.1.2006. [online]. 2006. Dostupné z URL: <http://www.chomutov-mesto.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=5245&id_org=5245&id=193896&p1=32396&p2=&p3=>

Program romské integrace. Partners Czech [online]. Dostupné z URL: <http://www.partnersczech.cz/p_integrace.htm>

Připomínky ke Zprávě o stavu lidských práv v ČR v roce 2000. [online]. Dostupné z URL: <http://www.poradna-prava.cz/publ_pripominky_zprava2000.htm>

www.romodrom.cz

Sčítání lidí domů a bytů 2001. Okres Chomutov. [online]. 2001. Dostupné z URL: < <http://www.czso.cz/kraje/ul/publikace/sldb/4221/start.htm> >

Senát vrátil poslancům antidiskriminační zákon. Idnes.cz [online]. 2006. Dostupné z URL:

<http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A060126_104117_domaci_lja>

Slovo primátorky. [online]. 2006, č. 16. Dostupné z WWW: < http://www.chomutov-mesto.cz/vismo/zobraz_dok.asp?u=5245&id_org=5245&id_ktg=30050&archiv=0&p1=4920&p2=&p3=>

Státní fond rozvoje bydlení. Dotace na výstavbu nájemních bytů. [online]. Dostupné z URL: < http://sfrb.ecn.cz/programy/?sh_itm=29ae5cd74d856e96c83c497c12e9a2c3 >

Státní fond rozvoje bydlení. Státní fond rozvoje bydlení. [online]. Dostupné z URL: < <http://sfrb.ecn.cz/>>

Středisko empirických výzkumů. Češi mají k Romům stabilně spíše odmítavý vztah. [online]. 2006. Dostupné z URL: < <http://www.stem.cz/clanek/1112> >

Tisková zpráva z jednání Rady města Chomutova dne 27. 11. 2006. Rada města Chomutova projednala žádost občanského sdružení Cíl. [online]. 2006. Dostupné z URL: < http://www.chomutov-mesto.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=5245&id_org=5245&id=401700&p1=0&p2=&p3=>

Tisková zpráva z jednání Rady města Chomutova dne 16.4.2007. Rada města Chomutova projednala a schválila výpovědi z nájmu. [online]. 2007. Dostupné z URL: <http://www.chomutov-mesto.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=5245&id_org=5245&id=508488&p1=&p2=&p3=>

TONAROVÁ, Š. Nejhorší soud v republice rozdělí své resty mezi kolegy. [online]. 11.července 2003. Dostupné z URL: <http://www.novinky.cz/domaci/nejhorsisoudv-republice-rozdeli-sve-resty-mezikolegy_11391_1iona.html >

Trh práce v regionu Chomutov v období let 1991-2007. [online].2007. Dostupné z URL: < <http://portal.mpsv.cz/portal/page> >

V Česku vznikají romská ghetta [online]. 4.května, 2002. Dostupné z URL:<http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A020503_222548_domaci_po1 >

Vyhlášení programu Předcházení sociálnímu vyloučení v romských komunitách a odstraňování jeho důsledků 2007.Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity. [online]. 2007. Dostupné z URL: < <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=295> >

3) Kurzy, konference a jiné

Dobrovolnictví v rámci projektu o.p.s. Člověka v tísní doučování v sociálně vyloučených lokalitách. Listopad 2006-do současnosti, tzn.květen 2007

Praxe v o.p.s Člověka v tísní, pobočka Chomutov. září 2006 - únor 2007.

Setkání s občany, Chomutov, dne 26.4.2007

Sociální diskriminace v bydlení a zaměstnávání. Konference. Praha, 5.10.2006

Sociální práce s Romy. Kurz v rámci projektu Inovace na UK FF, Katedra sociální práce. Praha, 30.3.2007

„Souhlasíte s tím, aby samospráva vystěhovala neplaticí občany za hranice obce?“. Debata. Chomutov, 28.3.2007

Vzdělávací víkend pro dobrovolníky. Lubenec, 17. - 19. 11. 2006

4) Zákony a vyhlášky

- Zákon č.40/1993 Sb., o nabývání a pozbyvání občanství České republiky
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 107/2006 Sb., o jednostranném zvyšování nájemného
- Zákon č. 128/2000 Sb., oobcích
- Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky
- Zákon č. 117/1995., o státní sociální podpoře
- Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi
- Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty
- Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky
- Zákon 211/2000 Sb., o Státním fondu rozvoje bydlení
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ze dne 14. března 2006
- Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin
- Nařízení vlády č. 146/2003 Sb., o použití prostředků Státního fondu rozvoje bydlení

5) Média

GABAL, I. Otázky Václava Moravce. ČT24. 9.4.2007

6) Polostrukturované rozhovory:

- Odbor správy majetku města, Bc. Soňa Skalická, dne 28. března 2007
- Náměstkyně primátorky, Jana Vaňhová, dne 12. dubna 2007
- Městský ústav sociálních služeb, ředitelka Mgr. Alena Tölgová, dne 12. dubna 2007
- Romodrom pro regiony, koordinátorka pro Ústecký kraj Milena Adamová, 13.4.2007
- Rada Romů města Chomutova, o.p.s. Člověk v tísni, předseda a terénní sociální pracovník Jan Sipos, 13.4.2007
- Odbor sociálních věcí a zdravotnictví, terénní romský pracovník, Milan Adam, 18.4.2007
- Odbor sociálních věcí a zdravotnictví, vedoucí odboru Bc. Helena Veselá, 19.4.2007
- Náslech bytové komise města Chomutova, březen 2007

Resumé

Bakalářská práce se nazývá Fenomén sociálně vyloučených lokalit v Chomutově.

Práce definuje sociální vyloučenost a její specifika. Popisuje vliv bytové politiky státu a měst na vznik sociálně vyloučených lokalit. Věnuje se subjektům, které mohou bytovou politiku ovlivňovat. Zamýšlí se i nad dalšími faktory vzniku sociálně vyloučených lokalit. Zaměřuje se na sociální práci se sociálně vyloučenými lidmi. Uvažuje nad zvolením metod individuální sociální práce či komunitní práce v sociálně vyloučených lokalitách a nad vhodností práce romského pracovníka s romskými klienty.

V praktické části se práce věnuje popisu sociálně vyloučených lokalit v Chomutově. Snaží se zmapovat bytovou politiku města a její vliv na vznik či omezení sociálně vyloučených lokalit. Zároveň se zaměřuje na analýzu poskytovaných sociálních služeb sociálně vyloučeným a lidem v bytové tísní.

Resumé

The work is called: The Phenomenon of social excluded localities in the town Chomutov.

The work defines a social exclusion and its specificity. It describes an influence housing policy of state and towns on an origin social excluded localities. It describes subjects, that can influence a housing policy. It describes other factors of origin social excluded localities. It focuses on social work with social excluded people. The work thinks over using method of individual social work or social work with communities in social excluded location and if Romany social worker can work better with Romany clients than majority social worker.

The work describes social excluded localities in the town Chomutov in the practical part of work. It maps housing policy of the town Chomutov and its influence on origin or restriction social excluded localities. It takes notice of social services, that help social excluded people and people in housing pressure.

Příloha:

Příloha 1.

A) Záznamový arch pro respondenty z města a neziskových organizací

1. část

okruhy:

- definování a přítomnost sociálně vyloučených lokalit ve městě Chomutov
- hlavní faktory vzniku sociálně vyloučených lokalit(y) v Chomutově
- role města Chomutov a jeho bytové politiky v rozměňování lokalit
- návrhy řešení situace sociálně vyloučených lokalit v Chomutově

2. část

Individuální, doplňující dle specializace respondentů.

B) Záznamový arch pro obyvatele sociálně vyloučených lokalit:

- co se stalo, že se ocitli na Dukelské (kde bydleli, pokud dluh, důvod neplacení)
- doba bydlení na Dukelské
- spokojenost se současnou situací, život na Dukelské
- co jsou ochotni udělat pro změnu, plán změny, co by potřebovali, co by jim pomohlo
- jak by si představovali bydlení, kdy by tam měl bydlet, je to reálné